

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีขอบข่ายในการนำเสนอ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการประเมิน (Evaluation Theory)
  - 1.1 ความหมายของการประเมิน
  - 1.2 ความสำคัญของการประเมิน
  - 1.3 วิธีวิทยาการประเมิน
  - 1.4 ประวัติและพัฒนาการของประเมิน
  - 1.5 การประเมินแบบใช้ทฤษฎีน้อยที่สุด (Minimalist Theory)
2. การประเมินโดยใช้ทฤษฎีขับเคลื่อน (Theory-Driven Evaluation)
  - 2.1 ทฤษฎีโปรแกรมกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง
  - 2.2 การสร้างทฤษฎีโปรแกรม
  - 2.3 การใช้ประโยชน์จากทฤษฎีโปรแกรม
  - 2.4 การออกแบบตัวแทรกแซง (Intervention Design)
  - 2.5 การออกแบบการประเมิน (Evaluation Design)
  - 2.6 การใช้ประโยชน์จากการประเมิน (Evaluation Use)
3. ประชาธิปไตย (Democracy)
  - 3.1 ความหมายของประชาธิปไตย
  - 3.2 หลักการประชาธิปไตย
  - 3.3 สังคมประชาธิปไตย
  - 3.4 จิตสำนึกประชาธิปไตย
  - 3.5 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวัน
  - 3.6 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในครอบครัว
  - 3.7 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียน
  - 3.8 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในชุมชน

3.9 พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยตาม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4. บุคลิกภาพประชาธิปไตย (Democratic Characteristics)
  - 4.1 ความหมายของบุคลิกภาพ
  - 4.2 ลักษณะทั่วไปของบุคลิกภาพ
  - 4.3 องค์ประกอบของบุคลิกภาพ
  - 4.4 ปัจจัยที่มีผลต่อบุคลิกภาพ
  - 4.5 ความสำคัญของบุคลิกภาพ
  - 4.6 ลักษณะของผู้มีบุคลิกภาพดี
5. บุคลิกภาพประชาธิปไตยตามหลักธรรมของพุทธศาสนา (Buddhism Democratic Characteristics)
6. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)
  - 6.1 หลักการพื้นฐานของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
  - 6.2 การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship Education - DCE)
  - 6.3 หลักการร่วมในด้านคุณลักษณะของพลเมือง
  - 6.4 ระบอบประชาธิปไตยที่เข้าใจและเป็นที่ยอมรับในความหมาย
  - 6.5 กรอบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย
  - 6.6 เครื่องมือหรือวิธีการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง
7. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)
  - 7.1 ทฤษฎีพื้นฐาน
  - 7.2 จิตสำนึก (The conscious)
  - 7.3 การปลูก-ปลูกจิตสำนึก
8. ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร (Theory of Curriculum Development)
9. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Theory of Learning)
10. การเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกัน (Cooperative Learning)
  - 10.1 ความหมายของการเรียนแบบร่วมมือ
  - 10.2 องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกัน
  - 10.3 การเรียนรู้ด้วยการทำงานเป็นกลุ่ม
  - 10.4 ขั้นตอนการเรียนแบบร่วมมือ

10.5 การประเมินผล

10.6 ข้อควรคำนึงในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ

10.7 ประโยชน์ของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

11. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตย

12. แนวทางการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย (The Guideline of Democratic Activity Learning-Teaching)

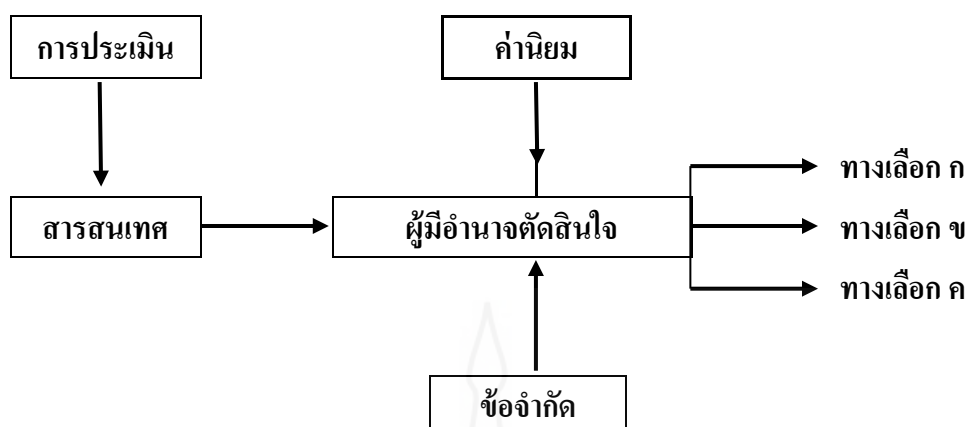
13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Reviews)

14. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมิน (Evaluation Theory)

1.1 ความหมายของการประเมิน

การประเมินเป็นกระบวนการที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูล และตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆ โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งเป็นการตอบคำถามเชิงประเมินที่สำคัญ และนำคำตอบเชิงประเมินไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้ (สุพัทธ์ พิบูลย์ และกานดา นาคะเวช, 2551, Scriven, 1973; Clarke, A. & Dawson, 1999) สอดคล้องกับ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า การประเมินหมายถึง กระบวนการวัด (Measurement) และกระบวนการใช้ดุลยพินิจ (Judgment) และและ/หรือค่านิยม และข้อจำกัดต่างๆ ในการพิจารณาคัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบผลที่วัดได้กับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เกณฑ์ที่กำหนดไว้ อาจเป็นเกณฑ์แบบสัมพัทธ์หรืออิงกลุ่ม หรือเกณฑ์สัมบูรณ์ก็ได้ นอกจากนี้ การประเมินยังเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ (เชิงคุณค่า) เพื่อช่วยให้ผู้มีอำนาจได้ตัดสินใจทางเลือกอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 นิยามของการประเมินเพื่อการตัดสินใจ

สำหรับ ศิริชัย กาญจนวาสี (2550, 2554) ได้กล่าวว่า การประเมินเป็นกระบวนการสร้างสรรค์สังคมที่สอดคล้องกับแนวทางประชาธิปไตย โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาและสร้างประโยชน์สุขแก่สังคม การประเมินเกี่ยวข้องกับการกำหนดคุณค่าของสิ่งที่สนใจภายใต้บริบทของสังคมที่ทำการศึกษา สำหรับการเข้าถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ ภายใต้บริบทนั้นๆ ขึ้นอยู่กับระบบความเชื่อและประสบการณ์ของนักประเมินว่าต้องการใช้มาตรการลักษณะใดทำการตัดสินใจคุณค่า

การประเมินยังเป็นกระบวนการศึกษาสิ่งต่างๆ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย (Research-Oriented) การประเมินเป็นการตรวจสอบการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (Objectives-Oriented) การประเมินเป็นการช่วยเสนอสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (Decision-Oriented) การประเมินเป็นการเสนอสารสนเทศแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายด้วยการบรรยายอย่างลุ่มลึก (Description-Oriented) และการประเมินเป็นการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน (Judgment-Oriented) (ศิริชัย กาญจนวาสี , 2550, 2554)

นอกจากนี้ การประเมินยังเป็นกิจกรรมการศึกษา ค้นคว้าอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับกระบวนการวิจัย หรือวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ และเน้นในเรื่องการได้มาซึ่งองค์ความรู้ หรือแนวคิด แนวปฏิบัติใหม่ๆ ควบคู่ไปด้วย การประเมินลักษณะนี้เรียกว่า “การวิจัยเชิงประเมิน (Evaluation Research)” แต่หากการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตัดสินใจคุณค่าของสิ่งใดๆ ในการพัฒนางานหรือการปฏิบัติงานตามปกติ ไม่ได้เน้นกระบวนการหรือขั้นตอนที่ซับซ้อนในเชิงการวิจัย การประเมินในลักษณะนี้เรียกว่า “การประเมิน (Evaluation)” (สมคิด พรหมจ้อย, 2550, 2551, 2555)

สำหรับการประเมินทางการศึกษานั้น เป็นการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ จำแนก แยกแยะข้อมูล และนำเสนอข้อมูล เพื่อการพิจารณาตัดสินใจทางเลือกต่างๆ ในการจัดการศึกษา ซึ่งทางเลือกที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา ได้แก่ สื่อ วิธีการ หรือกิจกรรม รวมทั้งผลผลิตของการ

จัดการศึกษา (Stufflebeam, 1971) การประเมินทางการศึกษาจะครอบคลุมในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) ประเมินทรัพยากรต่างๆ ในการจัดการศึกษา 2) ประเมินผู้เรียนหรือผลผลิตของการจัดการศึกษา 3) ประเมินกิจกรรม กระบวนการ หรืองานปกติของหน่วยงานทางการศึกษา 4) ประเมินนโยบาย แผนงาน โครงการทางการศึกษา 5) ประเมินหลักสูตร การเรียนการสอน และ 6) ประเมินองค์กรหรือหน่วยงานทางการศึกษาเพื่อรับรองมาตรฐาน

การประเมินโครงการเป็นการประเมินกลุ่มของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและแต่ละกิจกรรมมีเป้าหมายเดียวกัน มีเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดของงานและมักจะเป็นงานพิเศษต่างจากงานประจำ ซึ่งโครงการนั้นจะประกอบด้วยงาน (Task) และกิจกรรม (Activity) การประเมินลักษณะนี้เป็นกระบวนการประเมินที่ก่อให้เกิดสารสนเทศเพื่อช่วยให้การตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการว่า ผลสัมฤทธิ์ของโครงการมีมากน้อยเพียงใด รวมทั้งบ่งชี้คุณค่าของโครงการ ทำให้ทราบว่าโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่เพียงใด (สมคิด พรหมจ้อย, 2550, 2551, 2555; เขาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2546) ซึ่งการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ (กลุ่มกิจกรรม) นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องประเมินด้วยเนื่องจากจะประเมินถึงความชัดเจนของโครงการหรือเปล่า รวมทั้งความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ ความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์ของโครงการกับสภาพปัญหาความต้องการจำเป็นหรือไม่ ตลอดจนความพร้อมในด้านปัจจัยพื้นฐานเพื่อการดำเนินโครงการ ซึ่งการประเมินความก้าวหน้าของโครงการนั้น เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นระหว่างการนำโครงการไปปฏิบัติ หรือในขณะที่กำลังดำเนินตามกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแผน ในบางครั้งเรียกว่า การประเมินกระบวนการ มุ่งตรวจสอบการดำเนินงานตามแผน ปัญหา อุปสรรค หรือผลงานที่เกิดขึ้นในระยะแรกเริ่มโครงการเป็นระยะๆ รวมทั้งเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ และประเมินสรุปผลการดำเนินงานด้วย (สุพัตร์ พิบูลย์และกานดา นาคะเวช, 2551, 2555; อนุรักษ์ ปัญญาวิวัฒน์, มปป.)

กระบวนการประเมินทางการศึกษาที่สมบูรณ์ จะต้องสอดคล้องกับแนวคิดในการประเมินที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งจะเห็นว่า การประเมินจะประกอบด้วยสองส่วนคือ การรวบรวมข้อมูล และการตัดสินใจคุณค่า หรือ $Evaluation = Measurement + Judgment$ ($E = M + J$) หากการประเมินใดมีความครบถ้วนสมบูรณ์ในด้านการวัด (Measurement) และด้านเกณฑ์การตัดสินใจคุณค่า (Criteria of Judgment) จะส่งผลให้การประเมินมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือมากขึ้น ซึ่งการประเมินทางการศึกษาที่เป็นระบบและต่อเนื่อง จะทำให้ได้ข้อมูลหรือสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนางานจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (สุพัตร์ พิบูลย์, 2545)

โดยสรุป ระเบียบการประเมินที่ดีต้องเป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจของผู้บริหาร หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้ประเมินจะต้องศึกษาความต้องการของผู้บริหาร และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผลประโยชน์อย่างครบถ้วน เพื่อใช้ในการวางแผนการประเมินที่มีประสิทธิภาพต่อไป

1.2 ความสำคัญของการประเมิน

การประเมินเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในกระบวนการตัดสินใจเพื่อพัฒนา งานต่างๆ ทั้งนี้การประเมินจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญ ในลักษณะต่างๆ ดังนี้ (สมคิด พรหมจ้อย, 2550, 2551, 2555; สุพัตร์ พิบูลย์, 2545; สุพัตร์ พิบูลย์และกานดา นาเคว, 2551, 2555)

1. ทำให้ได้ข้อมูล สารสนเทศต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย หรือทิศทางการดำเนินงานขององค์กร

2. ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง สื่อ/ชิ้นงาน แผนงาน โครงการ ให้เหมาะสมนำไปปฏิบัติ ลดโอกาสเสี่ยงในการเกิดปัญหา อุปสรรคที่จะทำให้กิจกรรม หรือการ ดำเนินโครงการใดๆ ล้มเหลว

3. การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) ของงานในความรับผิดชอบ ทำให้ผู้รับผิดชอบงาน/โครงการทราบจุดเด่น จุดด้อยของงาน มีโอกาสที่จะปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น เป็นการลดโอกาสความสูญเปล่าในการปฏิบัติงาน (Scriven, 1967, 1973, 1995a)

4. การประเมินความสำเร็จของงาน (Summative Evaluation) จะทำให้ทราบว่า ปฏิบัติการใดๆ ที่ได้ลงทุนไปแล้วเกิดประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่ ควรจะดำเนินการต่อไปหรือไม่ เป็นการลดโอกาสสูญเปล่าอีกลักษณะหนึ่ง (Scriven, 1967, 1973, 1995a)

5. กิจกรรมการประเมิน โดยเฉพาะการประเมินตนเอง จะทำให้ผู้รับผิดชอบงาน เห็นจุดอ่อนของตน จะเกิดแรงจูงใจในการพัฒนางาน และเกิดการยกระดับคุณภาพงานอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ รวมทั้งหากบุคคลได้มีโอกาสมองเห็นความสำเร็จในการปฏิบัติงาน จะทำให้เกิดแรงจูงใจ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานอีกด้วย

สำหรับการประเมินอย่างเป็นทางการนั้น (Formal Evaluation) มีบทบาทสำคัญ ในทางการศึกษาหลายประการคือ (Wothorn and Sanders, 1987)

1. เพื่อเป็นสารสนเทศ สำหรับการตัดสินใจและกำหนดนโยบาย
2. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน
3. เพื่อประเมินหลักสูตร
4. เพื่อรับรองวิทยฐานะสถานศึกษา
5. เพื่อปรับปรุงวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาและโปรแกรมทางการศึกษา

นอกจากนี้ การประเมินยังมีหน้าที่ในทางจิตวิทยาและสังคม เนื่องจากการประเมินเพื่อเพิ่มความระมัดระวัง หรือเพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการทำงานได้เกิดขึ้นกับผู้ถูกประเมิน ถ้าผู้ถูกประเมินทราบล่วงหน้าว่าจะถูกประเมิน ผู้ถูกประเมินจะต้องเพิ่มความระมัดระวังหรือมีแรงจูงใจในการทำงานเพิ่มขึ้น ย่อมจะนำไปสู่การทำงานที่มีประสิทธิผลเพิ่มขึ้น ตลอดจนการประเมินมีหน้าที่ในการจัดการบริหาร ปกติผู้มีตำแหน่งสูงกว่าก็จะประเมินผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาบุคลากร การพิจารณาความดีความชอบ และการตัดสินใจในทางบริหารบุคคลต่างๆ ด้วย (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2551)

โดยสรุปการประเมินมีหน้าที่อย่างน้อย 4 ประการคือ การประเมินความก้าวหน้าเพื่อการปรับปรุงพัฒนา การประเมินรวมสรุปเพื่อแสดงผลสำเร็จหรือไม่สำเร็จของการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานในอนาคต การประเมินในเชิงจิตวิทยาและสังคม ซึ่งเป็นเป็นการประเมินเพื่อเพิ่มความระมัดระวัง หรือเพิ่มแรงจูงใจในการดำเนินงาน และการประเมินเพื่อการตัดสินใจทางการบริหารต่างๆ

1.3 วิธีวิทยาการประเมิน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2551) ได้ให้ความหมายของวิธีวิทยาการประเมิน ออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. วิธีการ (Method หรือ Methods) หมายถึง กรรมวิธีหรือเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย เช่น การตั้งสมมติฐาน การวัดตัวแปร การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นต้น
2. วิธีวิทยาการ (Methodology) หมายถึง วิธีการที่นักวิจัยใช้ในการอธิบายหรือบรรยายปรากฏการณ์ และการใช้เหตุผลในการทำความเข้าใจเรื่องต่างๆ ในวิทยาการนั้นๆ แต่ในทางปรัชญา วิธีวิทยา มีความหมายเดียวกับทฤษฎีแห่งความรู้ (Epistemology) หรือปรัชญาวิทยาศาสตร์ วิธีวิทยานี้มีจุดมุ่งหมายในการบรรยายและวิเคราะห์ วิธีการ (Method) และเทคนิควิธี (Technique) ต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจถึงจุดแข็งและข้อจำกัดของวิธีการและเทคนิควิธี ซึ่งจะนำไปสู่การบุกเบิกความรู้ใหม่เกี่ยวกับวิธีการและเทคนิคต่างๆ รวมทั้งการนำวิธีการและเทคนิควิธีไปใช้อย่างเหมาะสม
3. วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่นักวิจัยนำมาใช้เพื่อแสวงหาความรู้ที่ตนอยากรู้ หรือวิธีการและเทคนิคต่างๆ ที่นักวิจัยนำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ เช่น การกำหนดปัญหาในการวิจัย หรือการตั้งคำถามวิจัย การสร้างกรอบความคิดเชิงทฤษฎี การตั้งสมมติฐาน การออกแบบวิจัย การรวบรวมข้อมูล การสุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความหมายข้อมูล เป็นต้น

4. วิธีวิทยาการประเมิน (Evaluation Methodology) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่นักประเมินนำมาใช้เพื่อแสวงหาความรู้ในเชิงคุณค่าหรือตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การประเมินเป็นกระบวนการศึกษา การบรรยายและอธิบายอันก่อให้เกิดความกระจ่างชัด ในเชิงจุดแข็งและข้อจำกัดของเทคนิควิธีการประเมินแต่ละวิธี อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบุกเบิกความรู้ใหม่ทางด้านกระบวนการทัศน์และเทคนิควิธีการประเมินอีกด้วย

1.4 ประวัติและการพัฒนาการของประเมิน

พัฒนาการของการประเมินที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย แต่เดิมการประเมินและการวัดผลถือเป็นเรื่องเดียวกัน การประเมินมีความหมายเดียวกับการวัดผลผู้เรียน ผู้ทำหน้าที่ประเมินจะมีบทบาทในการพัฒนาเครื่องมือวัดผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ต่อมาการประเมินมีลักษณะเป็นการบรรยายสภาพ ซึ่งชี้ให้เห็นความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอน มีการประเมินจากพฤติกรรมของผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ซึ่งการประเมินนี้ก็คือ การเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด (Objective-Oriented Evaluation) ซึ่งมีหลักการว่า “โครงการจะดีต่อเมื่อได้ผลตามวัตถุประสงค์” (สุวิมล ว่องวานิช, 2553)

นอกจากนี้ การประเมินลักษณะนี้เป็นการประเมินที่เน้นผลลัพธ์ (Outcome) มากกว่าตัวป้อน (Input) และกระบวนการ (Process) เป็นการเน้นผลมากกว่าเหตุ ซึ่ง Tyler (1942, 1986) ได้เสนอแนวคิดเชิงระบบในการประเมิน โดเน้นการประเมินทั้งตัวป้อน กระบวนการ และผลลัพธ์ครบถ้วน ซึ่งเหมาะกับครูในยุคปัจจุบันที่สามารถนำมาพัฒนารูปแบบการประเมินการเรียนการสอนและหลักสูตรได้อย่างเป็นระบบและครบวงจร และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง หลักการและรูปแบบการประเมินที่เสนอโดย Tyler นับว่าเป็นผู้วางรากฐานและมีอิทธิพลต่อแนวความคิดและยังผลให้เกิดการพัฒนาศาสตร์แห่งการประเมินทางการศึกษาต่อมา ดังนั้น Tyler จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งการประเมินทางการศึกษา และเป็นผู้ก่อให้เกิดวัตรกรรมของการเขียนวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน หรือวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objective) (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2551)

ในการประเมินในยุค 1960 มีความหมายเหมือนการวิจัยเชิงทดลองเนื่องจากมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรใหม่เกิดขึ้น แล้วนักประเมินต้องการได้ข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบผลของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นใหม่กับหลักสูตรเดิม ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการประเมินจึงมุ่งเน้นหาคำตอบเกี่ยวกับการตัดสินคุณภาพของผลที่เกิดขึ้นจากหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นใหม่ หลักสูตรใหม่ที่จัดทำขึ้นถือว่าเป็นตัวแทรกแซง (Intervention) ที่นักประเมินต้องการศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน แนวคิดของการประเมินในยุคนี้ ถือว่า “โครงการจะถือว่าประสบความสำเร็จ”

ต่อเมื่อตัวแทรกแซงที่จัดกระทำในโครงการเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลตามที่กำหนดหรือ “โครงการจะถือว่าประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อโครงการนั้น ให้ผลที่ดีกว่าอีกโครงการหนึ่ง

หรือให้ผลเท่ากัน แต่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่า อย่างไรก็ตาม แนวคิดในทศวรรษที่ 1960 จะมี 2 แนวคิดหลักๆ คือการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการตัดสินใจ (Decision-Oriented) กับการประเมินเพื่อตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมิน (Value-Oriented)” นิยามของการประเมินที่ใช้กันในปัจจุบัน เป็นนิยามที่เกิดขึ้นในยุคนี้ และปัจจุบันนี้นักวิชาการจะยอมรับว่าการประเมินเป็นกระบวนการที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมิน จะมีทั้งข้อมูลที่จะช่วยในการปรับปรุงการดำเนินงาน (Evaluation for Improvement) และข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าที่ช่วยในการตัดสินใจอนาคตของสิ่งที่ถูกประเมิน นักวิชาการสำคัญในยุคนี้ ได้แก่ Alkin (1969), Cook and Shadish (1986), Campbell (1962), Provus (1972), Scriven (1967), Stake (1967), Stufflebeam (1971), เป็นต้น

สำหรับช่วงทศวรรษที่ 1980 นิยามของการประเมินในยุคนี้ค่อนข้างมีข้อยุติ และเห็นพ้องกันว่าเป็นเรื่องของการตัดสินคุณค่า แต่นักวิชาการจะให้ความสำคัญกับการทำให้การประเมินสนองความต้องการของผู้ใช้ผลประเมิน จึงเป็นที่มาของการประเมินที่เน้นการใช้ประโยชน์และนำทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินด้วย เพราะคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมินขึ้นอยู่กับมุมมองหรือการตีความของของแต่ละฝ่ายที่ไม่เหมือนกัน การประเมินในยุคนี้จึงเป็นการประเมินที่เน้นการสร้างสรรค์ เป็นแบบการร่วมมือร่วมพลัง ด้วยความเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการทำงานจะนำไปสู่ความรู้สึกร่วมกัน และรู้สึกว่าเป็นเจ้าของผลงาน และท้ายที่สุดทำให้เกิดการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์นักวิชาการสำคัญในยุคนี้ ได้แก่ Guba & Lincoln (1989); Patton (1975, 1980) เป็นต้น

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน จากการวิเคราะห์แนวคิดสำคัญที่เกิดขึ้นในยุคนี้แล้วสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนางานหรือองค์กรในอนาคตต้องมีฐานจากข้อมูลที่ได้จากการประเมิน หรือถือว่าการพัฒนาโดยใช้การประเมินเป็นฐาน ดังนั้นการประเมินในยุคปัจจุบันจึงให้ความสำคัญกับการประเมินแบบเสริมพลังอำนาจ (Empowerment Evaluation) และการประเมินกระแสหลัก (Mainstreaming Evaluation) นักวิชาการสำคัญของยุคนี้ คือ Fetterman (1994) นักประเมินมืออาชีพมีบทบาทในการเสริมพลังอำนาจให้บุคลากรในองค์กรมีความรู้ความเข้าใจและใช้มันโนทัศน์เกี่ยวกับการประเมินในการพัฒนาตนเองและองค์กร การที่บุคคลมีทักษะการประเมินและตระหนักถึงความสำคัญของการประเมิน จะทำให้เกิดพลังในการกำกับตนเอง เกิดการปรับปรุงพัฒนาตนเองสามารถวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของตนเอง และสามารถกำหนดทิศทางของตนเองว่าต้องการพัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายใด จะเห็นว่าแนวคิดในยุคนี้มุ่งให้คนในองค์กรมีศักยภาพด้านการประเมิน และมีความสามารถในการประเมินตนเอง (Self-determination) (สุวิมล ว่องวาณิช, 2550, 2553, 2558) นอกจากนี้การดำเนินงานด้านการประเมินจะเน้นการประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation)

หรือการประเมินแบบร่วมมือรวมพลัง (Collaborative Evaluation) โดย Cousins (1996) เป็นหนึ่งในนักวิชาการที่เสนอแนวคิดนี้

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่นับว่าโดดเด่นอย่างมากในช่วงทศวรรษ 1990 จนถึงปัจจุบันคือแนวคิดการประเมินของ Chen (2005) และ Donaldson (2007) ผู้นำเสนอการประเมินโดยใช้ทฤษฎีแรงขับ (Theory-driven evaluation) หรือที่ Weiss (2007) เรียกว่าการประเมินโดยใช้ทฤษฎีเป็นฐาน (Theory-based Evaluation) หลักการของแนวคิดการประเมินนี้ มุ่งเน้นการตอบคำถามเกี่ยวกับความสำเร็จของผลการดำเนินงานและการอธิบายปัจจัยที่นำไปสู่ผลการดำเนินงาน โดยอาศัยการสร้างทฤษฎีโปรแกรม (Program theory) เป็นกรอบความคิดของการออกแบบการวิจัย แนวคิดนี้มีอิทธิพลอย่างมากในการออกแบบการประเมินในปัจจุบัน มีบทความมากมายที่นำเสนอผลการสร้างทฤษฎีโปรแกรมสำหรับการประเมินการบริการทางสังคมทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา กิจกรรมทางสังคม

จากการวิเคราะห์พัฒนาการของการประเมินที่นำเสนอข้างต้น สามารถจัดหมวดหมู่ของแนวคิดสำคัญของการประเมินได้ 5 ประเภท ได้แก่ แนวคิดการประเมินเชิงหลักการทั่วไป (General Principle Approach) แนวคิดการประเมินโดยใช้โมเดลเป็นฐาน (Model-based Approach) แนวคิดการประเมินโดยใช้ทฤษฎีเป็นฐาน (Theory-based Approach) แนวคิดการประเมินโดยใช้การประโยชน์เป็นฐาน (Utilization/use-based Approach) และแนวคิดการประเมินโดยใช้วิธีวิทยาเป็นฐาน (Methodology-based Approach)

1.5 การประเมินแบบใช้ทฤษฎีน้อยที่สุด (Minimalist Theory)

ธรรมชาติของการประเมิน ต้องการได้ข้อสรุปเชิงประเมินเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมิน และข้อแนะนำในการปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานให้ดีขึ้น ดังนั้น นักวิชาการในกลุ่มนี้จะมีมุมมองหรือความเชื่อว่าการออกแบบการประเมินว่าควรมีการประเมินในเรื่องอะไรบ้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางาน

สำหรับผู้ทำวิจัยจะรู้ว่าการออกแบบการวิจัยที่ดีต้องอยู่ภายใต้กรอบความคิดเชิงทฤษฎี โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปริมาณ กรอบความคิดจะแสดงโครงสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตัวแปรที่ศึกษา ดังนั้น การออกแบบการเก็บข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยก็ต้องยึดกรอบความคิดของการวิจัยเพื่อกำหนดตัวแปรที่ต้องทำการวัด ในการออกแบบการประเมินก็เช่นเดียวกัน นักประเมินก็ต้องมีการกำหนดตัวแปรหรือตัวบ่งชี้ที่ต้องจัดเก็บข้อมูล และทฤษฎีเกี่ยวกับการทำงานของตัวแทรกแซงจึงเป็นสิ่งที่นักประเมินจำเป็นต้องกำหนด

ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการประเมินเป็นทฤษฎีที่ง่ายที่สุดหรือใช้ทฤษฎีน้อยที่สุด (Minimalist Theory) เพื่อประเมินความสำเร็จของสิ่งที่ถูกประเมิน ซึ่งสามารถดำเนินการได้ง่าย

โดยเน้นการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากตัวแทรกแซงที่กำหนด แต่ไม่จำเป็นต้องให้ความสนใจมากนักกับกลไกการทำงาน (Mechanism) ของตัวแทรกแซง ว่ามีกระบวนการดำเนินงานอย่างไรจนผลทำให้เกิดผลลัพธ์ และไม่ต้องสนใจอธิบายว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น (Scriven, 1995b) การประเมินแบบใช้ทฤษฎีน้อยที่สุด มักใช้วิธีการประเมินที่เรียกว่าการประเมินกล่องดำ (black box evaluation) หรือการประเมินปัจจัย-กระบวนการ-ผลลัพธ์ (Input-Process-Outcome Evaluation) (Rogers, 2005)

การประเมินกล่องดำ (Black Box Evaluation) เป็นการประเมินที่เชื่อมโยงตัวแทรกแซงกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น การประเมินตามแนวคิดนี้ถือว่าความสำเร็จของผลที่เกิดขึ้นมาจากตัวแทรกแซง ดังนั้น ลักษณะของตัวแทรกแซงที่นำไปปฏิบัติจะอธิบายผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ส่วนการประเมินปัจจัย-กระบวนการ-ผลลัพธ์ (Input-Process-Outcome Evaluation) เป็นการประเมินตามแนวคิดเชิงระบบ ซึ่งเชื่อมโยงปัจจัยป้อน กระบวนการดำเนินงาน กับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ด้วยความเชื่อว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัย และกระบวนการของตัวแทรกแซงที่กำหนดขึ้น แนวคิดของการประเมินทั้งสองแบบนี้ถือว่าผลการประเมินเป็นเพียงการรายงานผลการดำเนินงานของตัวแทรกแซง แต่จะไม่ได้อธิบายว่าทำไมจึงเกิดผลเช่นนั้น เช่น การประเมินผลของการเยี่ยมบ้านนักเรียนของครู กำหนดให้ครูใช้เวลาในการพบนักเรียนครบครวละ 1 ชั่วโมง แล้วศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน โดยวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของผลการเรียน ข้อมูลจากการประเมินจะชี้ให้เห็นความสำเร็จของการที่ครูไปเยี่ยมบ้านนักเรียน ว่าส่งผลทำให้นักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงจากก่อนการเยี่ยมบ้านอย่างไร ถ้านักเรียนมีผลการเรียนดีขึ้น ก็สรุปว่าการเยี่ยมบ้านของครู 1 ชั่วโมงส่งผลดีกับผู้เรียน ถ้านักเรียนยังไม่มีเปลี่ยนแปลง ก็สรุปว่าการเยี่ยมบ้านของครู 1 ชั่วโมงไม่ได้ส่งผลที่ดีแก่ผู้เรียน ซึ่งอาจอธิบายว่าตัวแทรกแซง (การเยี่ยมบ้านของครู) ไม่เหมาะสม หรืออาจเกิดจากจำนวนชั่วโมงที่กำหนดให้ครูไปเยี่ยมบ้าน 1 ชั่วโมง ไม่เหมาะสม จะเห็นว่าการตีความผลสรุปจากการประเมินเป็นแบบตรงไปตรงมา เหมือนการอ่านข้อมูลที่บันทึกในกล่องดำ ข้อมูลในกล่องดำไม่ได้คำอธิบายว่าการเยี่ยมบ้านของครูมีกลไกการทำงานอย่างไร จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวนักเรียน ทั้งการประเมินกล่องดำหรือการประเมินปัจจัย-กระบวนการ-ผลลัพธ์ ไม่ได้อธิบายกลไกการทำงานของตัวแทรกแซง (Interventions) ว่าก่อให้เกิดผลลัพธ์ตามมาอย่างไร ทั้งนี้เพราะไม่ได้มีการกำหนดตัวแปรคั่นกลาง (Mediating Variables) ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโยงที่อธิบายว่าทำไมเมื่อครูพบนักเรียนที่บ้านแล้วทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมดีขึ้น (Rogers, 2005)

สำหรับ (1995a, 1995b) เห็นว่าข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับกลไกการทำงานของตัวแทรกแซงที่มีต่อผลลัพธ์ไม่ใช่สิ่งจำเป็นที่นักประเมินต้องศึกษา จุดมุ่งหมายหลักของนักประเมินคือการประเมินความสำเร็จของตัวแทรกแซง นักประเมินไม่มีหน้าที่ต้องวิเคราะห์กลไกการทำงานของตัวแทรกแซง ดังนั้น Scriven จึงเห็นว่าทฤษฎีการประเมินที่นักประเมินควรจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ

ประกอบด้วยองค์ประกอบของทฤษฎีที่เป็นองค์ประกอบทั่วไป แนวคิดการประเมินของ Scriven ที่สำคัญคือ การประเมินทุกเรื่องต้องมีเรื่องของการตัดสินคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมินไม่ใช่เพียงแค่การบรรยายสภาพของสิ่งที่ถูกประเมิน หรือเก็บข้อมูลตามตัวบ่งชี้เท่านั้น แต่นักประเมินต้องสามารถตัดสินได้ว่าสิ่งที่ถูกประเมินนั้นมีคุณค่าอยู่ในระดับใด นักประเมินต้องเข้าใจว่านิยามของการประเมินเป็นกระบวนการที่ใช้ในการตัดสินคุณค่า (Value) ของสิ่งที่ถูกประเมินคุณค่าดังกล่าวประกอบด้วยคุณภาพ (Quality) ความคุ้มค่า (Worth) และความสำคัญ (Importance) นอกจากนี้ นักประเมินต้องเข้าใจเรื่องของความแตกต่างระหว่างการให้คะแนนกับข้อมูล (Scoring) การจัดระดับ (Rating) หรือการจัดอันดับ (Ranking) เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินคุณค่าตามเกณฑ์ (Criteria) ที่กำหนด โดยเกณฑ์การประเมินสามารถจำแนกได้เป็นเกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criteria) ซึ่งมีการกำหนดจุดตัดที่บอกระดับของคุณภาพมาตรฐานที่ยอมรับได้ทั่วไป และเกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative Criteria) ซึ่งกำหนดคุณภาพของการดำเนินงานโดยการเทียบกับผลงานในอดีตหรือผลงานของโครงการอื่น นอกจากนี้ Scriven ยังย้ำให้เห็นว่านักประเมินต้องเข้าใจว่าผลการประเมินต้องให้ข้อสรุปเชิงประเมิน (Evaluative Conclusion) และให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้เกี่ยวข้อง (Recommendations) และต้องรู้ว่าบทบาทของการประเมินมีทั้งการหาข้อมูลสารสนเทศเพื่อช่วยในการปรับปรุงพัฒนางานซึ่งเป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงานเรียกว่าการประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) และการหาข้อมูลที่เป็นผลสรุปเชิงคุณค่าของสิ่งที่ถูกประเมินหลังสิ้นสุดการดำเนินงานเรียกว่าการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) โดยต้องเข้าใจเรื่องของการกำหนดตัวบ่งชี้การประเมิน ซึ่งมีหลายประเภทตามลักษณะธรรมชาติของสิ่งที่ถูกประเมินและตามความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน ด้วยเหตุนี้ Scriven จึงให้ความสำคัญกับการกำหนดผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมิน กลุ่มบุคคลที่ต่างกัน จะต้องการสารสนเทศจากการประเมินที่ต่างกัน ความรู้เหล่านี้นำมาใช้ในการออกแบบการประเมินเพื่อตอบคำถามเชิงคุณค่าให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (Scriven, 1995a, 1998)

2. การประเมินโดยใช้ทฤษฎีขับเคลื่อน (Theory-Driven Evaluation)

การประเมินเน้นทฤษฎี หมายถึง กระบวนการประเมินที่อิงการขับเคลื่อนทางทฤษฎี โดยใช้ทฤษฎีโครงการเป็นเครื่องนำทาง สำหรับตัดสินว่า โครงการนั้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ และปัจจัยใดเป็นสาเหตุของผลของโครงการที่เกิดขึ้น เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาโครงการนั้นต่อไป (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2545, 2560) ดังนั้นการประเมินเน้นทฤษฎี จึงช่วยให้สารสนเทศว่าเหตุปัจจัยมีผลต่อผลลัพธ์ได้อย่างไร และสามารถให้คำอธิบายถึงเหตุและผลของ

ความสำเร็จ และความล้มเหลวของโครงการหรือโปรแกรมที่มุ่งประเมินได้ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2544 ก, 2544 ข)

การประเมินลักษณะนี้เป็นการประเมินที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับแนวคิดของ Scriven เพราะ Chen (2005) เห็นว่าการประเมินที่ได้นอกจากสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จของการดำเนินงานที่เกิดขึ้นแล้ว ต้องสามารถอธิบายเหตุผลได้ว่าทำไมตัวแทรกแซง (Intervention) ที่กำหนดขึ้นสามารถทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ การรู้ปัจจัยเชิงสาเหตุหรือกลไกการทำงาน (Mechanism) ทำให้นักประเมินมีคำอธิบายการทำงานของโปรแกรมหรือโครงการมากขึ้น ซึ่งจะช่วยในการพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น ในการประเมิน นักประเมินจึงต้องหาคำอธิบายจากข้อมูลในกล่องดำให้ได้ โดยใช้การประเมินแบบทฤษฎีแรงขับ หรือการประเมินโดยใช้ทฤษฎีขับเคลื่อน (Theory-Driven Evaluation) การประเมินตามแนวคิดนี้จะมีการสร้างทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) ซึ่งพัฒนามาจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดคำถามประเมิน (Evaluation Questions) และจัดลำดับความสำคัญของคำถาม การตอบคำถามตามกรอบความคิดของทฤษฎีโปรแกรมที่ใช้ในการออกแบบการประเมิน มีการเก็บข้อมูลตามกรอบของทฤษฎีโปรแกรมที่พัฒนาหรือกำหนดขึ้น ข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินของ Chen สามารถอธิบายได้ว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตัวแทรกแซงอยู่ที่ใด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลการประเมินไปปรับปรุงการดำเนินงานได้ถูกต้อง (ไพศาล วรคำ, ม.ป.ป.; Russ-Eft and Preskill, 2001; Rossi, et al., 2004) ซึ่งความแตกต่างระหว่างการประเมินกล่องดำ/การประเมินปัจจัย-กระบวนการ-ผลลัพธ์ กับการประเมินแบบทฤษฎีแรงขับ ตัวอย่างของ Rogers (2005) ดังปรากฏในภาพที่ 2.2

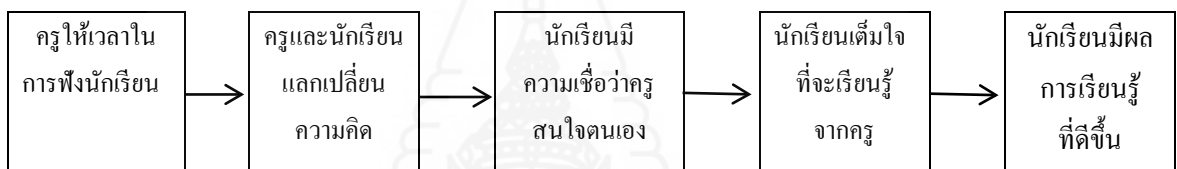

ภาพที่ 2.2 การประเมินกล่องดำ

จากภาพที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ของการเชื่อมั่นของครูที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งการเชื่อมั่นเป็นตัวแทรกแซง (Intervention) และการเปลี่ยนแปลงของการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นผลลัพธ์ (Outcome) ถ้าเป็นการใช้แนวคิดของการประเมินกล่องดำ นักประเมินไม่สนใจวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกการทำงานภายใน แต่จะออกแบบการเก็บข้อมูลเฉพาะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือ ระดับการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งถือว่าเกิดจากการแทรกแซงซึ่งเป็นกิจกรรมการเชื่อมั่น

การประเมินแบบใช้ทฤษฎีแรงขับ หรือการประเมินโดยใช้ทฤษฎีขับเคลื่อน โดยการสร้างทฤษฎีโปรแกรม โดยมีความเชื่อตามทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of Change) ว่าเมื่อครูได้ใช้เวลาในพูดคุยกับพ่อแม่ของนักเรียนที่บ้าน จะเกิดความเข้าใจบริบททางบ้านของนักเรียน และจะมีการเปลี่ยนพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนหรือท่าทีของตนเองต่อนักเรียน มีการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกันกับนักเรียน ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อให้กับนักเรียนว่าครูให้ความสนใจกับตนเองมากขึ้น ทำให้นักเรียนเต็มใจที่จะเรียนรู้กับครูมากขึ้น ซึ่งท้ายที่สุดหวังว่าจะทำให้นักเรียนเรียนดีขึ้น

จากทฤษฎีโปรแกรมนี้ นักประเมินจะเก็บข้อมูลตามองค์ประกอบของทฤษฎีเพื่ออธิบายความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตัวแทรกแซง มีความเป็นไปได้ที่บางทฤษฎีไม่สามารถอธิบายความสำเร็จของโปรแกรมได้ ในกรณีนั้น นักประเมินอาจสร้างทฤษฎีโปรแกรมขึ้นใหม่ เรียกว่าเป็นทฤษฎีโปรแกรมคู่ขนาน ดังภาพที่ 2.3

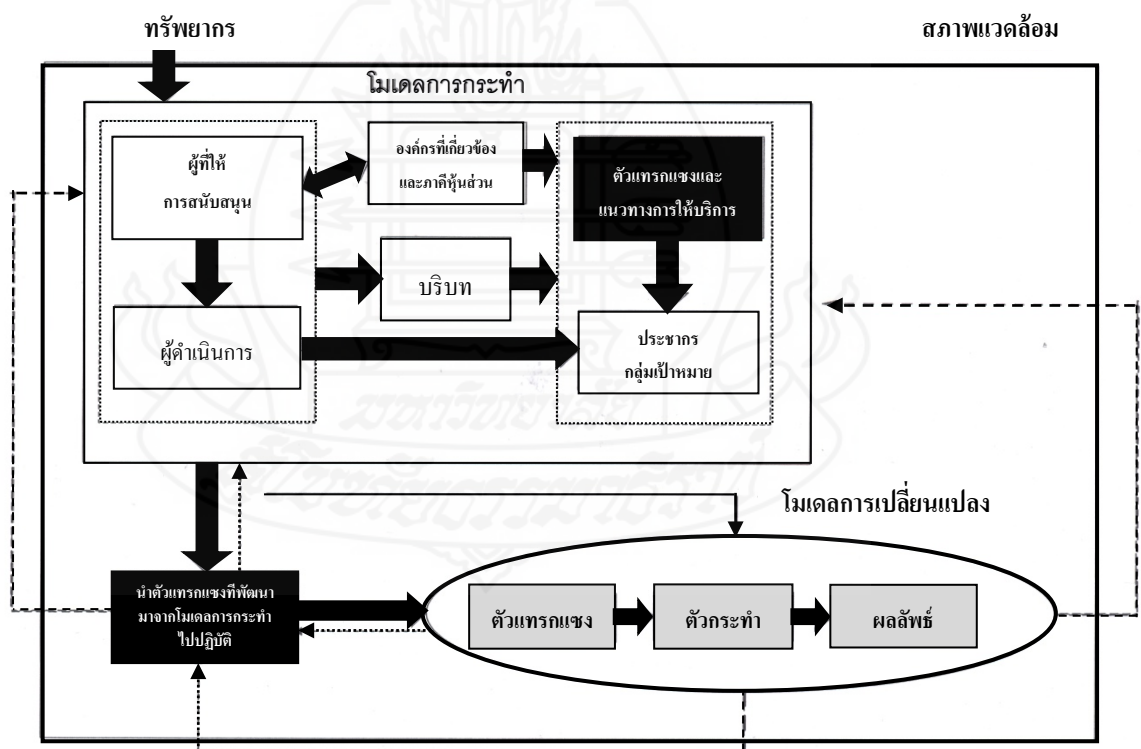
ภาพที่ 2.3 การประเมินกลไกการทำงานของตัวแทรกแซง

การออกแบบการประเมินโดยใช้ทฤษฎีแรงขับ หรือการประเมินโดยใช้ทฤษฎีขับเคลื่อน จะทำให้นักประเมินมีข้อมูลสารสนเทศมากขึ้นในการอธิบายความสำเร็จของแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม แต่ปัญหายู่ว่า การสร้างทฤษฎีโปรแกรม ซึ่งมีเรื่องของความเข้าใจในทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายนัก จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่นักวิชาการเช่น Scriven (2005) หรืออีกมากมายไม่นิยมใช้แนวคิดนี้ในการออกแบบการประเมิน เพราะรู้สึกว่ามันยุ่งยาก ดังที่ Scriven ได้เคยยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า หากเข็มนาฬิกาไม่เดิน นักประเมินก็คงเริ่มคิดถึงแบตเตอรี่หมด หรือลานขาด เมื่อเปลี่ยนแบตเตอรี่หรือเปลี่ยนลานแล้วนาฬิกาเดินก็แสดงว่านักประเมินได้คำตอบ และสามารถแก้ไขปัญหาได้แล้ว คงไม่มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจในกลไกการทำงานของระบบจักรกลของนาฬิกา ให้เสียเวลา เพราะไม่ใช่บทบาทหน้าที่ของนักประเมิน ในขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งกลับเห็นว่า การรู้ถึงปัจจัยเชิงสาเหตุและกลไกภายใน จะทำให้นักประเมินสามารถกำหนดทางเลือกใหม่ หรือหาตัวแทรกแซงใหม่มาใช้ เมื่อตัวแทรกแซงเดิมไม่ประสบความสำเร็จในมุมมองของผู้เขียน คิดว่าแนวคิดทั้งสองแนวมีประโยชน์ ขึ้นอยู่กับบริบทของการประเมิน ซึ่งนักประเมินต้องพิจารณาเลือกใช้อย่างสมเหตุสมผล

2.1 ทฤษฎีโปรแกรมกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

2.2.1 ทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) หมายถึง ชุดของข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินการในโปรแกรมซึ่งทำให้สังคมได้ประโยชน์ โดยการสร้างกลยุทธ์ (Strategy) ในการทำงานของโปรแกรม เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนด สิ่งที่อยู่ในทฤษฎีโปรแกรมจะมีส่วนของทฤษฎีผลกระทบ (Impact Theory) ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของโปรแกรม และทฤษฎีกระบวนการ (Process Theory) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแผนงานขององค์กร และแผนการใช้ประโยชน์จากบริการ

ส่วนประกอบของทฤษฎีโปรแกรมมี 3 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบของโมเดลการกระทำ (Action Model) ตัวแทรกแซง (Intervention) และองค์ประกอบของโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) ทฤษฎีโปรแกรมแสดงความสัมพันธ์ของปัจจัย กิจกรรมการดำเนินงาน และผลผลิต ซึ่งได้รับอิทธิพลจากโมเดลการกระทำ (Action Model) แล้วกำหนดเป็นตัวแทรกแซง ซึ่งเมื่อนำไปปฏิบัติ (Implementation) จะทำงานตามโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) ที่ได้ออกแบบไว้ ซึ่ง Chen (1990, 2005) ได้เสนอโครงสร้างไว้ดังภาพที่ 2.4

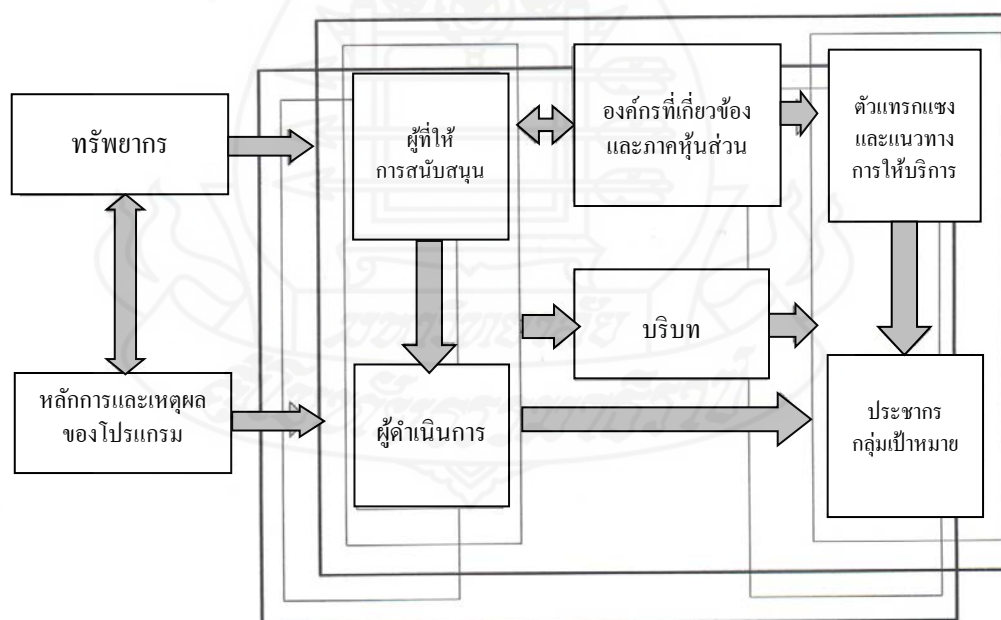

ภาพที่ 2.4 โครงสร้างของทฤษฎีโปรแกรมแบบสมบูรณ์

จากภาพที่ 2.4 แสดงส่วนประกอบของทฤษฎีโปรแกรม โดยจะมีส่วนของโมเดลการกระทำ (Action Model) ซึ่งแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของการดำเนินงานของผู้เกี่ยวข้องในการสร้างตัวแทรกแซง (Intervention) และนำไปปฏิบัติ การนำโมเดลการกระทำไปปฏิบัติ จะส่งต่อไปยังโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) โดยการคาดหวังว่าตัวแทรกแซงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในผลลัพธ์ที่ตามมา ในแผนภาพนี้จะเห็นว่าจะมีทรัพยากร (Resources) เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบโมเดลการกระทำ และอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม (Environment) ที่ทำการประเมิน รายละเอียดขององค์ประกอบแต่ละส่วน มีดังต่อไปนี้

1) องค์ประกอบของโมเดลการกระทำ

ส่วนประกอบของทฤษฎีโปรแกรมเฉพาะส่วนของโมเดลการกระทำ (Action Model) มีการออกแบบตัวแทรกแซงในโปรแกรมที่อยู่ภายใต้ทรัพยากร (Resources) และหลักการและเหตุผล (Rationale) รายละเอียดในทฤษฎีโปรแกรมนี้จะประกอบด้วย ผู้ดำเนินการ ผู้ที่สนับสนุน องค์กรที่เกี่ยวข้องหรือภาคหุ้นส่วน บริบทขององค์กร ตัวแทรกแซง และกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลจากตัวแทรกแซง ผลผลิตของโมเดลการกระทำ คือ ลักษณะของตัวแทรกแซง (Intervention) ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการนำไปปฏิบัติ ดังภาพที่ 2.5 ข้างล่างนี้

ภาพที่ 2.5 ส่วนประกอบของทฤษฎีโปรแกรมตามโมเดลการกระทำ

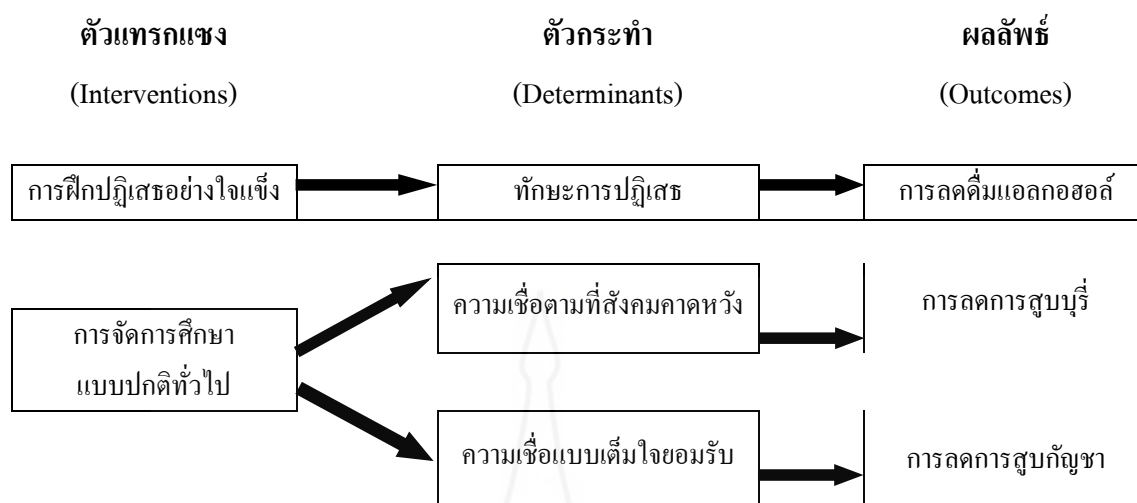

2) ตัวแทรกแซง (Intervention)

ตัวแทรกแซง ในที่นี้หมายถึง แนวคิดใหม่ หรือการกระทำ หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นภายใต้แผนงาน (Program) โครงการ (Project) ตัวแทรกแซง อาจเป็นนโยบายใหม่ของรัฐที่จัดให้เก็บประชาชน อาจเป็นแผนงานสร้างเสริมสุขภาพของ สสส. โครงการบริการสุขภาพ โครงการฝึกอบรม ฯลฯ การออกแบบตัวแทรกแซงต้องกระทำโดยการวิเคราะห์ลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้น ความต้องการจำเป็น (Needs) ที่ต้องสนองของกลุ่มเป้าหมาย (Target Population) และการกำหนดผลลัพธ์ที่คาดหวัง (Expected Outcomes) ทั้งนี้ต้องวิเคราะห์ปัจจัยตัวกำหนด (Determinant Factors) ที่คิดว่าส่งผลทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการก่อน จากนั้น จึงมีการออกแบบกลยุทธ์ (Strategies) ที่คิดว่าจะเป็นตัวทำให้เกิดปัจจัยที่ไปกำหนดผลลัพธ์ที่ต้องการ จะเห็นว่าการออกแบบแผนงาน โครงการ กิจกรรม หรือที่เรียกว่าตัวแทรกแซง ต้องมีการกำหนดหลักการและเหตุผล ซึ่งต้องอยู่ภายใต้ตรรกะความคิดที่สมเหตุสมผล และมีความเชื่อว่าทำไมต้องออกแบบกิจกรรมในลักษณะนั้น เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่ต้องการ

3) องค์ประกอบของโมเดลการเปลี่ยนแปลง

โมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) เป็นการแสดงแผนผังของบล็อกที่เชื่อมโยงสิ่งที่จะต้องทำให้เกิดหรือเรียกว่า ตัวแทรกแซง (Intervention) เพื่อนำสู่การบรรลุเป้าหมายปลายทางที่ต้องการ (Outcome) ที่กำหนด โดยมีการกำหนดตัวกระทำ (Determinants) ที่เชื่อมโยงหรือคั่นกลางระหว่างตัวแทรกแซงกับผลลัพธ์ การกำหนดตัวกระทำ (Determinants) เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ต้องอาศัยฐานความรู้จากทฤษฎี ประสบการณ์ หรือการระดมความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิ การประเมินในปัจจุบันให้ความสำคัญกับความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการประเมินที่ดีต้องสามารถอธิบายเหตุผลได้ว่าทำไมตัวแทรกแซง (Intervention) ที่กำหนดขึ้นสามารถทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ ข้อความนี้เป็นส่วนที่ขยายความเพิ่มจากการประเมินเฉพาะความสำเร็จของการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจากตัวแทรกแซงอย่างเดียว การรู้ปัจจัยเชิงสาเหตุหรือกลไกการทำงาน (Mechanism) ทำให้นักประเมินมีคำอธิบายการทำงานของโปรแกรมหรือโครงการมากขึ้น ซึ่งจะช่วยพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น ดังตัวอย่างภาพที่ 2.6

ภาพที่ 2.6 ตัวอย่างของโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model)

จากภาพที่ 2.6 แสดงตัวอย่างของโมเดลการเปลี่ยนแปลงโดยการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแทรกแซง ตัวกำหนด และผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการออกแบบโครงการเพื่อลดพฤติกรรมลดดื่มแอลกอฮอล์ สูบบุหรี่ หรือกัญชา อาจทำได้โดยการให้การศึกษาที่ไปสร้างความเชื่อและยอมรับในโทษของการติดสิ่งเสพติด แต่ตัวแทรกแซงนี้อาจไม่ประสบความสำเร็จ จึงมีผู้เสนอกลยุทธ์ในการออกแบบตัวแทรกแซงใหม่ โดยใช้การพัฒนาทักษะการปฏิเสธสิ่งเสพติดอย่างใจแข็ง พบว่าวิธีนี้ ทำให้คนลดพฤติกรรมติดสิ่งเสพติดมากกว่า การออกแบบตัวแทรกแซงที่นำเสนอวิธีนี้ให้เห็นความแตกต่างของการใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน

2.2 การสร้างทฤษฎีโปรแกรม

การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) สามารถกระทำได้หลายวิธี ได้แก่

- 1) การใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ก่อนแล้ว
- 2) การสร้างจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในตัวแทรกแซงที่นำมาใช้
- 3) การสังเกตลักษณะการทำงานของโปรแกรม และ
- 4) การวิจัยเชิงสำรวจเพื่อทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของโปรแกรม

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่า แม้โดยแนวคิดของการประเมินแบบทฤษฎีแรงขับเคลื่อนน่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบการวิจัย แต่การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมเป็นสิ่งที่ยุ่งยาก และอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในเรื่องประสิทธิภาพของการประเมิน เพราะต้องใช้เวลากับการพัฒนาทฤษฎี และการเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนตามที่ทฤษฎีกำหนด

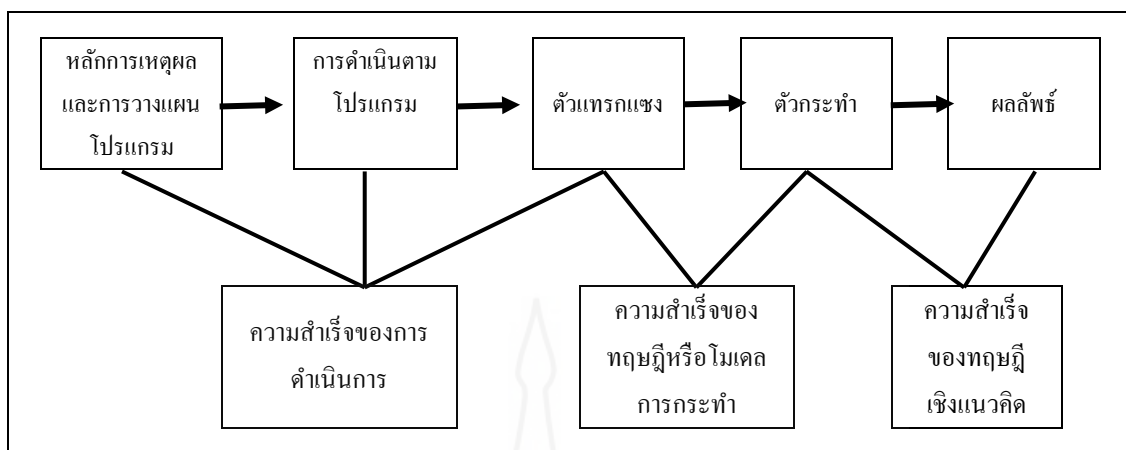
2.3 การใช้ประโยชน์จากทฤษฎีโปรแกรม

การสร้างทฤษฎีโปรแกรมทำให้ประโยชน์อย่างน้อย 3 ประการ คือ การออกแบบตัวแทรกแซงหรือกิจกรรมในโครงการ การออกแบบการประเมิน และการใช้ประโยชน์จากการประเมิน (Evaluation Use)

2.4 การออกแบบตัวแทรกแซง (Intervention Design) หรือเรียกว่า การออกแบบโครงการ (Project Design) สามารถอาศัยแนวคิดของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงจะทำให้เข้าใจกลไกการทำงานของตัวกำหนด (Determinants) ที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ ทำให้นักออกแบบกิจกรรมสามารถกำหนดทางเลือกมากมายในการทำให้เกิดตัวกำหนด (Determinants)

2.5 การออกแบบการประเมิน (Evaluation Design) เนื่องจากการออกแบบตัวแทรกแซงส่วนใหญ่พัฒนามาจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลที่ปรากฏในทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) จะช่วยกำหนดคำถามประเมิน (Evaluation Questions) และช่วยในการออกแบบการประเมินจากกรอบความคิดของทฤษฎีโปรแกรม โดยเฉพาะการออกแบบการเก็บข้อมูลตามกรอบของทฤษฎีโปรแกรมที่พัฒนาหรือกำหนดขึ้น ข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินสามารถอธิบายได้ว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตัวแทรกแซงอยู่ที่ใด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำผลการประเมินไปปรับปรุงการดำเนินงานได้ถูกต้อง

2.6 การใช้ประโยชน์จากการประเมิน (Evaluation Use) เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการประเมินมีความลึกซึ้ง ซึ่งเชื่อมโยงกลไกการทำงานภายในของตัวแทรกแซง ทำให้นักประเมินสามารถใช้ประโยชน์จากผลการประเมินได้มากขึ้น โดยเฉพาะการระบุปัจจัยความสำเร็จ จุดแข็ง จุดอ่อนของการดำเนินงาน ข้อมูลสารสนเทศเหล่านี้นำไปใช้ในการจัดทำข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้องได้อย่างสมเหตุสมผล ประโยชน์หนึ่งที่ได้อย่างชัดเจนจากการใช้ทฤษฎีโปรแกรมในการประเมินคือการอธิบายถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้นจากตรรกะของตัวแทรกแซงที่ออกแบบตั้งแต่แรก หรือเกิดจากกระบวนการนำตัวแทรกแซงไปสู่การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม หรือเกิดจากแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเองที่นำมาใช้ไม่ถูกต้อง (Chen, 1990, 2005) ดังปรากฏในตัวอย่างในภาพที่ 2.7

ภาพที่ 2.7 การเชื่อมโยงความสำเร็จของทฤษฎีโปรแกรม

จากภาพที่ 2.7 แสดงความสัมพันธ์ของความสำเร็จของทฤษฎีหรือโมเดลการกระทำ (Action Theory) และ โมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) จะเห็นว่าบางครั้งการนำโปรแกรมสู่ การปฏิบัติประสบความสำเร็จ และไปสู่ความสำเร็จของการกระทำ และความสำเร็จเชิงแนวคิด แต่บางครั้งอาจพบว่ามีความสำเร็จที่การกระทำ แต่ล้มเหลวในแนวคิด คือถึงแม้จะทำสำเร็จตามตัว แทรกแซงที่ออกแบบไว้แต่ตัวกระทำ (Determinant) อาจไม่ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ (ไม่เกิดการ เปลี่ยนแปลงตามที่คาดหวัง) หรือบางครั้งตัวกระทำ (Determinants) เป็นตัวที่ดีที่ทำให้เกิดผลลัพธ์ แต่ที่ทำได้ไม่สำเร็จ เพราะการออกแบบตัวแทรกแซงที่โมเดลการกระทำไม่ดีก็เป็นได้

สุวิมล ว่องวาณิช (2553) กล่าวว่า การประเมินโดยใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเป็นฐาน ในการออกแบบเป็นแนวคิดที่นักวิชาการนำเสนอมานานไม่น้อยกว่า 20 ปี แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้ มโนทัศน์ของการประเมินโดยใช้ทฤษฎีแรงขับ หรือการประเมินโดยใช้ทฤษฎีขับเคลื่อน (Theory-Driven Evaluation) มากกว่า โดยให้ความสำคัญกับการสร้างทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) ซึ่งมี ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนประกอบด้วย ในช่วงหลังเริ่มเห็นตัวอย่างของการออกแบบการ ประเมินโครงการที่ให้ความสำคัญกับการสร้างทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การประเมินเน้นทฤษฎี เป็นวิธีการประเมินวิธีหนึ่งที่อาศัยทฤษฎี เป็นพื้นฐานในการจัดการประเมิน ดังนั้นผลการประเมินจึงสามารถสรุปอ้างได้ ซึ่งจะทำให้ศาสตร์ แห่งการประเมินทัดเทียมกับศาสตร์อื่น และการประเมินเน้นทฤษฎียังสามารถนำมาใช้สร้างทฤษฎี ทางการประเมินได้อีกด้วย ทฤษฎีที่นำมาใช้ในการประเมินแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ทฤษฎี โปรแกรม ซึ่งเป็นการนำเอาทฤษฎีของศาสตร์อื่นเข้ามาใช้ในการประเมิน และทฤษฎีจากการวิจัย ซึ่งเป็นการสร้างโมเดลทางทฤษฎีขึ้นแล้วทำการทดสอบตัวอย่างงานประเมิน (ไพศาล วรคำ, มปป.)

โดยสรุป นักประเมินควรสร้างทฤษฎีโปรแกรม (Program Theory) เนื่องจากทฤษฎีโปรแกรม ต้องมีการออกแบบตัวแทรกแซง (Intervention) ภายใต้โมเดลการกระทำ (Action Model) ที่เหมาะสม และเข้าใจการทำงานของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory Change) ซึ่งแสดงให้เห็นในโมเดลการเปลี่ยนแปลง (Change Model) เชื่อมโยงสิ่งที่จำเป็นต้องทำให้เกิดเพื่อนำสู่การบรรลุเป้าหมายปลายทางที่ต้องการของโครงการหรือตัวแทรกแซงต่างๆ

3. ประชาธิปไตย (Democracy)

3.1 ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกโบราณว่า Demokration คือ Demos แปลว่า ประชาชน (People) และ Kratein หรือ Kratos แปลว่า การปกครอง (Rule) ซึ่งหมายถึง การปกครองโดยประชาชน (Rule by The People) หรืออีกนัยหนึ่งคือ “กฎกติกาที่เกิดจากประชาชนส่วนใหญ่” (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2555ก, 2555ข, 2555ค) ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานสภานิติบัญญัติ (2543) และปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ที่ได้กล่าวว่า ประชาธิปไตย มาจากคำว่า ประชา + ธิปไตย (ประชาคือประชาชน ราษฎรเจ้าของประเทศ และธิปไตย คือ อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศ) หรือในหมู่นักกรีกโบราณคือ การปกครองโดยชนหมู่มาก หรือ การปกครองโดยหมู่ชนหรือระบอบการปกครองที่ถือมติของประชาชนเป็นใหญ่ รวมทั้งมีความหมายถึงสิทธิของราษฎรในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปกครองประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการขั้นมูลฐานที่สำคัญคือ เชื่อในความเท่าเทียมและคุณค่าของบุคคลและเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุมีผล สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2552; สำนักงาน คณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2555ก, 2555ข, 2555ค, 2555ด) รวมทั้งยังสอดคล้องกับวิสุทธิ โพธิ์แท่น (2538, 2551, 2555, 2556) ซึ่งได้กล่าวถึง ประชาธิปไตยว่าเป็นการปกครองตนเองร่วมกันของประชาชน ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบอบการปกครองนั้นเป็นระบอบที่ให้ชีวิตที่ดีที่สุด เป็นประโยชน์สูงสุดมาให้ประชาชนทั้งหลายทั้งกายและทางใจมากกว่าการปกครองอย่างอื่น เพราะประชาชนทั้งหลายร่วมกันสร้างหรือกำหนดชีวิตของตนด้วยตัวเอง

สำหรับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2555) ได้ให้ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตย ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองแบบประชาธิปไตย ที่ (โดยทั่วไปหรือส่วนใหญ่) เป็นธรรมาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชนที่แต่ละคนปกครองตนเองได้ เมื่อแต่ละบุคคลปกครองตนเองได้ดีแล้ว ก็มาช่วยกันปกครองร่วมกัน ก็เป็นการปกครองของประชาชนที่ประชาชนปกครองกันเอง

ส่วน อับบราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน (..government of the people, by the people, and for the people) รวมทั้งเป็นวิธีการในการดำเนินการชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่า คนเราเกิดมาเท่าเทียมกัน มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นสิ่งที่มีค่าสูงควรแก่การพลีชีวิตแลก (..and the government of the people, by the people, and for the people, shall not perish from the earth.) (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2552; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2557ก, วิญญู แจ่มจำ, 2557, อนันต์ เหล่าธรรมทัศน์, 2543)

แต่ในความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ก่อนการปฏิวัติ 2475 หมายถึง การปกครองที่ผู้เป็นหัวหน้าแห่งอำนาจบริหารไม่ใช่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน คือ เป็นบุคคลสามัญ หรือคณะบุคคล ซึ่งราษฎรได้เลือกตั้งไว้ มีกำหนดเวลาการอยู่ในตำแหน่งไม่เป็นมรดกตกทอดไปได้แก่ผู้อยู่ในสกุลเดียวกัน (ฉัฐพล ใจจริง, 2556)

ส่วนพระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ว่าสามารถตีความหมายในแง่ฐานะและความหมายในแง่ของคุณภาพ ดังนี้

1. ความหมายในแง่ของฐานะ มี 3 ฐานะ ได้แก่

1) ในฐานะเป็นปรัชญา (Philosophy) ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ประชาธิปไตยในความหมายนี้ มุ่งเน้นไปในเรื่องของความคิด เป็นสภาพทางมโนกรรมทั้งของผู้นำและคนทั่วไป คือ ทั้งของผู้บริหารประเทศ และ พลเมืองทั่วไป

2) ในฐานะเป็นรูปแบบการปกครอง (Forms of Government) เป็นการพิจารณาประชาธิปไตยในเชิงโครงสร้างของรัฐบาลแบบประชาธิปไตย เช่น เป็นระบบรัฐสภา เป็นระบบประธานาธิบดีรูปแบบการปกครอง

3) ในฐานะเป็นวิถีชีวิต (Way of life) หมายถึง วิถีทางแห่งการยอมรับเสียงข้างมาก ความมีใจกว้าง การมีขันติธรรม การไม่ใช้ความรุนแรง และการเอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง) อันเป็นเรื่องการประพฤติในสังคม

2. ความหมายในแง่คุณภาพ พระธรรมปิฎกเน้นว่า

"ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา"

จากแนวคิดนี้พระธรรมปิฎกให้ข้อสังเกตไว้ 2 ประการด้วยกันคือ

1. ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคน โง่ เสี่ยงข้างมากที่วินิจัยก็จะเป็นการตัดสินใจเลือกอย่างโง่ๆ หรือแม้แต่เลือกไปตามที่ถูกเขาหลอกล่อ ทำให้ผิดพลาดเสียหาย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี มีปัญญา ก็จะได้เสี่ยงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกได้ถูกต้อง บังเกิดผลดี จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา หรือจะได้เสี่ยงข้างมากที่ตัดสินใจอย่างผู้มีปัญญา

2. ความจริงของสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นอย่างที่มันเป็น มันย่อมไม่เป็นไปตามการบอก การสั่ง การลงคะแนนเสียง หรือตามความต้องการของคน ดังนั้น คนจะไปตัดสินใจความจริง ไม่ได้ แต่เป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นจริง จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา เพื่อจะได้เสี่ยงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง

ดังนั้น พระธรรมปิฎกจึงได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากับประชาธิปไตยว่า การศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตย หรือพัฒนาประชาชนให้ ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจอย่างได้ผลดีใน 2 ประการ คือ 1) ให้เสี่ยงข้างมากที่จะใช้วินิจัย เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คือ คนดีมีสติปัญญา และ 2) ให้การตัดสินใจของคนที่เกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญหาที่รู้ และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดังความจริงแท้ และเป็นประโยชน์แท้จริง เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเสี่ยงข้างมากในประชาธิปไตยตามแนวของพระธรรมปิฎก จึงเห็นได้ว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวิถิปุทธ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทย จึงควร ที่นำแนวคิดในเรื่องของการตัดสินใจด้วยเสี่ยงข้างมาก ตามแนวของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ระบบการเมืองไทยได้เสี่ยงข้างมากที่เป็นไปตามอุดมมุ่งหมายของระบอบประชาธิปไตย ที่แน่นอน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยโดยรวม (สุรพล ชะพรหม, 2548)

โดยสรุป ประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ให้พลเมืองมีอำนาจในการเสนอแนวคิด กำหนด และตัดสินใจในเรื่องของส่วนรวมหรือกิจสาธารณะ เพราะเชื่อว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน คือ ทุกคนในสังคมสาธารณะ จึงเป็นเรื่องทางสังคมและการเมืองที่ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมรับผิดชอบ รวมทั้งเป็นระบอบที่ให้เสรีภาพบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมในการแสดงออกซึ่งสะท้อน คุณค่าที่มีต่อส่วนรวม และเป็นระบอบที่ให้คนเท่าเทียมกันในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นและการตัดสินใจ เพื่อให้ได้มาซึ่งกฎกติการ่วมกัน อันจะนำไปสู่ความชอบธรรมในการปฏิบัติตามกฎกติกาต่างๆ ของกลุ่ม ชุมชนและสังคม ตลอดจนเป็นระบอบที่เชื่อในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่จะสามารถพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง อันจะนำไปสู่สังคมที่มนุษย์พึงอยู่ด้วยกัน ด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน ความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง พึงรักในเพื่อนมนุษย์ที่จะอยู่ด้วยกันอย่างพึ่งพิงอิงกัน และแบ่งปันกัน อันเป็นลักษณะสังคมภราดรภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2557ข)

3.2 หลักการประชาธิปไตย

วิสุทธิ โพธิแท่น (2538, 2556) และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2552ก, 2552ข, 2555ก, 2555ข, 2555ค, 2557ก) ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วย

1. หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty or Sovereignty of the People) ถือว่า อำนาจอธิปไตยหรืออำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชนทุกคนร่วมกัน และใช้อำนาจนั้นผ่านทางผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยโดยประชาชน

2. หลักเสรีภาพ (Right, Liberty or Freedom) ถือว่า สิทธิเสรีภาพเป็นเรื่องสำคัญมาก นั่นคือ คนแต่ละคนสามารถทำหรือไม่ทำอะไรก็ตาม ต้องการที่ไม่ทำให้คนอื่นเขาเสียหายหรือเดือดร้อน (ไม่ใช่ใครจะทำตามใจชอบของตนเองหรือตามใจพวกพ้องโดยไม่คำนึงถึงจิตใจของคนอื่นหรือคนที่เอาแต่ใจตนเอง คือ เผด็จการส่วนบุคคลหรืออัตตาธิปไตย (Autocracy) นอกจากนี้ หลักการประชาธิปไตยยังให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างมาก โดยเฉพาะสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ได้แก่ สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการได้รับความยุติธรรม สิทธิในการได้รับบริการต่างๆ จากรัฐ เสรีภาพในทางศาสนา เสรีภาพในการเสนอความคิดเห็น เสรีภาพในการชุมนุมโดยชอบ เสรีภาพทางการศึกษา เป็นต้น ซึ่งในระหว่างการปกครองแบบประชาธิปไตย จะใช้รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสำคัญสูงสุดในการกำหนดหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2543; ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552)

3. หลักเสมอภาค (Equality) ถือว่า ความเสมอภาคพื้นฐานเป็นเรื่องสำคัญมาก เช่นเดียวกัน ได้แก่ ความเสมอภาคทางการเมือง ความเสมอภาคตามกฎหมาย ความเสมอภาคในโอกาส ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและความเสมอภาคทางสังคม ฉะนั้นหลักการเสมอภาคจึงเป็นหลักที่รัฐจะต้องให้หลักประกันแก่ราษฎรทุกคนให้ได้รับและมีความเสมอภาคพื้นฐานอย่างทั่วหน้าโดยไม่เอาเรื่องเพศชาย-หญิง เชื้อชาติ สีผิว รูปร่างหน้าตา ฐานะ ศาสนา ภาษาพูด ฯลฯ มาเป็นสิ่งที่ขวางกั้นหรือเป็นข้อจำกัด (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552)

4. หลักภราดรภาพ (Fraternity) และหลักว่าด้วยการเคารพเหตุผล (Respect for Reasons) ในการปกครองตนเองร่วมกันของประชาชน คนในสังคมมีโอกาสและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมได้อย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมทางด้านการเมือง ทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคม ย่อมทำได้อย่างสันติและหาข้อยุติที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับกัน ถ้าคนทั้งหลายมีความเคารพซึ่งกันและกัน (Mutual Respect) และมีความรักความปรารถนาดีต่อกัน เปรียบประจัญตาดีพี่น้องที่เรียกว่า ภราดรภาพ หากประเด็นที่ยังไม่เป็นที่เข้าใจร่วมกันได้ก็ต้องมีการอภิปรายแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางด้วยข้อเท็จจริงต่างๆ และใช้หลักเหตุผลด้วยความสมเหตุสมผลมาเปรียบเทียบเพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะดีที่สุดร่วมกัน อันเป็นข้อยุติที่จะนำไปปฏิบัติต่อไป

5. หลักประสิทธิภาพ ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เชื่อว่าวิธีการประชาธิปไตย โดยการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น การใช้เหตุผลพิจารณา การอภิปรายถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ การช่วยกันตรวจสอบ ฯลฯ จะทำให้เกิดประสิทธิภาพมากกว่าการใช้อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่คนๆ เดียว (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2543)

6. หลักสมาชิกภาพ ประเทศจะเจริญได้ต้องให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศได้มีสิทธิ มีส่วนร่วมในกิจการบ้านเมือง ในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2543)

7. หลักมนุษยภาพ ที่นำระบอบและวิธีการประชาธิปไตยมาใช้นี้ก็เพราะเชื่อในคุณค่าของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะปกครองตนเองได้ อยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความภูมิใจ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรและสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2543)

สำหรับ Plano and Milton (1973) ได้เสนอหลักการประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา 4 ข้อและด้านการเมืองการปกครอง 3 ข้อ ดังนี้

หลักการประชาธิปไตยด้านปรัชญา ประกอบด้วย

1. ปัจเจกนิยม (Individualism) หมายถึง การยอมรับในคุณค่าของมนุษย์แต่ละคน ให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าองค์กร สมาคมนิติบุคคลอื่นๆ

2. เสรีภาพ (Right, Liberty or Freedom) ได้แก่ การยอมรับหลักการที่ว่าบุคคลควรมีเสรีภาพในด้านต่างๆ ทั้งความร่วมมือ ความคิด การประพฤติปฏิบัติต่างๆ โดยอยู่ภายใต้ระเบียบหรือความเรียบร้อยของสังคม

3. ความเสมอภาค (Equality) ได้แก่ การยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน ถึงแม้จะแตกต่างกัน โดยธรรมชาติ สภาพทางเศรษฐกิจ และทางสังคมก็ตาม แต่ทางด้านสิทธิต่างๆ แล้ว ทุกคนย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะการเคารพศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นคนของคน ทุกอย่างเท่าเทียมกัน (ประเวศ วะสี, 2552)

4. ภราดรภาพ (Fraternity) ได้แก่ การที่ทุกคนปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นมิตร จันทที่พี่น้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

โดยสรุป หลักการประชาธิปไตยที่ทุกคนควรมี เช่น การมีสิทธิเสรีภาพ การมีความเสมอภาค การมีภราดรภาพและการยึดมั่นในหลักเหตุผลประกอบกับข้อเท็จจริงที่ชัดเจน ย่อมทำให้คนในสังคมสามารถร่วมมือกันทำกิจกรรมทั้งหลายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมของสังคมและ

ประเทศชาติได้โดยไม่เหลือต่ำกว่าแรง ฉะนั้นหลักการเรื่องภราดรภาพและหลักเหตุผลจึงมีความสำคัญขั้นพื้นฐานอันหนึ่งของการสร้าง พัฒนา และรักษาไว้ซึ่งประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ โดยทุกคนควรตระหนักว่านอกจากตนจะมีสิทธิ เสรีภาพ สิทธิเสมอภาคแล้ว แต่ละคนควรมีหน้าที่ทำนุบำรุงและรักษาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองด้วยความสามัคคีกลมเกลียวกันและสนับสนุนส่งเสริมความดีงามของกันและกัน

3.3 สังคมประชาธิปไตย

ลักษณะสังคมประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2557ก) ได้กล่าวถึงลักษณะสังคมประชาธิปไตยคือ สังคมที่บ่งชี้ถึงลักษณะความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน คนทุกคนในสังคมไม่ว่าจะมาจากเทือกเขาเหล่ากอใด มีฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินอย่างไร มีฐานะทางสังคมสูงหรือต่ำเพียงใด มีฐานะและดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือฐานะในราชการยิ่งใหญ่มากเพียงใด ย่อมเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันในทางการเมืองและกฎหมาย ซึ่งลักษณะสังคมประชาธิปไตยประกอบด้วย 1) การเคารพในสิทธิและเสรีภาพ 2) การใช้เหตุผล 3) การยึดมั่นในหลักการและกติกาของสังคม 4) ความยุติธรรมในสังคม 5) การมีน้ำใจประชาธิปไตย และ 6) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม

อริศศักดิ์ จอมสืบวิสิฐ (2557) ได้กล่าวถึงสังคมประชาธิปไตยนั้น ต้องพิจารณาพฤติกรรมของคนในสังคมควรลักษณะ ดังนี้

1. ปฏิบัติตามกฎหมาย คนในสังคมประชาธิปไตยจะเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ฝ่าฝืนกฎ กติกาของสังคม ถ้าทำผิดก็ต้องยอมรับผลตามที่กฎ กติกาบัญญัติไว้ จะอ้างว่าไม่รู้ ไม่ยอมรับไม่ได้ หากกฎ กติกาที่ใช้บังคับไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม ก็ต้องผลักดันให้มีวิธีการแก้ไข หรือเรียกร้องความเป็นธรรมตามวิถีที่ถูกต้อง ตราบใดที่กฎหมายนั้นยังใช้บังคับอยู่ ก็ต้องปฏิบัติตาม

2. มีวินัยและความรับผิดชอบ เมื่อมีสิทธิก็ต้องมีหน้าที่ มีเสรีภาพต้องมีความรับผิดชอบ โดยการใช้เสรีภาพด้านต่างๆ นั้น ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น ไม่ฝ่าฝืนกฎหมายและไม่ขัดต่อศีลธรรม ทุกคนจึงต้องมีวินัย ควบคุมตนเองให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่รับผิดชอบที่ได้รับ หรือรับผิดชอบในการกระทำของตน ไม่เบียดความรับผิดชอบให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นหรือสังคม รวมทั้งไม่เพิกเฉย นิ่งดูเฉยเมื่อเห็นความไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น เพราะความไม่ถูกต้องนั้นอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อส่วนรวมได้ในอนาคต

3. เคารพความแตกต่างและใช้เหตุผล ในสังคมประชาธิปไตย นอกจากการรับผิดชอบแล้ว ยังต้องดำรงตนอยู่อย่างมีเหตุผล แสวงหาข้อมูล ไม่ใช่อารมณ์หรือจินตนาการ หรือความชอบ ไม่ชอบส่วนตัว และต้องเข้าใจว่าบุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งด้านความคิด และพฤติกรรมต่างๆ ตามกระบวนการขัดเกลาทางสังคมตามภูมิหลังของแต่ละคน แต่ตราบใดที่ใครไม่ไปละเมิดสิทธิ ชีวิต ความสงบสุข หรือผลประโยชน์ของผู้อื่น เมื่อมีความเห็นที่แตกต่าง จะใช้

เหตุและผลในการตัดสินใจ โดยไม่ใช้อารมณ์หรืออำนาจมาตัดสิน ในการตัดสินใจหลักเสียงข้างมาก โดยต้องรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย หากเสียงข้างน้อยมีเหตุผลว่า เสียงข้างมากอาจคล้อยตามได้ โดยไม่ใช้เสียงข้างมากกลาไป หรือเห็นว่าเสียงข้างมากทำอะไรไม่มีเหตุผล

4. ประชาชนมีส่วนร่วม สังคมประชาธิปไตย รัฐต้องเคารพสิทธิ ชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน เคารพวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรมอันดี ภูมิปัญญาของท้องถิ่น หากรัฐจะทำหรืออนุญาตให้ผู้ใดดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนหรือชุมชน การวางแผนพัฒนาชุมชน การกำหนดนโยบายหรือการออกกฎหมายที่มีผลกระทบต่อประชาชน จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในการบริหารราชการด้วย

5. การตรวจสอบใช้อำนาจรัฐทุกรูปแบบ ในสังคมประชาธิปไตย ถือว่านักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐแทนประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การใช้อำนาสดังกล่าวไม่มีหลักประกันว่าจะเป็นไปตามที่ประชาชนต้องการหรือเป็นไปอย่างถูกต้องชอบธรรม บางครั้งอาจมีความผิดพลาดบกพร่อง แลสร้างความเสียหายเดือดร้อนให้กับประชาชนและสังคมประชาธิปไตยได้ จึงมีความจำเป็นที่ประชาชนต้องติดตาม ตรวจสอบการทำงานของนักการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐทำงานเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนหรือไม่ เพียงใด โดยร่วมกับบุคคลหรือองค์กรอิสระต่างๆ เพื่อให้รัฐใช้อำนาจของธรรม ใช้อย่างเหมาะสมอย่างโปร่งใสเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน โดยใช้กลไกของสังคม การเข้าชื่อถอดถอนนักการเมืองทุกระดับ หรือข้าราชการระดับสูงที่ทำผิดกฎหมาย หรือทำให้เกิดความเสียหายต่อประชาชน

โดยสรุป สังคมประชาธิปไตยควรมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ การเคารพในสิทธิและเสรีภาพ การใช้เหตุผล การยึดมั่นในหลักการและกติกาสังคม ความยุติธรรมในสังคม การมีน้ำใจประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม

3.4 จิตสำนึกประชาธิปไตย

จิตสำนึกประชาธิปไตย หรือวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือวัฒนธรรมประชาธิปไตย จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย 3 กระบวนการ คือ

1. ค่านิยมและปทัสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งศรัทธาของประชาชนต่อรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องมั่นคง ประชาชนต้องเข้าใจข้อจำกัดและต้องอดทนอดกลั้นต่อความล่าช้า ต้องมีการออมชอมและยอมให้อโอกาสและเวลาในการพัฒนา

2. ระบบการอบรมสั่งสอน การกล่อมเกลาริเรียนรู้ในครอบครัว ในสถานศึกษา และในสังคม สื่อมวลชน รวมทั้งรายการบันเทิงและสารคดีต้องมีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย

3. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติ เช่น การกระจายอำนาจ ให้ความอิสระกับท้องถิ่นในการปกครองตนเอง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การเข้าชื่อเพื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ผู้ที่มีจิตสำนึกประชาธิปไตย จะมีลักษณะจิตใจประชาธิปไตยที่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย ดังนี้

1. จิตสำนึกและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย
2. จิตสำนึกในเรื่องสิทธิเสรีภาพ
3. จิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองและเคารพสิทธิผู้อื่น
4. จิตสำนึกในเรื่องเสียงส่วนใหญ่ และสิทธิเสียงส่วนน้อย
5. จิตสำนึกในความเสมอภาค
6. จิตสำนึกในความยุติธรรม
7. จิตสำนึกในการคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่
8. จิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบ เคารพกฎระเบียบและมีวินัย
9. จิตสำนึกในความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง
10. จิตสำนึกในหลักนิติธรรม

สรุป การสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยต้องอาศัย 3 กระบวนการ คือ ประชาชนต้องมีความนิยมและปทัสถาน มีความศรัทธาต่อรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องมั่นคง รวมทั้งต้องมีระบบการอบรมสั่งสอน การกล่อมเกลารับรู้ในครอบครัว ในสถานศึกษา และในสังคม สื่อมวลชน และต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีประสบการณ์ด้วยการปฏิบัติ เช่น การกระจายอำนาจ ให้ความอิสระกับท้องถิ่นในการปกครองตนเอง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

3.5 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การปกครองระบอบประชาธิปไตยจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้นั้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดที่ต้องมีรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันที่สอดคล้องกับหลักการของอุดมการณ์ และรูปแบบการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย รวมทั้งบุคคลต้องมีบุคลิกภาพ/พฤติกรรมและวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยด้วย ซึ่งนักวิชาการหลายๆ คนได้ให้ทรรศนะต่างๆ ไว้ดังนี้

วิสุทธิ โพธิแท่น (2538, 2547, 2548, 2555; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2557ก) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตประชาธิปไตยในลักษณะวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยไว้ 10 ข้อ ดังนี้

1. การมีเหตุผล หมายถึง การดำรงและดำเนินชีวิตของ “นักประชาธิปไตย” จะใช้เหตุผลประกอบเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวม หรือเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ เหตุผลที่นำมาใช้ต้องพิจารณาถึง “ความสมเหตุสมผล” เป็นสำคัญ ซึ่งต้องเป็นเหตุเป็นผลที่มีพื้นฐานของ “ข้อเท็จจริง” รองรับ หากสิ่งนั้นเป็นเรื่องทางวัตถุหรือรูปธรรม และถ้าหากสิ่งนั้นเป็นนามธรรม ก็ต้องสามารถแสดงความสมเหตุสมผลตามหลักตรรกศาสตร์อันเป็นที่ยอมรับกันในหมู่คนที่ได้ชื่อว่าเจริญแล้ว

2. การเคารพตนเองเคารพท่าน คือการเคารพซึ่งกันและกัน (Mutual Respect) ได้แก่ การเคารพในความเป็นคนหรือในความเป็นมนุษย์ และการเคารพในความสามารถของกันและกัน

2.1 การเคารพในความเป็นคนหรือในความเป็นมนุษย์ การที่คนเราถือว่าคนอื่น ๆ ก็เป็นเช่นตัวเอง ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ไม่ดูถูกดูแคลนกันเพราะยศ ถิ่นศักดิ์ ถิ่นฐานะ ถิ่นชาติตระกูล ถิ่นชนชั้น

2.2 การเคารพในความสามารถของกันและกัน คนในประเทศต่างก็มีความสามารถเหมือนกันบ้างต่างกันบ้าง แต่ละคนควรยอมรับความสามารถโดยสุจริตของคนอื่นที่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนเสียหาย ให้แต่ละคนมีโอกาสดูแลออกหรือใช้หรือพัฒนาความสามารถของตัวเองได้อย่างเต็มที่ เมื่อคนเรามีความเคารพซึ่งกันและกันในทุกด้านมากขึ้นเท่าใด คนเราก็จะเกิดความเชื่อถือซึ่งกันและกัน (Mutual Trust) มากขึ้นเท่านั้น เมื่อเกิดความเชื่อถือซึ่งกันและกัน ก็จะมีความรักความปรารถนาดีต่อกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในสังคม สามารถรวมพลังในการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาของสังคมและประเทศชาติได้เป็นอย่างดี

3. การอดกลั้นในความแตกต่าง การยอมรับความแตกต่างของกันและกันว่าเป็นสิ่งปกติของมนุษยชาติ ทั้งความแตกต่างในเรื่องกายภาพและพฤติกรรม ความรู้สึกนึกคิด กับการแสดงออกความคิดเห็น หากความแตกต่างที่มีอยู่หรือที่เกิดขึ้นไม่ทำความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้ใด ผู้มีวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยจะไม่กล่าวหาใครง่ายๆ โดยไม่คิดใคร่ครวญให้รอบคอบเสียก่อน แต่จะพิจารณาด้วยข้อเท็จจริงและเหตุผลก่อนสรุปว่าจะอะไรเป็นอะไร การยอมรับความแตกต่างของกันและกันสามารถนำมาซึ่ง “การเห็นพ้องต้องกันที่จะไม่เห็นด้วยกันได้ (Agreement to Disagree)” และสามารถสร้าง “เอกภาพในความแตกต่าง (Unity in Diversity) ของการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ ความแตกต่างนี้อาจกระตุ้นให้เกิดความคิดอ่านและค้นคว้าทางปัญญาที่อาจนำไปสู่การเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษยชาติยิ่งขึ้นได้

4. การตกลงอย่างสันติวิธี การดำรงและดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมนั้น คนเราต้องรักสันติ ถ้อยทีถ้อยอาศัย เอาในเขามาใส่ใจเรา ด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน ไม่มีความมั่งร้าย

หมายขวัญ ไม่ริษยาอาฆาต หรือไม่ใช่ความรุนแรงไม่ว่ารูปแบบใด เช่น คำทอ ใช้กำลังประทุษร้าย ฯลฯ ในการตัดสินปัญหา

5. การรู้จักมีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้มีวัฒนธรรมประชาธิปไตยจะต้องรู้จักมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ การรู้จักการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น คืออะไร ทำอย่างไร เป็นการกระทำด้วยการมีเหตุผลที่สมเหตุสมผลตามหลักการประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดความถูกต้องเหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าเป็นโทษ

6. การไม่ลืมเรื่องสิทธิและหน้าที่ คนเราทุกคนในสังคมประชาธิปไตยต้องตระหนักว่าแต่ละคนต่างก็มีสิทธิและหน้าที่ตามหลักการกติกาของประชาธิปไตย สิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง หรือสิ่งที่คนแต่ละคนจะได้จากสังคม ซึ่งคนแต่ละคนจะต้องใช้สิทธิของตนเองให้เป็นให้เหมาะสมโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ส่วนหน้าที่คือ สิ่งที่คนแต่ละคนจะต้องทำให้แก่สังคมและประเทศชาติ หรือสิ่งที่คนแต่ละคนจะให้แก่สังคมและประเทศชาติ ตามหน้าที่ในฐานะต่างๆ ที่ตนเป็นอยู่ในประเทศ เช่น ในฐานะเป็นราษฎรของประเทศ ในฐานะเป็นสมาชิกของชุมชน ในฐานะเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในฐานะเป็นผู้ทำงานในหน่วยงาน และในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว เป็นต้น

7. การทำดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การที่แต่ละคนคิดและทำตนให้เป็นประโยชน์ร่วมของส่วนรวม (Common Interest) เพราะประโยชน์ส่วนรวม เป็นประโยชน์ ของทุกคนรวมกัน เมื่อส่วนรวมได้ประโยชน์คนแต่ละคนก็ได้ประโยชน์ด้วย เพราะคนแต่ละคนเป็นองค์ประกอบของคนทั้งหมด (ส่วนรวม) คนแต่ละคนสามารถแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวได้โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหายหรือเดือดร้อน ซึ่งทุกคนควรตระหนักถึงหลักการนี้ ที่พยายามช่วยกันสร้างสรรค์ให้เกิดผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันให้มากที่สุด ในลักษณะ “มีการแบ่งปันและมีความห่วงใยกัน (Share and Care)”

8. การมีอุดมการณ์ร่วมคือประชาธิปไตยแน่วแน่ การจะสร้าง พัฒนา ชำรงรักษาประชาธิปไตยของประเทศให้อยู่ในอัตราสูงได้นั้น คนส่วนใหญ่ในประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในระดับต่างๆ ในสังคมต้องรู้จักและเข้าใจสาระสำคัญของประชาธิปไตย และต้องมีความต้องการประชาธิปไตยด้วย ผู้มีวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยจะเชื่อว่าคนเรามีศักยภาพในการปกครองตนเองได้

9. การเห็นแก่ประเทศชาติ การที่คนเรามีความสำนึกในความเป็นชาติของตน (A Sense of Nationality) เป็นจิตสำนึกของความเป็นชาตินิยม (Nationalism) ไม่ใช่เชื้อชาตินิยม (Racism) หรือความหลงชาติ (Chauvinism) แต่เป็นความรักและภูมิใจในประเทศชาติของตน ต้องการให้ประเทศชาติของตนเจริญรุ่งเรือง ราษฎรพลเมืองมีความสันติสุข มีการร่วมกันทำนุบำรุงสิ่งที่ดีอยู่แล้ว สร้างสิ่งดีที่ขาดแคลนขึ้นมาใหม่ ขจัดสิ่งที่ไม่ดีงามซึ่งขวางกั้นความสุขและความเจริญรุ่งเรือง

ให้หมดไป หรือลดทอนลงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นประเทศประชาธิปไตยที่มีความเจริญรุ่งเรืองในอัตราสูงนั้น คนส่วนใหญ่มีความรักและภูมิใจในประเทศชาติของตนสูงโดยไม่หลงชาติหรือหลงเชื้อชาติแต่อย่างใด (Huntington, 1968; Shils, 1968; Pennock, 1979)

10. การพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง คนที่มีคุณภาพ ที่จะสามารถช่วยสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรืองได้นั้น จะต้องพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองและของกันและกัน อยู่เสมอ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก คนเราหากเชื่อว่าตนเองมีความรู้ความสามารถก็จะมี ความมั่นใจในตัวเองและในการกระทำของตัวเอง คนที่มีความมั่นใจในตัวเอง ย่อมมีโอกาที่จะทำ การสิ่งใดให้ประสบความสำเร็จได้มากกว่าคนที่ไม่มี ความมั่นใจในตัวเอง

สำหรับ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2552) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตประชาธิปไตยว่าหมายถึง แนวทางการดำรงชีวิตประจำวันและการดำรงตนในสังคมของประชาชนในประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย จะต้องยึดถือหลักการ ดังนี้

1. การรู้จักใช้เหตุผล การตัดสินใจจะทำอะไรนั้นต้องยึดหลักเหตุผลมากกว่าที่จะใช้ความรู้สึกหรืออารมณ์ส่วนตัว จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เกิดความเรียบร้อยและเจริญก้าวหน้า

2. ใช้หลักความสมัครใจ ระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นการปกครองที่อาศัยความสมัครใจร่วมกันของคนส่วนใหญ่มากกว่าที่จะใช้การบังคับ ในการดำเนินชีวิตประจำวันก็เช่นกัน การที่จะให้ใครปฏิบัติอย่างนั้น ควรชี้ถึงเหตุผลความจำเป็นให้เข้าใจและสมัครใจที่จะทำมากกว่าที่จะบังคับ ซึ่งการยึดหลักความสมัครใจจะมีประโยชน์ คือ เป็นการยอมรับในความมีเหตุผลและมีสิทธิที่จะเลือกกระทำหรือไม่ทำอะไร ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติ การสนับสนุนต่างๆ อย่างเต็มใจและได้ผลที่ดีกว่าการบังคับ ขัดข้อขัดแย้ง การต่อต้านต่างๆ ให้หมดไปได้

3. มีน้ำใจนักกีฬา การรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตย การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ จะต้องกระทำตามความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งก็หมายความว่า ในเรื่องที่มีผู้ที่มีความเห็นแตกต่างกันแล้วย่อมมีฝ่ายหนึ่งที่สมหวังและอีกฝ่ายหนึ่งที่ผิดหวัง ฝ่ายที่สมหวังหรือฝ่ายข้างมากนั้น ก็ต้องไม่เยาะเย้ยถากถางอีกฝ่ายหนึ่ง แต่จะต้องให้ความเห็นใจ และพร้อมที่จะรับฟังปัญหาของอีกฝ่ายเพื่อหาทางช่วยเหลือแก้ไขในโอกาสต่อไป ในขณะเดียวกันฝ่ายที่ไม่สมหวัง ก็ต้องยอมรับในความเห็นของคนส่วนใหญ่และพร้อมที่จะให้ความสนับสนุนร่วมมือ

4. ปฏิบัติตามกฎหมาย ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถือว่ากฎหมายที่บังคับใช้อยู่เป็นกฎหมายที่คนส่วนใหญ่ให้การยอมรับ เพราะหากคนส่วนใหญ่ไม่เห็นชอบกับ

กฎหมายใดๆ ก็สามารที่จะผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายนั้นๆ โดยอาศัยกลไกทางการเมืองการปกครองต่างๆ ได้ ดังนั้น ทุกคนจึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายเพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

5. ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งแสดงออกโดยปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเสมอภาคกัน ให้ความสำคัญต่อทุกคน ในการที่จะรับฟังความเห็นความต้องการของเขา ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ความเป็นกลางในการตัดสินปัญหาต่างๆ โดยไม่นำความสัมพันธ์ส่วนตัวมาใช้ในการพิจารณาปัญหาของส่วนรวม

ส่วนศูนย์การเรียนรู้การเมืองในระบบประชาธิปไตยที่ 3 (มปป.) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตและคุณลักษณะชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ประกอบด้วย

1. เป็นคนที่มีความคิดเป็นของตน ไม่ถูกชักจูงได้ง่าย
2. เป็นคนที่ปรับตัวเข้ากับสภาพใหม่ๆ ได้ง่าย
3. เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ
4. ไม่มีอคติต่อผู้มีความแตกต่างจากตน
5. มองโลกในแง่ดีเสมอ

สุทิน สุขดี (2556) ได้ให้หลักการประชาธิปไตยในวิถีชีวิต ประกอบด้วย

1. การรู้จัก เข้าใจในสิทธิหน้าที่ของตน
2. การรู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่น
3. การรู้จักเสียสละและแบ่งปัน
4. การรู้จักเคารพ และรักษากฎ กติกาของสังคมที่อยู่ร่วมกัน
5. ความกล้าแสดงความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
6. การมีจิตสำนึกสาธารณะ

Dahl (1991) ได้กล่าวถึง หลักการ ค่านิยม และทัศนคติของคนในการดำเนินวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. การมีใจกว้างพิจารณาปัญหาด้วยวิจรณญาณ
2. มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ
3. ไม่ตัดสินข้อขัดแย้งโดยวิธีรุนแรง มีขันติธรรม รู้จักประนีประนอม
4. อุดหนุน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตัว
5. เคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล

เอกรินทร์ สัมहाสาล และคณะ (2552; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2551, 2555ก, 2555ข, 2556ก, 2556ข, 2556ค, 2556ง 2557ก) ได้กล่าวว่า การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย หมายถึง การปฏิบัติตนเป็นคนดีโดยยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิต

จนเป็นนิสัยความเคยชินในชีวิต เช่น การร่วมกันทำประโยชน์เพื่อความผาสุกแก่ส่วนรวม เคารพซึ่งกันและกัน ช่วยกันทำงานและช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นความเป็นพลเมืองดีได้นั้น จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความเข้าใจและเชื่อในหลักการประชาธิปไตย คือ การสร้างและรักษาความคิด ความเชื่อ และความประพฤติที่สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย นั่นคือ พลเมืองดีจะต้องมีความรู้เรื่องกฎหมายในอันที่จะปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด รวมทั้งต้องรู้จักใช้สิทธิ เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ ตลอดจนจะต้องรู้จักมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และจะต้องดำเนินชีวิตภายใต้วิถีประชาธิปไตยอีกด้วย

ส่วนของ สิริวิรัตน์ เจ้าประเสริฐ (2557) ได้กล่าวถึงหลักปฏิบัติในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่สำคัญตามหลักวิถีพุทธ ซึ่งประกอบด้วย การวชิธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาวชิธรรมนั้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมที่เกื้อกูลความสงบสุขและสันติในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ตามหลักศาสนาพุทธ ได้แก่ อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นหลักที่วิเคราะห์ด้วยเหตุผล และการแสวงหาแนวปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะการพึ่งตนเอง “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” ด้วยการประพฤติธรรม 10 ประการคือ ประพฤติดีมีวินัย หมั่นศึกษาสัจธรรม รับฟัง รู้จักคบคนดี เป็นคนที่พูดกันง่าย ขวนขวายกิจของหมู่ เป็นผู้ใฝ่ในธรรม มีความขยันหมั่นเพียร มีความพอดี มีสติมั่นคง และมีปัญญาเหนืออารมณ์

สรุป การดำเนินชีวิตในวิถีประชาธิปไตยในประจำวันนั้น บุคคลต้องมีบุคลิกภาพ/พฤติกรรมและวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ได้แก่ การมีเหตุผล การเคารพซึ่งกันและกัน การดำรงและดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมนั้น คนเราต้องรักสันติ ถ้อยทีถ้อยอาศัย เอาใจเขามาใส่ใจเรา ด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน นอกจากนี้ ต้องรู้จักมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ลืมเรื่องสิทธิและหน้าที่ ทำดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีอุดมการณ์ร่วมคือประชาธิปไตยแน่วแน่ การเห็นแก่ประเทศชาติ และต้องพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเองให้มีคุณภาพ เพื่อจะช่วยสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรืองด้วย

3.6 วิถีชีวิตประชาธิปไตยในครอบครัว

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2555) กล่าวถึง วิถีชีวิตประชาธิปไตยในครอบครัว ประกอบด้วย

1. สมาชิกในครอบครัวมีความรักใคร่ปรองดองกัน
2. พ่อ แม่ ลูก รู้หน้าที่และบทบาทของตนเอง
3. ตัดสินปัญหาต่างๆ โดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์
4. ปรึกษาหารือในเรื่องที่มีความสำคัญ และเกี่ยวข้องกับผู้นั้น

3.7 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2555ก) กล่าวถึง วิธีชีวิตประชาธิปไตย
ประชาธิปไตยในโรงเรียน ประกอบด้วย

1. สอนให้นักเรียนรู้จักทำงานเป็นกลุ่ม
2. กระตุ้นและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ
3. ฝึกหัดให้นักเรียนยอมรับความคิดเห็นและเหตุผลของผู้อื่น
4. ใช้วิธีโน้มน้าวใจมากกว่าการบังคับให้นักเรียนเข้าใจถึงเหตุผลและกฎระเบียบ
ต่างๆ
5. พยายามจัดกิจกรรมส่งเสริมการแสดงออก และมีความรับผิดชอบในการทำงาน
เป็นกลุ่ม
6. ฝึกหัดให้นักเรียนยอมรับข้อตกลงร่วมกันของกลุ่ม และปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

3.8 วิธีชีวิตประชาธิปไตยในชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2555ก) กล่าวถึง วิธีชีวิตประชาธิปไตย
ประชาธิปไตยในชุมชน ประกอบด้วย

1. ร่วมในการประชุม หรือกิจกรรมของชุมชนอย่างเต็มที่
2. ยอมรับความคิดเห็นของทุกคน โดยยอมรับความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก
3. มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์
ร่วมกันในสังคม
4. เคารพกฎหมาย กฎ ระเบียบของสังคม
5. ติดตามข่าวสาร และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ
6. ตัดสินปัญหา โดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง

3.9 พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยตามหลักธรรม
ทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 3 หลักธรรม คือ

3.9.1 การวชิรรม

การวชิรรม หมายถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกัน การประพฤติดนเป็นผู้
มีการวชิรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

- 1) เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพ
ญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์ และเพื่อนๆ โดยแสดงความเคารพและ
กล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ

2) เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ

3) เคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนา ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น

4) เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือความคิดเห็นของตนเองว่าถูกเสมอไป โดยเฉพาะทุกคนต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งกาย วาจาและความคิดของผู้อื่น (สิริรัตน์ เจ้าประเสริฐ, 2557ข)

5) เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

3.9.2 สามัคคีธรรม

สามัคคีธรรม หมายถึง การร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม การประพฤติตนเป็นผู้มีสามัคคีธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

1) ร่วมกันคิด ช่วยกันวางแผน และร่วมกันทำงานด้วยความเต็มใจ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่บ้ายเบียดเบียนผู้อื่น อาสาแบ่งงานกันทำ และประสานงานกัน (สิริรัตน์ เจ้าประเสริฐ, 2557ก, 2557ข)

2) ร่วมกันรับผิดชอบหน้าที่ ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

3) ร่วมกันติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

4) ร่วมกันปรับปรุง มีการแก้ไข พัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

5) ร่วมกันทำงาน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

6) รักห่มุ่คณะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

7) รักษาความเป็นหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มและสังคม

8) เสียสละความสุขส่วนตนหรือห่มุ่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

9) หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง รู้จักอดทน อดกลั้น และรู้จักสามัคคี

3.9.3 ปัญญาธรรม

ปัญญาธรรม หมายถึง การใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต การประพฤติตนเป็นผู้มีปัญญาธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้

1) อาศัยปัญญาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและทางเสื่อ มีปัญญา และมีศีลธรรม

2) มีความคิดกว้างไกล โดยรับฟังข่าวสารและความคิดเห็นของผู้อื่น

- 3) ใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่นำอารมณ์หรือความรู้สึกส่วนตัวมาใช้ตัดสินปัญหา
- 4) พิจารณาเหตุผลด้วยใจเป็นธรรม ไม่ลำเอียง ไม่หลงผิด มีใจเป็นกลาง ปราศจากอคติ
- 5) รู้จักการคิด มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยอย่างมีเหตุผล
- 6) วิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลข่าวสารด้วยความรอบคอบ
- 7) รู้จักโต้แย้งด้วยเหตุผล ถ้ามีการโต้แย้งในหมู่คณะให้ใช้เหตุผลและสติปัญญา เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับฟัง ไม่ใช้อารมณ์มาเป็นตัวตัดสินปัญหา
- 8) ไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่
- 9) ปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมาก และรับฟังเสียงส่วนน้อย

โดยสรุปการปกครองระบอบประชาธิปไตย จะนำไปโดยราบรื่นหากผู้ปกครองและประชาชนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตย หรือระบบศีลธรรม (ทั้งผู้ปกครองและประชาชน) ศาสนาพุทธมีคำสอนเพื่อพัฒนาให้ประชาชนมีคุณภาพ มีศีลธรรม มีหลักประพฤติเอื้อให้ตนเองพ้นทุกข์ รวมทั้งมีหลักคำสอนให้แต่ละคนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข วิถีพุทธจึงเป็นวิถีประชาธิปไตยในการบริหารประเทศ วิถีพุทธแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นวิถีประชาธิปไตยที่สอนให้รู้จักแบ่งปัน การพูดจาอย่างฉันทมิตร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำตัวเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน รวมทั้งให้เป็นผู้มีส่วนร่วมที่ดีของรัฐ รู้จักฟังตนเองได้ อยู่ร่วมกันหมู่ด้วยดี รู้หลักอธิปไตย และมีส่วนร่วมในการปกครอง (สิริรัตน์ เจ้าประเสริฐ, 2557ก)

4. บุคลิกภาพประชาธิปไตย (Democratic Characteristics)

4.1 ความหมายของบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ คือลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมแสดงออกต่างๆ โดยสะท้อนให้บุคคลอื่นได้เห็นทั้งสัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ ดังนั้น การที่จะให้บุคคลอื่นเกิดความประทับใจ ยอมรับนับถือ ให้ความไว้วางใจ บุคคลคนนั้นควรมีบุคลิกภาพที่ดี เพราะบุคลิกภาพเป็นสิ่งที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความรู้สึก อารมณ์ของผู้พบเห็น (วิทยาลัยอาชีวศึกษาแพร่, 2557) นอกจากนี้ บุคลิกภาพยังเป็นลักษณะโดยรวมของบุคคลทั้งรูปลักษณ์ทางกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญาและพฤติกรรม ซึ่งทำให้มีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล บุคลิกภาพบางอย่างก็ติดตัวมาแต่กำเนิดและบางอย่างก็ได้รับผลจากการติดต่อสัมพันธ์

กับบุคคลอื่นในสภาพแวดล้อมหรือในสังคมที่ใกล้ชิด ซึ่งแต่ละคนมีการพัฒนาและประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกัน บุคลิกภาพจึงมีลักษณะเป็นของเฉพาะตัว (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, มปป.)

โดยสรุป บุคลิกภาพของแต่ละคนจะเป็นสิ่งประจำตัวของคนคนนั้น ที่ทำให้แตกต่างจาก คนอื่น และมีหลายสิ่งหลายอย่างที่จะประกอบกัน ทำให้คนแต่ละคนมีบุคลิกภาพเป็นของตัวเอง ซึ่งเป็นผลมาจากการทำงานประสานกันของสมองที่ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ นักวิชาการด้านการพัฒนาบุคลิกภาพให้ความหมายของคำว่า “บุคลิกภาพ” ไว้ดังนี้

สุสติ พุกษะวัน (2547) ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้ว่า บุคลิกภาพ เป็นหน่วยรวมของระบบทางกายและจิตภายในตัวบุคคล ซึ่งกำหนดลักษณะ การปรับตัวเป็นแบบเฉพาะของบุคคลนั้นต่อสิ่งแวดล้อม และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลจะ เห็นได้ชัดเจนจากลักษณะนิสัยในการคิดและการแสดงออก รวมทั้งทัศนคติ ความสนใจต่างๆ กิริยาท่าทาง ตลอดจนปรัชญาชีวิตที่บุคคลนั้นยึดถือ

สุภาณี เอาทองทิพย์ (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึงคุณลักษณะทางกาย ทางจิตใจ และความรู้สึกลึกซึ้งที่สะท้อนออกมาให้ผู้อื่นเห็นและเกิดความประทับใจมากขึ้นเพียงใด

สถิต วงศ์สวรรค์ (2551) กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ ส่วนรวมทั้งหมดที่บุคคลแสดงออกโดยกิริยาอาการ ความนึกคิด อารมณ์ นิสัยใจคอ ความสนใจ การติดต่อกับผู้อื่น ตลอดจนรูปร่างหน้าตา การแต่งกาย และความสามารถ ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น

Bernard (1970) ได้ให้ความหมายของคำว่า บุคลิกภาพ เป็นผลรวมทั้งหมดของท่าทางรูปร่างลักษณะทางกาย พฤติกรรมที่แสดงออก แนวโน้มการกระทำ ขอบเขตความสามารถ ทั้งที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในและที่แสดงออกมาให้เห็น

Lahey, & D'Onofrio, (2010) ได้ให้ความหมายของคำว่าบุคลิกภาพ หมายถึง การแสดงออกทุกชนิดของบุคคลที่ผู้อื่นสามารถสังเกตได้โดยตรง เช่น การเดิน การพูด การแสดงสีหน้า ความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และแรงจูงใจ ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานของระบบประสาท (Mental Process) ที่ผู้อื่นไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง

โดยสรุป บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกทุกชนิดของบุคคลที่ผู้อื่น ซึ่งสามารถสังเกตได้โดยตรง เช่น การเดิน การพูด การแสดงสีหน้า ความคิด ความรู้สึก

อารมณ์ และแรงจูงใจ รวมถึงแสดงออกโดยกิริยาท่าทาง ความสนใจ การติดต่อกับผู้อื่น และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้ดีอีกด้วย

4.2 ลักษณะทั่วไปของบุคลิกภาพ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (มปอ.) ได้กล่าวถึง ลักษณะทั่วไปของบุคลิกภาพ องค์ประกอบของบุคลิกภาพ ปัจจัยที่มีผลต่อบุคลิกภาพ ความสำคัญของบุคลิกภาพ และลักษณะของผู้มีบุคลิกภาพที่ดีตามลำดับ ดังนี้

4.2.1 บุคคลแต่ละคน มีลักษณะรูปร่างเป็นไปตามพันธุกรรม เมื่ออยู่ในสังคมจะเกิดการเรียนรู้และมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคล

4.2.2 บุคลิกภาพ เป็นลักษณะพฤติกรรมส่วนรวมของบุคคล ซึ่งหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏออกมาจากตัวบุคคลนั้น

4.2.3 บุคลิกภาพของบุคคลจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับการมองเห็นของบุคคลอื่น

4.2.4 บุคลิกภาพเกิดจากการที่บุคคลใช้ความสามารถ ที่จะปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นได้

4.3 องค์ประกอบของบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ มีองค์ประกอบดังนี้

4.3.1 ลักษณะทางกาย ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา สัดส่วน ผิวพรรณ สีผม ความสูง น้ำหนัก เป็นลักษณะประจำตัวของบุคคล

4.3.2 ลักษณะทางใจ ได้แก่ ความคิด ความจำ จินตนาการ ความสนใจ ความตั้งใจ การตัดสินใจสติปัญญา เป็นเรื่องเกี่ยวกับสมอง

4.3.3 อุปนิสัย ได้แก่ ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์เชื่อถือได้ ความเคารพสิทธิส่วนบุคคลไม่เห็นแก่ตัว มีศีลธรรมจรรยา ซึ่งเป็นกิริยาที่สอดคล้องกับสภาพของสังคม

4.3.4 อารมณ์ ได้แก่ ความรู้สึกแห่งจิตที่ก่อให้เกิดอาการต่างๆ เช่น ตื่นเต้น ตกใจ โกรธ กล้าหาญ หวาดกลัว ร่าเริง หดหู่ หงุดหงิด วิตกกังวล ฯลฯ

4.3.5 การสมาคม คือ กิริยาท่าที อาการที่บุคคลแสดงต่อผู้อื่น เช่น เป็นคนชอบคบหาสมาคมกับผู้อื่นหรือเป็นคนเก็บตัว เห็นใจผู้อื่น ไม่แยแสผู้อื่น ฯลฯ

4.4 ปัจจัยที่มีผลต่อบุคลิกภาพ

ปัจจัยที่มีผลต่อบุคลิกภาพ ประกอบด้วย 2 ปัจจัย ดังนี้

4.4.1 พันธุกรรม (Heredity) เป็นสิ่งที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ได้แก่ รูปร่างหน้าตาผิวพรรณ ฯลฯ

4.4.2 ประสบการณ์ (Experience) เป็นการเรียนรู้และปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง ประสบการณ์มี 2 ประเภทคือ

- 1) ประสบการณ์ทั่วไป เป็นประสบการณ์ธรรมดาที่ทุกคนในสังคมได้รับเหมือนกัน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี การเรียนรู้บทบาทของตนเอง
- 2) ประสบการณ์ส่วนตัว เป็นประสบการณ์ของแต่ละคนที่ประสบด้วยตนเองโดยที่บุคคลอื่นไม่เคยพบเช่นเดียวกับเรา หรือเราอาจจะเป็นผู้ที่ประสบเพียงคนเดียวก็ได้

4.5 ความสำคัญของบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะพิจารณาได้จากประเด็น ดังนี้

4.5.1 ความมั่นใจ ผู้มีบุคลิกภาพดีจะมีความมั่นใจในการแสดงออกมากขึ้น และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จจึงมีมากขึ้น

4.5.2 การยอมรับของกลุ่ม ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีย่อมเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป และต้องการที่จะให้อยู่ในกลุ่ม

4.5.3 การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น การที่เรารู้บุคลิกภาพของผู้อื่น ทำให้เราสามารถปรับตัว เข้ากับบุคคลและสถานการณ์ได้ดีขึ้น รวดเร็วขึ้น ง่ายขึ้น

4.5.4 ความสำเร็จ ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีจะได้เปรียบคนอื่นเสมอ เพราะสามารถสร้างความศรัทธาเชื่อถือแก่ผู้พบเห็น ได้รับความร่วมมือ และการติดต่อด้วยดี ช่วยให้งานได้สำเร็จง่ายขึ้น

4.5.5เอกลักษณ์ของบุคคล บุคลิกภาพทำให้คนมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบอย่างที่ดีและแบบอย่างที่ไม่ดีได้

4.6 ลักษณะของผู้มีบุคลิกภาพดี

ผู้มีบุคลิกภาพดี เป็นผู้ที่มีพื้นฐานด้านสุขภาพดี สามารถปรับตัวได้ดี และส่งผลทำให้บุคลิกภาพดีด้วย ผู้มีบุคลิกภาพดีจะมีคุณลักษณะและความสามารถทางจิตใจที่สำคัญ ดังนี้

4.6.1 ความสามารถในการรับรู้ และเข้าใจสภาพเป็นจริงอย่างถูกต้อง บุคคลที่มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ จะมีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจสภาพความจริงทั้งความจริงภายนอกและความจริงภายใน เช่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคม ความรู้สึกและความต้องการของตัวเอง

4.6.2 การแสดงอารมณ์ในลักษณะและขอบเขตที่เหมาะสม ผู้ที่มีสุขภาพจิตดีจะสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม แต่การควบคุมอารมณ์มากเกินไปเหตุจะมีผลร้ายคือ

ทำให้มีอารมณ์เครียดผิดปกติ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตและไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเอง และขาดการยับยั้งชั่งใจ

4.6.3 ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยธรรมชาติของมนุษย์จะไม่ชอบอยู่ลำพังจะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น มีส่วนร่วมในสังคม ต้องการได้รับการยกย่องและมีชื่อเสียงเป็นที่รักของทุกคน ตลอดจนทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ และได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น

4.6.4 ความสามารถในการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม คนเราจำเป็นต้องเลือกประกอบอาชีพที่ตนถนัด เพื่อให้ใช้ความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองในการทำงาน และเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

4.6.5 ความรักและความต้องการทางเพศ มีความสำคัญต่อสุขภาพจิตและส่งผลต่อบุคลิกลักษณะของบุคคล ความรักจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ความรักใคร่ผูกพันจะสร้างความปรารถนาและอุทิศตัวในการอยู่ร่วมกัน และผูกพันกับผู้อื่น ซึ่งจะสร้างความสุขความพอใจ และเกิดความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง และสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นด้วย

4.6.6 ความสามารถในการพัฒนาตน คนในที่นี้หมายถึง คนที่แท้จริงและคนที่แสดงออกต่อผู้อื่น ดังนั้นผู้มีสุขภาพจิตสมบูรณ์จะมีความรู้สึกต่อตนเองในแง่ดี และเข้าใจตนเอง ในบางครั้งคนเราก็อาจจะเกิดความรู้สึกขัดขืน ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ตนต้องกระทำ แต่ต้องปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้อื่น ซึ่งอาจจะทำให้กระทบกระเทือนต่อความรู้สึกและความต้องการของตนเอง

5. บุคลิกภาพประชาธิปไตยตามหลักธรรมของพุทธศาสนา

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552ก, 2552ข, 2552ค, 2552ง) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 2555ก, 2555ข, 2557ก) และศูนย์การเรียนรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ 3 (มปป.) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพประชาธิปไตยว่า เป็นพฤติกรรมตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่นำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยหรือวิถีแห่งชีวิต วิถีชีวิตประชาธิปไตยตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ประกอบด้วยพฤติกรรมที่สำคัญตามหลักธรรม 3 หลักธรรมคือ การวชิรธรรม สามัคคีธรรม และปัญญารธรรม ซึ่งพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนควรแสดงออก ดังนี้

5.1 การวธรรม พฤติกรรมที่แสดงออก ควรแสดงออก ได้แก่

5.1.1 เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จัดเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในโอกาสวันสำคัญ การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นต้น

5.1.2 เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงความเคารพซึ่งกันและกัน การทักทาย การให้เกียรติแก่ผู้อื่น การแสดงความเคารพแก่ผู้อาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคล และการแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

5.1.3 เคารพทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล พูดจาไม่ก้าวร้าวส่อเสียด ไม่พูดจาในสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่นำความลับของผู้อื่นไปเปิดเผย และไม่พูดจาในทางหรือโกหกหลอกลวงผู้อื่น เป็นต้น

5.1.4 เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นทั้งกายหรือวาจา รู้จักเคารพในสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ และต้องรู้จักขออนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของผู้อื่น

5.1.5 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เมื่อมีผู้เสนอความคิดเห็น ควรรับฟังด้วยความตั้งใจ และใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวคิดที่มีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตน ก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

5.1.6 เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรมประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคมและกฎหมายของประเทศ

5.1.7 มีเสรีภาพและใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี

5.2 สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่

5.2.1 การรู้จักประสานประโยชน์ โดยยึดประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักประนีประนอม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อส่วนรวมเป็นใหญ่ มีการเสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

5.2.2 ร่วมมือกันการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ในการทำงานจะต้องมีการวางแผนร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำงาน ต้องช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริงจังไม่หลีกเลียงหรือทำแบบเอารอดเอาเปรียบผู้อื่น

5.2.3 รับผิดชอบต่อหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม

5.2.4 ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงานและสังคม

5.3 ด้านปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่

5.3.1 การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือการรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามของเสียงส่วนมากในที่ประชุม หรือที่ทำงาน และรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

5.3.2 เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้อง ในการตัดสินใจปัญหาทั้งปวง ไม่ใช่ใช้เสียงข้างมาก ในการตัดสินใจปัญหาเสมอไป

5.3.3 เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิดและร่วมกัน ตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

5.3.4 ในกรณีที่มีปัญหาโต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอภิปราย จนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีที่ต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกัน และไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งเท่านั้น จึงจะใช้วิธีการออกเสียง

สำหรับคุณเดือน พันธมนาวิน (2551) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมพลเมืองดีไว้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งผลของการกระทำนั้นเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

ส่วนวิชย ดันศิริ (2551) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของความเป็นพลเมืองดี ในความหมายเก่าคือการเป็นผู้รับที่คอยรับทั้งผลบวกและผลลบจากนโยบายของรัฐบาลแต่ในความหมายใหม่ พลเมืองดีหมายถึงการมีส่วนร่วมเป็นผู้กระทำที่มีแนวคิดกว้างไกลและมีจิตวิญญาณสาธารณะ

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมของความเป็นพลเมืองดีไว้ว่าต้องมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เป็นผู้ที่เคารพผู้อื่น เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค

2. เคารพกติกา

3. มีส่วนร่วมรับผิดชอบสังคมและฟังตนเอง

กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว (2557) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยนั้น เป็นบุคคลผู้ที่มีคุณลักษณะสำคัญ 7 ประการคือ

1. เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

2. เป็นผู้ที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความเคารพผู้อื่น เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพหลักความเสมอภาค และเคารพความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรม

3. เป็นผู้ที่ฟังตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือเบียดเบียนผู้อื่น

4. เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกสาธารณะ มุ่งที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและธำรงรักษาสาธารณะสมบัติ

5. เป็นผู้ที่เคารพกฎกติกาของสังคม และเคารพกฎหมาย
6. เป็นผู้ที่มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งในทุกกรณีด้วยท่าทีสันติ โดยไม่ใช้ความรุนแรง
7. เป็นผู้ที่มีความตระหนักและมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นด้วยความสมัครใจ

นอกจากนี้ Pennock (1979) กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นวิถีในการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม ดังนี้

1. วิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล
  2. เคารพซึ่งกันและกัน ทั้งด้านความเป็นมนุษย์และความสามารถ
  3. ตกลงกันอย่างสันติวิธีด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประนีประนอมและอดกลั้น
- ส่วน Dahl (1977) ได้ให้ความเห็นว่า ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย ควรมีลักษณะ ดังนี้
1. พิจารณาในแง่ทัศนคติของผู้อื่นต่อตัวเอง ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยเป็นผู้ที่เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของตัวเอง
  2. พิจารณาในแง่ทัศนคติต่อผู้อื่น ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยเป็นผู้ที่เชื่อในคุณค่าและเกียรติภูมิของผู้อื่น
  3. พิจารณาในแง่ทัศนคติต่อผู้มีอำนาจ ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยเป็นผู้ที่เชื่อในความเป็นอิสระของตน เป็นผู้รักษาระยะห่างพอสมควรจากผู้มีอำนาจ ไม่เข้าประจบประแจงผู้มีอำนาจ และแม้กระทั่งไม่ค่อยไว้วางใจผู้มีอำนาจ (มากมาย) ไม่ต้องการให้ผู้มีอำนาจครอบงำและไม่ต้องการครอบงำผู้ใด
  4. พิจารณาในแง่ทัศนคติต่อชุมชน ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยเป็นผู้ที่ความเปิดเผยและพร้อมเสมอที่จะยอมรับความแตกต่างในชุมชน เป็นผู้มีความเต็มใจที่จะประนีประนอมตามหลักการ และยอมรับการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นไปตามหลักการ
  5. พิจารณาในแง่ทัศนคติต่อค่านิยมหรือต่อคุณค่าทั้งหลายในสังคม ผู้ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยเป็นผู้เฝาค่านิยมหลากหลายแทนที่จะยึดมั่นอยู่กับจุดหมายที่เป็นค่านิยมอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว จึงพร้อมเป็นผู้ที่จะร่วมแบ่งปัน (Share) กับคนอื่นมากกว่าจะผูกขาดเอาแต่ได้ผู้เดียว

โดยสรุปพฤติกรรมตามวิถีประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตซึ่งเป็นการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมประชาธิปไตย ที่ยึดเหตุผล มีความเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ เคารพในสิทธิ เสรีภาพซึ่งกันและกัน รู้จักร่วมมือช่วยเหลือวางแผนงาน ตลอดจนประสานความ

ร่วมมือซึ่งกันและกัน และรู้จักคิดด้วยเหตุผล ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า วิธีประชาธิปไตยเป็นการนำเอาหลักการ อุดมการณ์ และรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จนเป็นนิสัย จนมีจิตใจ ค่านิยมจนกลายเป็นบุคลิกภาพ/พฤติกรรมและรูปแบบการดำเนินในการดำเนินชีวิตประจำวันตามแบบประชาธิปไตยในที่สุด โดยเฉพาะการประพฤติปฏิบัติตามหลักการรัฐธรรมนูญ สามัคคีธรรม และปณิธานธรรม อันจะทำมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง

6. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education)

สมาคมส่งเสริมสิทธิและความเสมอภาค (2557) และสำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร (2556) ได้ให้คำนิยามของคำว่า “พลเมือง” มาจากคำว่า พล + พลเมือง = กำลังของเมือง หรือกำลังของประเทศ ผู้ที่เป็นกำลังของเมืองจึงไม่ใช่เรื่องธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจ สังคมหรือเมืองที่ตนอาศัยอยู่ว่า เป็นสังคมอย่างไร ต้องมีอุดมการณ์อย่างไร จึงจะสร้างสังคมให้เดินไปได้ (โลกทัศน์) ด้วยความชัดเจน คิดอย่างเป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นเหตุ เป็นผล เข้าใจ ประโยชน์ส่วนตน ส่วนรวม แล้วหล่อหลอมแนวคิดกับการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ หรือหลักการนั้น (ชีวทัศน์) เพื่อให้เป็นพลังในการสร้างสรรค์ ผลักดันสังคมให้เคลื่อนไปข้างหน้า อย่างก้าวหน้าและสันติ

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง คือการเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองอย่างยั่งยืน โดยการปลูกฝังค่านิยมผ่านการฝึกฝน ปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ และผ่านกรอบการใช้ชีวิต ร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีการมีส่วนร่วมของพลเมือง จะอยู่บนพื้นฐานของการได้รับข้อมูล ได้มีความรู้พอที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเขาในสังคมอย่างมีวิจารณญาณ โดยปลอดจากการครอบงำ มีความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ใช้เหตุผล มีความอดทนอดกลั้น ไม่ใช้ความรู้สึกและอารมณ์ส่วนตัว ท่ามกลางความคิดที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องฝึกฝนจนเป็นทักษะ เป็นการสร้างชุมชนประชาธิปไตย (Democratic Community) ตั้งแต่เด็กเล็ก โดยมีสถาบันทางสังคมหลายระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง ตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน และสถาบันทางการเมือง (ทิพย์พาพร ดันติสุนทร, 2554; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2556ก)

การสร้างพฤติกรรมและความเชื่อร่วมกันจนเกิดความเห็นสาธารณะร่วมกันได้ทั้งสังคม จนกระทั่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ จำเป็นต้องสร้างระบบการเรียนรู้ของประชาชน ในชาติด้วยการสร้างกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม (Socialization) ให้เกิดวัฒนธรรมทั้งในการคิดด้วยการส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกด้วยการคิด เขียน พูด และการเคารพต่อความแตกต่าง

ทางความคิด ภาษา วัฒนธรรม โดยไม่แสดงความรู้สึกรอคติต่อผู้อื่น จนสามารถปฏิบัติได้เป็นวิถีชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเสถียรภาพทางสังคมอันเป็นเป้าหมายสูงสุด และทำให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้โดยการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) ด้วยวิธีการประชาธิปไตยเท่านั้น (ทิพย์พพร ดันติสุนทร, 2554)

ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในแต่ละรัฐที่ต่างระบอบการปกครองจึงแตกต่างกัน รัฐที่ปกครองในระบอบเผด็จการ จึงมีลักษณะของการวางกฎระเบียบไว้เข้มงวดเคร่งครัด เพื่อให้พลเมืองปฏิบัติตามและเชื่อฟัง การจัดการศึกษาก็จะมีวิธีการจัดอีกแบบหนึ่ง ส่วนรัฐที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย จะเห็นคุณค่าในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และการใช้เหตุผล ทั้งนี้การจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับระบบการปกครองของแต่ละรัฐว่า ต้องการพลเมืองแบบไหน ที่ประเทศต้องการสร้างขึ้น และจะใช้การศึกษาแบบใดที่เหมาะสมแก่การพัฒนาพลเมืองของตน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2556ก)

6.1 หลักการพื้นฐานของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (คณะกรรมการด้านการสื่อสารทางการเมืองของรัฐสภา, มปป.)

หลักการพื้นฐานของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วย 3 หลักการที่สำคัญ ได้แก่

หลักการที่ 1 การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือการยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคล โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. สำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
2. ตระหนักในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์
3. เคารพในความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม
4. ยึดหลักขันติธรรม

หลักการที่ 2 การเคารพสิทธิ เสรีภาพและกฎกติกาของสังคม คือการให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพ กฎกติกาของสังคมที่ทุกคนมีส่วนกำหนดขึ้น ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. รู้สิทธิ และเสรีภาพของตนเอง โดยรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและเป็นสมาชิกคนหนึ่ง of สังคม
2. เคารพและปกป้องสิทธิและเสรีภาพของตนเอง ของผู้อื่น และของชุมชน โดยไม่ให้ผู้ใดล่วงละเมิดสิ่งที่ขัดต่อกฎหมาย
3. เคารพกฎกติกาของสังคม โดยกฎกติกานั้นต้องตั้งอยู่บนความยุติธรรมและความชอบธรรม หากยังมีกฎกติกาใดไม่ยุติธรรมและไม่ชอบธรรม ก็ย่อมสามารถปรับปรุง แก้ไข

หรือยกเลิกตามครรลองหรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมาย มิใช่วิธีการอื่นใดที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

4. ยึดหลักนิติรัฐ การปกครองโดยยึดหลักกฎหมาย และนิติธรรม (Rule of Law) คือ การที่กฎหมายออกมาต้องบังคับใช้อย่างเสมอภาคและมีความเป็นธรรม โดยมีหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มิให้ถูกล่วงละเมิดโดยบุคคล กลุ่มคนหรือรัฐ

หลักการที่ 3 ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม คือการตระหนักในบทบาทหน้าที่ และพันธกิจของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. ทำหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม
2. ร่วมกำหนดทิศทางของสังคม เพื่อนำไปสู่สังคมที่เป็นธรรมและสันติสุข
3. ใช้หลักการประชาธิปไตยในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและแก้ปัญหาสังคม
4. ยอมรับหลักการเสียงข้างมาก และการเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย

6.2 การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (Democratic Citizenship

Education - DCE) (ทิพย์พพร ตันติสุนทร, 2554; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2556ก)

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยคือ การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับพลเมืองให้สามารถใช้ชีวิต ความคิด และพฤติกรรมที่จะอยู่ภายใต้ระบบประชาธิปไตย ซึ่งระบบประชาธิปไตยนี้ ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า "มนุษย์ไม่มีอินประชาธิปไตยในตัวเอง" จำเป็นต้องสร้างขึ้นในตัวมนุษย์ด้วยการให้การศึกษา และโดยเหตุที่ประชาธิปไตยนั้นเป็นทั้งอุดมการณ์ เป็นระบอบการปกครอง และเป็นวิถีชีวิต การที่จะให้คนได้อยู่กับทั้ง 3 สิ่งดังกล่าวมาแล้ว จึงเป็นหน้าที่รัฐจะได้จัดระบบการศึกษาให้แก่คนในรัฐ ให้มีความรู้ความเข้าใจ และมีความศรัทธา ให้อยู่ในการใช้ชีวิตและการทำงาน เพื่อสนับสนุนระบอบการปกครองให้เกิดเสถียรภาพและสังคมมีความมั่นคง

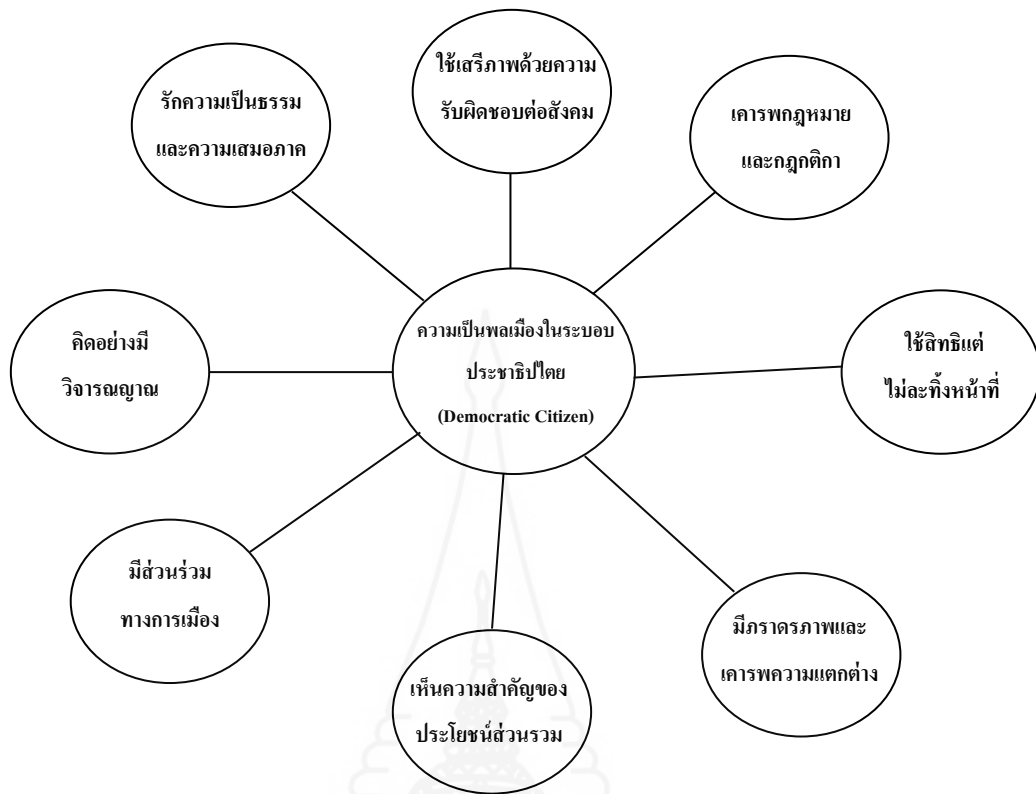
สำหรับปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ได้กล่าวถึงการสร้างพลเมืองว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่กฎธรรมชาติ ความเสมอภาคกันยังไม่ใช่กฎธรรมชาติ กฎธรรมชาติคือ ปลาใหญ่กินปลาน้อย ผู้แข็งแรงกว่าย่อมเป็นผู้ชนะ ผู้อ่อนแอย่อมพ่ายแพ้ และการใช้กำลังตัดสินปัญหาต่างหากที่เป็นกฎธรรมชาติ ประชาธิปไตย – ซึ่งเป็นเรื่องของอารยะชน ที่ต้องการจะไปให้พ้นการตัดสินปัญหากันด้วยกำลัง – จึงเป็นสิ่งที่ฝืนธรรมชาติ ดังนั้น การเห็นคนเท่าเทียมกัน การยอมรับในความแตกต่าง การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และการรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้นมาได้เอง หากจะต้องมีการฝึกฝน และในเรื่องความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยดังที่ได้กล่าวในตอนต้น ก็มีใช้เรื่องที่คุณจะรู้ได้เอง หากต้องเรียนรู้ กันตั้งแต่ในโรงเรียน ซึ่งประเทศทั้งหลายที่ประสบความสำเร็จในการปกครองด้วยระบอบ

ประชาธิปไตย ได้แก่ประเทศส่วนใหญ่ในทวีปยุโรป และประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ จึงมีสิ่งที่เรียกว่า “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” หรือ Civic Education เพื่อสอนและฝึกฝนคนของเขาให้เป็นพลเมือง โดยเริ่มสอนกันตั้งตั้งแต่ในชั้นอนุบาล และชั้นประถม ต่อเนื่องไปจนจบชั้นมัธยมในประเทศเหล่านี้ สิ่งแรกที่เด็กจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาล เมื่อมีความขัดแย้งหรือมีการทะเลาะกันเกิดขึ้น ก็คือ ห้ามตีกัน เมื่อมีการทะเลาะกัน ครูจะจับแยกกันทันที และจะให้เรียนรู้กติกาพื้นฐานประการแรกของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตยคือ ขัดแย้งกันได้ แต่ห้ามใช้ความรุนแรง

เมื่อขึ้นชั้นประถม เด็กจะเรียนรู้เรื่องของความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกฝนให้ รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม เด็กในประเทศที่มี “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” จึงมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นตามวัยที่โตขึ้น พร้อมๆ กับมีความรับผิดชอบมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากเรื่องความรับผิดชอบแล้ว นักเรียนประถมยังจะต้องเรียนรู้เรื่อง การประนีประนอม (compromise) และ การทำงานร่วมกับคนอื่น (cooperation) ไม่ใช่เรียนรู้แต่การแข่งขัน (competition) เท่านั้น เพราะประชาธิปไตยคือการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องสอนให้เด็กเรียนรู้ที่จะแก้ไขความขัดแย้ง เรียนรู้ที่จะตกลงกัน และเรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ดังนั้นคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ควรมีลักษณะสำคัญๆ ดังภาพที่ 2.10

ภาพที่ 2.8 หลักการร่วมในด้านคุณลักษณะของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

6.3 หลักการร่วมในด้านคุณลักษณะของพลเมือง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมูลนิธิ Friedrich Ebert Stiftung (2555) ได้เสนอแนวหลักการร่วมของคุณลักษณะของพลเมืองในการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบบประชาธิปไตยให้มีลักษณะที่สำคัญๆ ดังต่อไปนี้

6.3.1 รักความเป็นธรรมและความเสมอภาค (*Adhere to Equality and Justice*)

ยึดถือ ความยุติธรรมให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันทางการเมือง ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยไม่มีการกีดกัน เนื่องจากความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทาง ศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง

6.3.2 เคารพกฎหมายและกฎกติกา (*Respect Law and Rule*) ทุกสังคมต้องมี

กฎหมายและกติกา บุคคลในระบบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพกฎหมายและกฎกติกาเพื่อให้สังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยที่บุคคลในระบบประชาธิปไตยทุกคนจะต้องสนใจและช่วยผลักดัน ให้กฎหมายและกฎกติกาต่างๆ ของสังคมมีความเป็นธรรมสำหรับทุกคนด้วย

6.3.3 ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (Use freedom based on social responsibility) บุคคลในระบบประชาธิปไตยย่อมมีเสรีภาพได้มากตราบนานเท่าที่ไม่ละเมิดผู้อื่น นั่นหมายความว่าบุคคลพึงใช้เสรีภาพด้วยความยั้งคิดที่จะให้ผู้อื่นมีเสรีภาพได้เช่นเดียวกับตน กล่าวคือบุคคลย่อมใช้เสรีภาพอย่างรับผิดชอบโดยที่เสรีภาพนั้นต้องไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ผู้อื่น ระบบประชาธิปไตยไม่สามารถให้บุคคลใช้เสรีภาพโดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมได้

6.3.1 ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ (Use Right without Neglecting Duty) ระบบประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่บุคคลได้รับการรับรองสิทธิต่างๆ มากมายใน ฐานะมนุษย์และในฐานะอื่นๆ นอกจากนั้นบุคคลในระบบประชาธิปไตยก็ย่อมมีหน้าที่ด้วย เช่น หน้าที่ในการเลือกตั้ง หน้าที่ในการเสียภาษี หน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น บุคคลในระบบ ประชาธิปไตยจะมีสิทธิต่างๆ ได้ก็ต้องทำหน้าที่ด้วย ตัวอย่างเช่น บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับการบริการจาก รัฐบุคคลก็ย่อมต้องมีหน้าที่ต้องเสียภาษีด้วย บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับประโยชน์จากนโยบายที่ดีของ รัฐบาลบุคคลก็ย่อมต้องมีหน้าที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างมีวิจารณญาณที่ดีด้วย ระบบ ประชาธิปไตยไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยดีหากบุคคลเรียกร้องสิทธิโดยไม่ต้องทำหน้าที่

6.3.4 มีภราดรภาพ และเคารพความแตกต่าง (Adhere to Fraternity and Respect for Differences) การที่บุคคลในระบบประชาธิปไตยมีความเสมอภาคกันอาจทำให้บุคคลในสังคม ขัดแย้งแตกแยกกัน เพราะบุคคลในระบบประชาธิปไตยย่อมมีความแตกต่างกันในทางความคิด เห็นหรืออื่นๆ ได้ แต่ความแตกต่างเหล่านี้ต้องไม่เป็นเหตุให้บุคคลโกรธเกลียด ทะเลาะ ขัดแย้ง ทำร้าย หรือสังหารบุคคลอื่นได้ บุคคลในระบบประชาธิปไตยต้องมีขันติธรรม (Tolerance) ต้องอดทนต่อความแตกต่างของกันและกันได้ ความแตกต่างของบุคคลในระบบประชาธิปไตย ต้องไม่ทำให้สังคมแตกแยก

6.3.5 เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม (Consider Public Interests) เนื่องจากบุคคลไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกได้ จึงต้องอยู่ร่วมกันในสังคม บุคคลจึงต้องถือ ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญด้วย เพราะหากทุกคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนสำคัญกว่าประโยชน์ ส่วนรวม สังคมก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ และในกรณีที่มีความขัดกันผลประโยชน์ (Conflict of Interests) บุคคลในระบบประชาธิปไตยต้องสามารถแยกประโยชน์ส่วนรวมกับประโยชน์ส่วนตนได้ ทั้งยัง พึงเล็งเห็นให้ได้ว่า แท้ที่จริงประโยชน์ของส่วนรวมก็เป็นประโยชน์ของบุคคลนั่นเองด้วย

6.3.6 มีส่วนร่วมทางการเมือง (Participate in Politics) ระบบประชาธิปไตยเป็น ระบอบการเมืองการปกครองที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเมืองเป็นเรื่อง ของประชาชนทุกคน ดังนั้นบุคคลในระบบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจทาง การเมืองที่เพียงพอต่อการเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยด้วย ตัวอย่างเช่น บุคคลในระบบ

ประชาธิปไตยพึงรู้และเข้าใจว่าการเมืองมีความสำคัญต่อชีวิตของตนและคนอื่นๆ ในสังคมอย่างไร และเข้าใจโครงสร้างพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย และเข้าใจขอบเขตภารกิจและอำนาจหน้าที่ของตัวแทนที่เลือกเข้าไป รื้อนโยบายของพรรคการเมือง รวมถึงพฤติกรรมและกลไกการควบคุมตรวจสอบบุคลากรทางการเมืองด้วยนอกจากนี้ พลเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยยังสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลายทาง เช่น การเลือกตั้ง ส.ส. ส.ว. การเลือกตั้งท้องถิ่น นายกอบต. สมาชิกสภาอบต.นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล นายกอบจ.สมาชิกสภาอบจ. การออกเสียงประชามติ ร่วมทำประชามติให้ความเห็นชอบเรื่องต่างๆ เสนอแนะแนวทางการทำงานและการแก้ไขปัญหา การเข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติ การเข้าชื่อ ร้องขอให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ติดตามตรวจสอบการทำงานของผู้ดำรงตำแหน่ง ทาการเมือง ร่วมทำประชาพิจารณ์ ช่วยผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมืองหาเสียง เป็นสมาชิก พรรคการเมือง บริจาคเงินให้ผู้สมัครและพรรคการเมือง เป็นต้น

6.3.7 บุคคลในระบอบประชาธิปไตยจะต้องได้รับข้อมูลที่เพียงพอเพื่อคิดอย่างมี วิจารณ์ญาณที่ดี มีทักษะในการตรวจสอบ การตีความ การสะท้อนความคิด อันนำไปสู่การสร้างความคิดเห็นของตนเอง เรียนรู้ที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตน และพร้อมที่จะทบทวนแก้ไข ความคิดเห็นของตน ตลอดจนรู้จักตัดสินใจเลือกบุคคล หรือตัดสินใจประเด็นทางการเมืองได้อย่าง ถูกต้องเหมาะสม

นอกจากนี้ สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2556) ได้กำหนดลักษณะพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

1. รู้สังคม รู้ทันโลก
2. ถือประโยชน์ส่วนรวม
3. คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล
4. ยึดหลักนิติรัฐ
5. เข้าใจสิทธิมนุษยชน
6. ตกลงกันอย่างสันติวิธี
7. มีเสรีภาพและรับผิดชอบ
8. มีความรู้ เข้าใจ มีส่วนร่วมทางการเมือง
9. เคารพความเสมอภาค ยุติธรรม

ส่วนสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (มปป.) ได้กล่าวถึงลักษณะพลเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยไว้ 6 ประการ คือ

1. รับผิดชอบ และพึ่งตนเองได้

2. รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม
3. เคารพกติกา
4. เคารพสิทธิผู้อื่น
5. เคารพความแตกต่าง
6. เคารพความเสมอภาค

สำนักงานเลขาธิการผู้แทนราษฎร (2556) ยังได้กำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

1. มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ การที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิและเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน จึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพซึ่งนำไปเกิดภาวะ “ความเป็นพลเมือง” ที่เป็นอิสระ พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. ความเห็นของคนเท่าเทียมกัน ประชาชนทุกคนในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ มี “ความเป็นพลเมือง” ล้วนแต่เท่าเทียมกันจึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน

3. การยอมรับความแตกต่าง การที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศมีเสรีภาพ ประชาชนจึงต้องมีความแตกต่างและย่อมจะต้องยอมรับความหลากหลายของประชาชนด้วยกันเอง และเพื่อให้ความต่างต่างนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกันเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

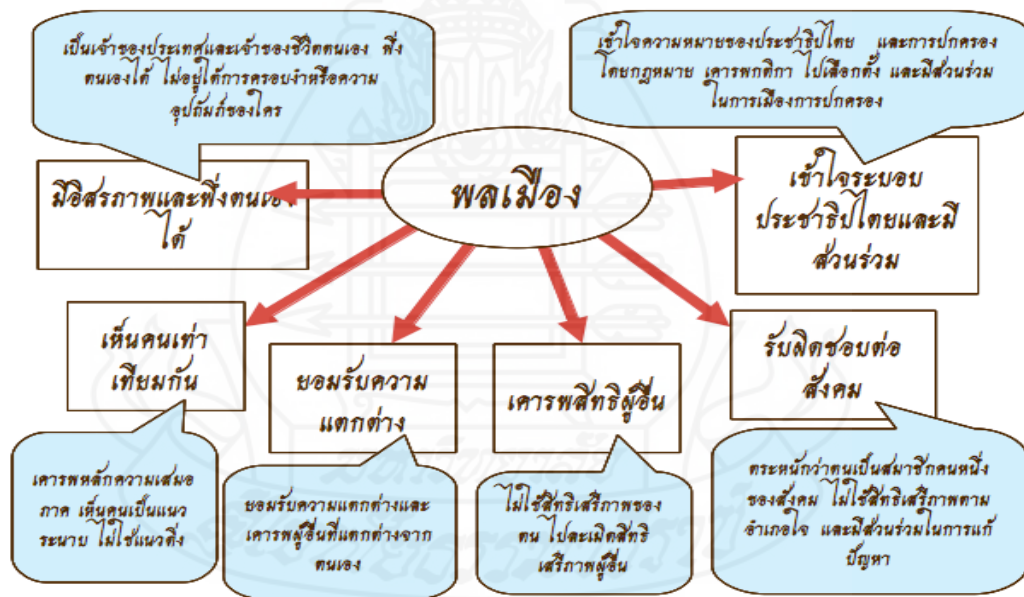
4. การเคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมีสิทธิ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิ โดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเองหรือเอาแต่ความดีของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่นหรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ ทำยที่สุดประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตย จึงจำเป็นต้องมีขอบเขต ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “ความเป็นพลเมือง” จึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช้สิทธิ เสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

5. ความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพและรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “ความเป็นพลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิและเสรีภาพของตน โดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย เนื่องจากสังคมหรือประเทศชาติจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็ด้วยการกระทำของคนในสังคม “ความเป็นพลเมือง” จึงเป็นสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจแล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป หากเป็นผู้

ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน จะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมีประชาชนในรัฐมี “ความเป็นพลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่องหลักประชาธิปไตยหรือการปกครองโดยประชาชนและหลักนิติรัฐหรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ติดตามความเป็นไปและมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นและแสดงกิจกรรมทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยตามครรลองประชาธิปไตย ซึ่งจะต้องยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิและรู้จักที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น

ปริญญาเทวานฤมิตรกุล (2552) ได้กล่าวถึงลักษณะ “พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยลักษณะ 6 ประการ ดังภาพที่ 2.11

ภาพที่ 2.9 ลักษณะพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย

1. มื่อสรภาพและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตยคือการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด

หลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมี อิสรภาพ คือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็น ไท คือเป็น อิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้ และไม่ยอมตนอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กรจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่าง หรือ สูงต่ำกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ไม่ว่าจะจบดอกเตอร์หรือจบ ป. 4 ไม่ว่าจะมียาชีพอะไร ไม่ว่าจะ เป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่ เท่าเทียมกัน ในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้อง เคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนเป็นแนวระนาบ (horizontal) เห็นคนเท่าเทียมกับคนอื่น และเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจนทุกคน ล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไป อย่าง เท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบ อำนาจนิยม ในระบอบเผด็จการ หรือสังคม ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็น แนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะ ยอม คนที่ อยู่สูงกว่า แต่จะ เหยียด คนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. ยอมรับความแตกต่าง ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็น เจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมี เสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยจึง ให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็น เรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ ความแตกต่าง นำมาซึ่ง ความแตกแยก ในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้อง ยอมรับ และเคารพ ความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถ อยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้อง ยอมรับว่า คนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้ และต้องยอมรับ โดยไม่จำเป็นที่จะต้อง เข้าใจ ว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่อง การเมืองกันในบ้านได้ ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมือง คนละข้างกัน

4. เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคน จึงมี สิทธิ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประ โยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเอง เป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิด การใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนกระทั่งไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตย

ก็จะกลายเป็น อนุาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะ
ไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมี ขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่
ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้อง เคารพ สิทธิผู้อื่น และจะต้องไม่ใช่
สิทธิเสรีภาพของตนไป ละเมิด สิทธิของผู้อื่น

5. รับผิดชอบต่อสังคม ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครอง ตามอำเภอใจ
หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพ
ของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพ
ของตนโดย รับผิดชอบ ต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ ดีขึ้น หรือ แย่ลง
โดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ ก็ด้วย การกระทำ ของคนในสังคม และที่สังคมแย่ลงไป ก็เป็นเพราะ
การกระทำ ของคนในสังคม “พลเมือง” นั่นก็คือผู้ที่มิำนักของความเป็นเจ้าของประเทศ และเป็น
เจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป
หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา
และช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม ประชาธิปไตยคือการปกครอง
โดยประชาชน โดยใช้ กติกา หรือ กฎหมาย ที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชน ระบอบประชาธิปไตย
จะประสบความสำเร็จได้ ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบ
ประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่อง หลักประชาธิปไตย หรือ การปกครองโดยประชาชน และหลัก
นิติรัฐ หรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ
พลเมือง ทั้งติดตามความเป็นไป และมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับ
ท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้ง
ก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช่กำลังหรือความรุนแรง

โดยสรุป ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง”
การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ไม่เพียงแต่จะต้องมีกติกา หรือรัฐธรรมนูญที่จะกำหนด
ระบบ ที่ใช้ในการปกครองประเทศภายใต้หลักการดังที่ได้กล่าวมาเท่านั้น สิ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่า
ก็คือ คน หรือประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ ที่มีความแตกต่างหลากหลายภายใต้หลักสิทธิ
เสรีภาพและหลักความเสมอภาค จะต้องมีความเป็น “พลเมือง” ระบอบประชาธิปไตยที่เป็นการ
ปกครองโดยประชาชน หรือการปกครองที่ประชาชนปกครองตนเอง จึงจะประสบความสำเร็จได้

ดังนั้น ประชาชนของประเทศประชาธิปไตยที่มีคุณภาพจึงต้องฝึกฝนตนเองให้ม
ความสำนึกพลเมือง ซึ่งทำให้มี “ความเป็นพลเมือง” ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะที่กล่าวมาแล้ว

ข้างต้น ถ้าประชาชนเป็น “พลเมือง” ก็เชื่อแน่ว่าจะเกิด “สังคมพลเมือง” และประชาธิปไตยจะเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง

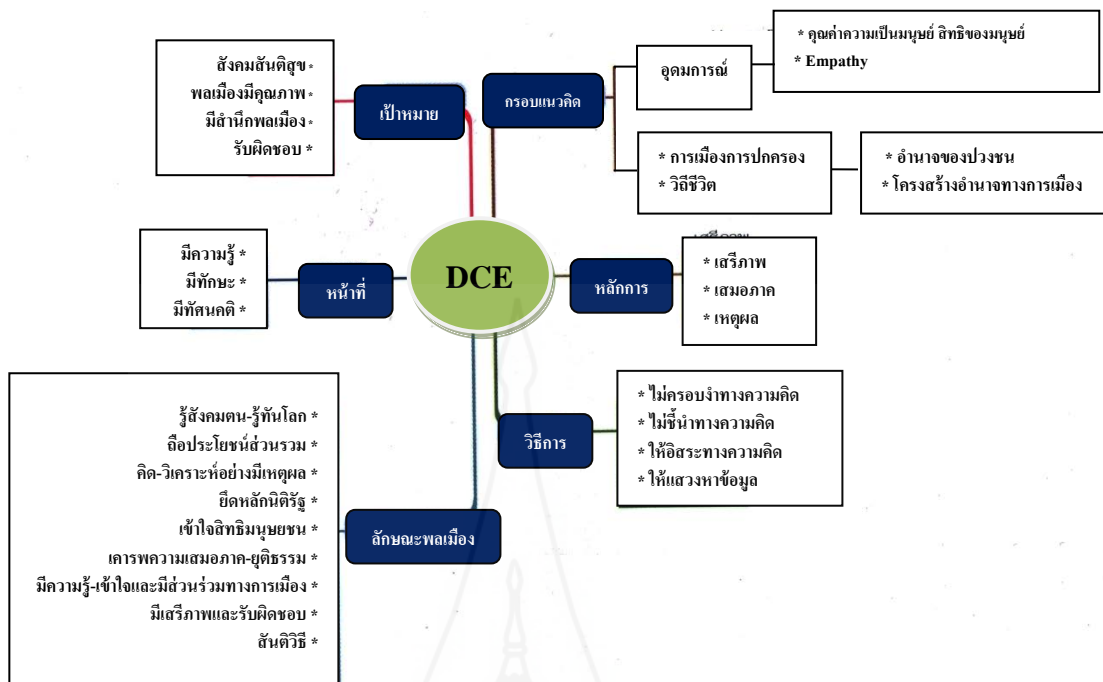
6.4 ระบอบประชาธิปไตยที่เข้าใจและเป็นที่ยอมรับในความหมาย พอสรุปได้ว่า

1. เป็นระบอบที่พลเมืองมีอำนาจในการกำหนดและตัดสินใจในนโยบายสาธารณะ เพราะเชื่อว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน การเมืองจึงเป็นเรื่องของกิจสาธารณะ
2. เป็นระบอบที่ให้เสรีภาพบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ (Freedom Based on Responsibility) ในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่อประโยชน์ของส่วนรวม
3. เป็นระบอบที่ให้ความเท่าเทียมกันของพลเมืองในการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะ เช่น การเลือกตั้ง ทั้งนี้ รวมถึงความเสมอภาคในการเข้าถึงสิทธิต่างๆ ภายใต้กฎหมายที่ชอบธรรม ที่เป็นที่ยอมรับของพลเมือง
4. เป็นระบอบที่เชื่อในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ที่จะสามารถพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง มีความรับผิดชอบ มีความเป็นธรรม และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

6.5 กรอบการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยจะให้สมบูรณ์ได้นั้น ควรมีกรอบในการให้การศึกษาในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. มีเป้าหมาย ได้แก่ สังคมเป็นสุข พลเมืองมีคุณภาพ มีสำนึกพลเมือง มีความรับผิดชอบ ฯลฯ
2. มีกรอบแนวคิด ได้แก่ อุดมการณ์ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ สิทธิของมนุษย์ การเมืองการปกครอง อำนาจของปวงชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง ฯลฯ
3. มีหลักการ ได้แก่ เสรีภาพ ความเสมอภาค มีเหตุผล เป็นต้น
4. หน้าที่ ได้แก่ มีความรู้ มีทักษะ มีทัศนคติ
5. ลักษณะพลเมือง ได้แก่ รู้สังคมตน-รู้ทันโลก ถือประโยชน์ส่วนรวม คิด-วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ยึดหลักนิติรัฐ เข้าใจสิทธิมนุษยชน เคารพความเสมอภาค-ความยุติธรรม มีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีเสรีภาพและมีความรับผิดชอบ อยู่อย่างสันติวิธี
6. วิธีการ ได้แก่ ไม่ครอบงำทางความคิด ไม่ชี้นำทางความคิด ให้อิสระทางความคิด ให้แสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง เป็นต้น

ภาพที่ 2.10 การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงต้องเตรียมตั้งแต่เด็กตลอดไปจนเป็นผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง การออกแบบการจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายแต่ละช่วงอายุ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และฝึกความคุ้นชิน และส่งเสริมความคิด พฤติกรรม ที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยจากเรื่องง่ายใกล้ตัวในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน กระทั่งการมีภูมิรู้ในเรื่องการตัดสินใจในทางการเมืองในระดับประเทศ การเตรียมการดังกล่าว อยู่ภายใต้เงื่อนไขสำคัญร่วมกัน จนเกิดเป็นทักษะที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในพหุสังคม ซึ่งการจัดการศึกษาลักษณะนี้ จึงมุ่งให้อิสระในการใช้ความคิด การมีเหตุผล และอดทน อดกลั้นต่อความคิดที่แตกต่าง โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ โดยปราศจากการครอบงำและการชี้นำใดๆ อันเป็นลักษณะตรงข้ามกับสังคมเผด็จการ

การศึกษาเพื่อให้ความรู้พื้นฐานทั้งแนวคิด อุดมการณ์ และลักษณะการเมืองการปกครองของระบอบประชาธิปไตย (Learning about Democracy) จึงไม่เพียงพอ แต่ต้องให้เกิดการฝึกฝนผ่านการปฏิบัติได้ด้วย (Learning through Democracy) เพื่อให้เกิดทักษะและพฤติกรรมที่เหมาะสมของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงไม่ใช่การท่องจำเนื้อหา แต่ต้องนำเนื้อหาไปสู่การปฏิบัติจากกรณีและประเด็นต่างๆ ทางสังคม เพื่อฝึกทักษะการตั้งคำถาม การแสวงหาข้อมูล การวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา และการหาทางออกร่วมกัน การศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นสะพาน

เชื่อมพลเมืองกับการเมืองสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งการศึกษาจึงไปด้วยกันกับการสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ระบอบ และการสร้างพลเมืองให้เป็นประชาธิปไตยด้วย

6.6 เครื่องมือหรือวิธีการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง

พลเมืองศึกษา เป็นกลไกหนึ่งที่ประเทศประชาธิปไตยทั่วโลก มุ่งปลูกฝังเยาวชนให้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจและค่านิยมที่ถูกต้องเกี่ยวกับอุดมการณ์ และกระบวนการทำงานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ถือว่าเป็นการเตรียมสร้างพลเมืองของประเทศไว้ตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก การเตรียมพลเมืองมีองค์ประกอบที่สำคัญ อย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก การมีความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์และค่านิยมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ประการที่สอง การพัฒนาทักษะทางสติปัญญา การใช้เหตุผลในการคิดการวิพากษ์วิจารณ์และทักษะการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประการที่สาม การพัฒนาคุณลักษณะบางประการ เช่น การรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน ความอดทน ออดกลั้น ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น ผู้มีส่วนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการปลูกฝังและพัฒนาจิตสำนึกดังกล่าวให้กับเด็กและเยาวชนคือ โรงเรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง และสื่อสารมวลชน อย่างไรก็ตาม ในสังคมสมัยใหม่ได้มีการพัฒนาระบบการศึกษาขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สานต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โรงเรียนจึงเป็นผู้รับผิดชอบต่อ “พลเมืองศึกษา” ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยม ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับพลเมืองศึกษา (วิวัฒน์ คติธรรมนิษฐ์, 2548) ซึ่งการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้แก่เด็กนักเรียนเป็นวิธีการสิ่งสำคัญยิ่ง กล่าวคือ การให้นักเรียนได้ออกไป สัมผัสกับปัญหาต่างๆ ของชุมชน ที่อยู่รอบๆ โรงเรียน และให้ตั้งคำถามว่าได้พบเห็นปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจะใช้กระบวนการกลุ่มในการทำให้เกิดการถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ และเสนอ โครงการงาน ของกลุ่มในการลงมือแก้ปัญหา โดยครูจะดูแล แนะนำ และให้คำปรึกษาในการทำโครงการให้เหมาะสมกับระดับอายุ และชั้นเรียน วิธีการนี้จะทำให้เด็กนักเรียนได้เริ่มมองออกไปจากตนเองไปสู่คนอื่น ได้สัมผัสความเป็นจริงที่อยู่รอบๆ ตัว เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และเชื่อมโยงตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยกระบวนการกลุ่มจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิ และรู้จักที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น สำหรับการลงมือปฏิบัติจะทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และพัฒนาไปสู่การเป็น “พลเมือง” ที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม กระบวนการนี้ในอเมริกาและหลายๆ ประเทศในยุโรปเริ่มต้นตั้งแต่ ชั้นประถม และเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการสร้างประชาชนของเขาให้เป็น “พลเมือง” (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2552)

นอกจากนี้ Boy Scouts of America (1966) ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้น จะต้องเตรียมตั้งแต่เด็กตลอดไปจนเป็นผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง โดยเสนอแนวคิดในการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์แก่เด็กและเยาวชน ดังนี้

1. ความเป็นพลเมืองในครอบครัว ได้แก่

1.1 ความสำคัญของบ้าน เด็กควรเถียงกันกับพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง และผู้ให้คำปรึกษาแนะแนวในเรื่องความหมายของคำว่า ความเป็นพลเมือง และความสำคัญของครอบครัวในการฝึกตนให้มีความเป็นพลเมือง เป็นอย่างไร

1.2 การช่วยเหลือครอบครัว ควรให้เด็กส่งรายงานการประพฤติปฏิบัติของความเป็นพลเมืองแก่ผู้ปกครองในเรื่อง ความสุภาพอ่อนน้อมแก่ผู้อาวุโสในครอบครัวกระทำแก่ใครบ้าง ความเสมอภาคไม่เอารัดเอาเปรียบคนในบ้าน ได้กระทำกับใครบ้าง และสิ่งใดบ้างที่ได้ช่วยเหลือคนในครอบครัว

1.3 หน้าที่ในครอบครัว เด็กควรเขียนบทบาทหน้าที่ต่างๆ เป็นข้อๆ ไว้เพื่อปฏิบัติในแต่ละวัน และจดบันทึกการปฏิบัติตนบ่อยครั้งเพียงใดในแต่ละเรื่องตามที่กำหนดไว้ อย่างน้อยเป็นเวลา 1 เดือน

1.4 ระบอบประชาธิปไตยกับระบอบเผด็จการ เด็กควรเถียงหาข้อสรุปกับครอบครัวในเรื่อง สิทธิ ระเบียบข้อปฏิบัติ โดยเปรียบเทียบระหว่างประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยกับระบอบเผด็จการว่าแตกต่างกันอย่างไร

1.5 ความปลอดภัยของครอบครัว (1) ควรช่วยกันดูแลป้องกันในการรักษาสุขภาพร่างกายสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีสุขอนามัยดีและมีความปลอดภัย เช่น เก็บวัตถุอันตรายให้ห่างไกลมือเด็ก เก็บไม้ขีดไว้เป็นที่เส้นทาง ไม้ทิ้งของเกะกะ รกรุงรัง เป็นต้น (2) ร่วมวางแผนกับครอบครัวถึงวิธีการหนีไฟในกรณีที่ไฟไหม้บ้าน (3) แนะนำวิธีการช่วยเหลือในกรณีเกิดอุบัติเหตุ การเจ็บป่วย ไฟไหม้ และกรณีฉุกเฉินอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในบ้าน

1.6 การช่วยเหลือผู้อื่น/การทำความดีต่อผู้อื่น ควรทำช่วยเหลือพ่อแม่ผู้ปกครองในสิ่งที่ตนเองทำได้ เช่น ทาสีบ้าน การซ่อมประตูหน้าต่าง การทำความสะอาดใบไม้ใบหญ้า เศษขยะ ฯลฯ

1.7 จัดทำบัญชีรายรับและรายจ่ายเป็นเวลา 2 เดือน

1.8 ส่งรายงานการประพฤติปฏิบัติในครอบครัว เพื่อวางแผน เตรียมการและดำเนินการต่อไป

2. ความเป็นพลเมืองในชุมชน ได้แก่

2.1 เขียนโครงร่างประวัติความเป็นมาของชุมชน รวมทั้งข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับใครเป็นผู้ที่อาศัยดั้งเดิมอยู่ในชุมชน และเหตุการณ์เรื่องราวที่สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น

2.2 ทำเครื่องหมายบนแผนที่ที่เป็นสถานที่สำคัญ ได้แก่ ที่ตั้งของชุมชน สถานีดับเพลิง สถานีตำรวจ โรงพยาบาลที่อยู่ใกล้บ้านที่สุด โรงเรียนที่อยู่ใกล้ โบสถ์ โบสถ์ของชาวยิว ถนนไฮเวย์ที่ผ่านเพื่อนบ้านเรือนเคียง เมืองใหญ่ เมืองในชนบท ทางรถไฟ สถานขนส่งที่ใกล้บ้านที่สุด รวมทั้งสนามบิน โรงงานใหญ่ หรือสำนักงานเกษตรชุมชน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ

2.3 เขียนบทวิจารณ์เรื่องที่อ่านจากหนังสือพิมพ์ ได้ยินได้ฟังจากวิทยุ จากการดูโทรทัศน์ จากการอ่านวารสาร หรือจากแหล่งข้อมูลสาธารณะทั่วไป ข้อวิพากษ์ทางสาธารณะต่างๆ

2.4 เขียนโครงสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แสดงถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆ ตามโครงสร้างของการบริหารงานในองค์กร

2.5 ควรวาดโครงสร้างสถานที่สำคัญๆ และเขียนรายงานผลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนี้

1) โครงสร้างชุมชน เมือง เมืองใหญ่ หรือองค์กรปกครองท้องถิ่น ศาล
2) เขียนรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ ไฟไหม้ อุบัติเหตุทางรถยนต์ หมายเลขโทรศัพท์โรงพยาบาล รายงานความเสียหายจากไฟฟ้าลัดวงจร จากแก๊สระเบิด หรือระบบส่งน้ำประปาเสียหาย ถนนหนทาง สะพาน รวมทั้งรายงานการขออนุญาตสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ การต่อใบอนุญาตใบขับขี่ เป็นต้น

3) ควรไปศึกษาดูงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แล้วเขียนรายงานว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการทำอะไรบ้างที่ดำเนินการให้แก่ประชาชน หรือเข้าร่วมรับฟังการดำเนินคดีในศาล หรือเข้าร่วมเสวนาในชุมชน หรือเข้าร่วมรับฟังการประชุมสภาฯ หรือประชุมพรรคการเมือง แล้วเขียนรายงานการดำเนินงานของผู้แทนที่เข้าไปทำงานแทนเรา

4) ควรรู้จำนวนงบประมาณ รายได้ได้มาจากไหน ค่าใช้จ่ายการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ค่าเบี้ยประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้มาจากภาษีประชาชนในแต่ละครั้งเป็นเงินเท่าไร

2.6 ควรปรึกษาครูที่ปรึกษา เพื่อหาหนทางให้ลูกเสือเข้ามาช่วยให้ความรู้การเป็นพลเมืองระบอบประชาธิปไตย

2.7 ควรมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งกับทุกองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตน

2.8 เขียนองค์กรอาสาสมัครที่ประชาชนในชุมชนทำงานด้วย อย่างน้อย 5 องค์กร เช่น องค์กรช่วยเหลือเยาวชน องค์กรที่ช่วยเหลือสาธารณะ องค์กรบริการสาธารณะภัย เป็นต้น

2.9 แสดงรายละเอียดของพรรคการเมืองที่อยู่ในชุมชนของตน และบรรยายถึงอาชีพที่มีอยู่ในชุมชน

2.10 เขียนอธิบายสิทธิพิเศษที่ได้รับจากชุมชนอย่างน้อย 5 อย่าง ที่ได้รับการช่วยเหลือต่อชุมชนตนเอง

2.11 เขียนโครงการวางแผนเพื่อบริการชุมชน อย่างน้อย 10 ชั่วโมง

โดยสรุป พฤติกรรมของความเป็นพลเมืองดีที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมความเป็นพลเมืองดีของประเทศมีความหมายที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก โดยมุ่งเน้นไปที่การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีเจตคติ และพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคม ไม่เบียดเบียน และไม่ทำให้อื่นหรือสังคมได้รับผลกระทบในทางลบ อันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติโดยรวม

7. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

7.1 ทฤษฎีพื้นฐาน

มาโนช หล่อตระกูล (2558) ได้กล่าวถึงจิตใจของคนเราสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับตามการรับรู้ ได้แก่

1. จิตสำนึก (The conscious) เป็นส่วนของจิตใจที่คนเรารู้สึกนึกคิดอยู่ในแต่ละขณะ
2. จิตก่อนสำนึก (The preconscious) เป็นส่วนของจิตใจที่ตามปกติแล้วเราไม่ได้ตระหนักถึง แต่หากใช้ความตั้งใจจะขึ้นมาสู่จิตสำนึกได้ เช่น การพยายามนึกถึงเหตุการณ์บางอย่างในอดีต
3. จิตไร้สำนึก (The unconscious) เป็นความรู้สึคนึกคิด หรือความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ตามปกติไม่อาจขึ้นมาในระดับจิตสำนึกได้ อาจแสดงออกมาในความฝัน หรือแสดงเป็นอาการต่างๆ ของผู้ป่วย ซึ่งจะเบี่ยงเบนไปจากความคิดหรือความต้องการดั้งเดิม และฟรอยด์ยังแบ่งกระบวนการคิดออกเป็น 2 ลักษณะ

1. Secondary Process เป็นกระบวนการคิดที่เราคุ้นเคยและใช้กันอยู่ ในระดับจิตสำนึก และจิตก่อนสำนึกมีกระบวนการคิดเช่นนี้ เป็นความคิดที่ยึดเหตุผล มองสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (reality principle) เช่น คนเราบางครั้งผิดหวังและบางครั้งก็มีสมหวัง หรือสิ่งที่ต้องการบางอย่างอาจต้องรอคอยบ้าง

2. Primary Process เป็นกระบวนการคิดในระดับจิตไร้สำนึก วิธีคิดเป็นแบบเด็กๆ ไม่เป็นเหตุเป็นผล ไม่สนใจเรื่องเวลาหรือสถานที่ สิ่งที่ต้องการคือความสุข ความสมหวัง ซึ่งหากต้องการก็จะได้รับการตอบสนองทันทีที่จะพอใจ โดยไม่คำนึงว่าผลตามมาจะเป็นอย่างไร

(pleasure principle) ตัวอย่างที่เห็นชัดได้แก่การฝัน ซึ่งเหตุการณ์ทุกอย่างสามารถเกิดขึ้นได้ สิ่งที่อยู่คนละมิติ คนละเวลากัน สามารถมาอยู่ด้วยกันได้ หากนึกถึงอะไรก็จะได้สิ่งนั้น

นอกจากการแบ่งจิตใจออกเป็น 3 ระดับแล้ว فروยด์ยังแบ่งโครงสร้างของจิตใจออกตามหน้าที่ออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่

1. Id เป็นส่วนที่อยู่ในจิตไร้สำนึกเท่านั้น เป็นแรงผลักดันดั้งเดิมของคนเรา แบ่งออกเป็นแรงผลักดันทางเพศ (libidinal drive) และแรงผลักดันทางความก้าวร้าว (aggressive drive) การแสดงออกของ id เป็นไปตาม primary process และ pleasure principle

2. Ego เป็นส่วนที่ทำหน้าที่อยู่ทั้ง 3 ระดับของจิตใจ โดยจะควบคุม บริหารจัดการต่อแรงผลักดันต่างๆ ที่มาปฏิสัมพันธ์กัน ทำหน้าที่ประนีประนอมระหว่างแรงผลักดันจาก id กับระเบียบหรือข้อจำกัดจากสภาพเป็นจริงภายนอก และแรงต่อต้านจาก super-ego โดยการทำหน้าที่เป็นไปตาม secondary process และ reality principle

3. Super-ego เป็นส่วนของจิตใจที่พัฒนาขึ้นมา เป็น conscience หรือมโนธรรมซึ่งมีหน้าที่คอยตัดสินความคิด การกระทำว่าถูกหรือผิด และ ego ideal ซึ่งเป็นส่วนของบุคคลในอุดมคติที่เราอยากเป็นหรืออยากเอาแบบอย่าง

7.2 จิตสำนึก (The conscious)

จิตสำนึกคือ สภาพที่รู้ตัวว่าคือใคร อยู่ที่ไหน ต้องการอะไร หรือกำลังรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใด เมื่อแสดงพฤติกรรมอะไรออกไปก็แสดงออกไปตามหลักเหตุและผล แสดงตามแรงผลักดันจากภายนอก สอดคล้องกับหลักแห่งความเป็นจริง (Principle of Reality) จิตสำนึกเป็นระดับเหตุผลภายในใจ ที่ส่งผลต่อการแสดงออกในพฤติกรรมต่างๆ โดยเลือกแล้วจะทำหรือไม่ทำอะไร เป็นการระลึกรู้ได้เกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ของตนเองในโครงสร้างสังคม ดังที่เราจะได้ยินบ่อยๆ ว่า จิตสำนึกแห่งความเป็นครู จิตสำนึกของพลเมือง จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกของการเป็นคนดี จิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกจึงเกี่ยวข้องกับคุณธรรม และจริยธรรมของบุคคลนั่นเอง การที่บุคคลจะมีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดี จำต้องมีการอบรมสั่งสอนหรือซึมซับประสบการณ์จากครอบครัว หรือสังคมรอบตัว และผ่านการกระทำจนเป็นสันดานแห่งความดีหรือจิตสำนึกนั่นเอง อยู่ๆ จะให้มีจิตสำนึกเกิดขึ้นเองคงจะเป็นไปได้ยาก (ทฤษฎีปัญญา, ม.ป.ป.)

7.3 การปลูก-ปลุก จิตสำนึก

การปลูกนั้นใช้กับผู้ใหญ่ที่บางครั้ง ได้หลงลืมหรือละเลยการนำคุณธรรมและจริยธรรมมาใช้ในการประพฤติปฏิบัติ ส่วนการปลุกนั้นใช้สำหรับเด็กและเยาวชนซึ่งเปรียบดั่งผ้าขาว และจะเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนสังคมไทยในอนาคต ในการแก้ไขสังคมคงต้องทำทั้งสองส่วน แต่ควรเน้น “การปลุก” กับเยาวชน มากกว่า การปลูกในผู้ใหญ่ เพราะการปลูกผู้ใหญ่เป็นไปได้

ยากกว่าการปลูกฝังใหม่ อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี “การปลูก” ผู้ปลูกต้องเข้าใจและทุ่มเทและกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงจะเห็นผล (ทฤษฎีปลูกปัญญา, ม.ป.ป.)

วิทยาการ เชียงกูล (2551) ได้กล่าวว่า การจะทำให้เกิดระบอบวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอม ปลูกจิตสำนึก สร้างค่านิยม วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน ระบบการศึกษา สื่อมวลชน การพัฒนา ศิลปวัฒนธรรม ต้องช่วยทำให้ประชาชนมีค่านิยมทัศนคติแบบประชาธิปไตยและมีจิตสำนึกของพลเมืองที่คิดช่วยกันพัฒนาชุมชนและประเทศ เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่อย่างเอาการเอางาน ซึ่งการจะสร้างวัฒนธรรมการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยได้นั้น มีแนวทางในการสร้าง ดังนี้

1. ปฏิรูปการเลี้ยงดูเด็ก เปลี่ยนจากวิธีการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนแบบใช้อำนาจใช้ คำสั่ง กฎระเบียบข้อบังคับ เป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รับความรัก ความเอาใจใส่แบบเสมอต้นเสมอปลาย มีสิทธิเสรีภาพ เสมอภาค ฝึกให้เด็กมีวินัยในตัวเองและความรับผิดชอบอย่างมีเหตุผล รู้ว่าวินัยเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาและทุกคน และฝึกให้เขาคิดตัดสินใจด้วยตัวเองได้เพิ่มขึ้น

2. ปฏิรูปการศึกษา ให้มีครูอาจารย์ที่ฉลาดและมีจิตใจประชาธิปไตยที่จะรับฟัง นักเรียน นักศึกษา สอนให้ผู้เรียนรู้จักวิธีคิด วิเคราะห์ เป็นตัวของตัวเอง กล้าถาม กล้าอภิปราย การวัดผลต้องเน้นความสามารถในการเข้าใจ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ปฏิบัติได้แทนการท่องจำ และทั้งรัฐภาคเอกชน ภาคสังคมประชาต้องร่วมกันขยายการศึกษาที่มีคุณภาพที่ต้องพัฒนาความฉลาดทั้งทางปัญญา อารมณ์ จิตสำนึก ให้ประชาชนทั้งประเทศเข้าถึงอย่างทั่วถึงเป็นธรรม

3. ปฏิรูปสื่อสารมวลชน ให้เป็นสื่อสาธารณะของประชาชน เสนอข้อมูลรอบด้าน เชี้นำวิเคราะห์ ให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ยกย่องความคิดอ่าน และรสนิยม ค่านิยมทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ของประชาชนมากขึ้น

4. ปฏิรูปทางด้านศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ สภาพแวดล้อมทางสังคมด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเกิดแนวคิดค่านิยมในเชิงเสรีประชาธิปไตย ใจกว้าง อดกลั้น เรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น

การปฏิรูปทางสังคมทั้ง 4 ด้านนี้ต้องมีเป้าหมายช่วยทำให้พลเมืองมีค่านิยมที่สร้างสรรค์และเป็นประชาธิปไตยดังต่อไปนี้

1. เป็นคนมีเหตุผล ยอมรับเรื่องสิทธิหน้าที่ของพลเมือง ความเป็นจริงในทางสังคม เราต้องไม่ไปละเมิดสิทธิคนอื่น และรู้จักการร่วมมือ เคารพในตัวเอง เคารพในศีลธรรม และประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ชุมชนและประเทศ

2. มีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเคารพซึ่งกันและกัน และมีความสามัคคี เพื่อส่วนรวม ไม่ใช่เพื่อคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ระยะสั้นๆ

3. เข้าใจความจำเป็นและประโยชน์ของการเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นพลเมืองของชุมชนและประเทศเพื่อประโยชน์ของสมาชิกทุกคนในระยะยาว การปลูกฝังความรักชาติในความหมายของการเห็นแก่ชุมชน เห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ไม่ใช้การหลงชาติ ดูถูกเผ่าพันธุ์อื่น การเน้นจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาธิปไตยมากกว่าแนวคิดแบบปัจเจกชน ตัวใครตัวมันของลัทธิทุนนิยมอุตสาหกรรมที่มีอิทธิพลมากเกินไปในปัจจุบัน

4. การพกฎหมายและดำเนินชีวิตในกรอบของกฎหมายที่มีเหตุผลและเป็นธรรม ถ้าเห็นว่ากฎหมายไม่เป็นธรรม ต้องเสนอแนะผลักดันให้มีการแก้ไข ไม่ใช่เลียงหรือทำผิดกฎหมาย ต้องถือว่าระบบอภิสิทธิ์และการเล่นพรรคเล่นพวกทุจริตฉ้อฉล/หาประโยชน์ทับซ้อนทุกระดับเป็นเรื่องที่ผิคนำรังเกียจ ทำให้ส่วนรวมเสียหาย

5. มีจิตใจเปิดกว้าง ยอมรับว่าสิ่งต่างๆ เปลี่ยนแปลงได้ ทุกอย่างมีทั้งด้านบวกและลบ และพร้อมที่ปรับตัวรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้

6. เป็นคนที่มีความรับผิดชอบผูกพันกับสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป และอธิบายความชอบธรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผลได้

7. มีจิตใจแบบเมตตา กรุณา มุทิตา เห็นใจเพื่อนร่วมประเทศ เพื่อนร่วมโลก เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นธรรม ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น นับถือศาสนาอื่นหรือเชื้อชาติอื่น

โดยสรุป การปลูกจิตสำนึกที่ดีของเด็กนั้น ต้องมีการปฏิรูปการศึกษา สื่อมวลชน การเผยแพร่แนวคิดศาสนา จริยธรรมที่เน้นหลักธรรมมากกว่าพิธีการ เพื่อพัฒนาพลเมืองที่มีความรู้และจิตสำนึกรับผิดชอบสังคม ตระหนักถึงความจำเป็นว่าการจะยอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวบ้างเพื่อร่วมมือกันทำเพื่อประโยชน์ ส่วนรวมนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อเราแต่ละคนในระยะกลางและระยะยาว มากกว่าการเชื่อในเรื่องแข่งขันแบบใครดีใครได้

8. ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร (Theory of Curriculum Development)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร มีองค์ประกอบของหลักสูตรที่จะทำให้กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรของโรงเรียนประสบผลสำเร็จ และคุณลักษณะที่สำคัญของโรงเรียนที่มีการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งองค์ประกอบของการพัฒนาหลักสูตร Tyler (1957) ได้เสนอไว้ 4 องค์ประกอบ ประกอบด้วย

8.1 การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ซึ่งได้มาจาก ผู้เรียน สังคม เนื้อหา เช่น ข้อมูลผู้เรียน ข้อมูลสังคม ข้อมูลเนื้อหาสาระวิชา ข้อมูลที่ได้

จากการสังเกตของผู้สอน การสัมภาษณ์ผู้เรียน ผู้ปกครอง ข้อมูลจาก แบบสอบถามและทดสอบของผู้เรียน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้นำไปกำหนดจุดประสงค์ประสงค์ จากนั้นต้องนำข้อมูลทางสังคมและข้อมูลจากท้องถิ่นชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนด้วย

8.2 การกลั่นกรอง มีความจำเป็นที่ต้องใช้พื้นฐานทางด้านปรัชญา และจิตวิทยาร่วมด้วย ในด้านปรัชญานั้น ผู้สอนควรนำทั้งปรัชญาทางสังคมและปรัชญาทางการศึกษา มาพิจารณาดู ซึ่งควรคำนึงถึงพื้นฐานความเป็นมนุษย์ในแต่ละคน ไม่มีข้อจำกัดทางเชื้อชาติ สัญชาติ หรือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การมีโอกาสนในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม การให้การสนับสนุนของการเปลี่ยนแปลงมากกว่ามุ่งการตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล ปัญหาสำคัญต่างๆ ขึ้นอยู่กับความเชื่อ และสติปัญญา มากกว่าขึ้นกับอำนาจรัฐหรือผู้มีอำนาจ ส่วนพื้นฐานทางจิตวิทยา ซึ่ง Tyler ใช้ในการกำหนดกรอบโครงสร้างของกระบวนการเรียนรู้อีกด้วย ซึ่งความรู้ทางจิตวิทยานี้สามารถช่วยให้เรามีความคิดเห็นที่แตกต่างในจุดหมายที่เป็นไปได้ในระยะเวลาที่ยาวนาน อีกทั้งยังช่วยให้ความคิดบางอย่างบรรลุผลตามจุดประสงค์ในระยะเวลาที่มีความเป็นไปได้ที่จะบรรลุผล

8.3 การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ หลังจากมีการกำหนดวัตถุประสงค์ การกลั่นกรองข้อมูลแล้ว การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นการบูรณาการประสบการณ์ที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนในด้านต่างๆ เช่น ด้านการคิด ความสนใจ สังคม เป็นต้น

8.4 การประเมินผล เป็นการประเมินว่าในประสบการณ์จัดการเรียนรู้นั้น บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่

กระบวนการจัดทำหลักสูตรที่ Taba (1962) และ สุเทพ อ่วมเจริญ (2557) ได้เสนอไว้ 8 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น เป็นการวิเคราะห์ถึงความต้องการของผู้เรียน สภาพปัญหาต่างๆ กระบวนการในการเรียนรู้ เป็นต้น
- 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ แล้วก็นำมาเป็นแนวทางในการกำหนดวัตถุประสงค์
- 3) การเลือกเนื้อหาสาระ ควรคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อีกทั้งคำนึงถึงผู้เรียนด้วย
- 4) การจัดการเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ เมื่อมีการคัดเลือกเนื้อหาสาระแล้ว ก็นำมาจัดลำดับให้เป็นระบบ

5) การเลือกประสบการณ์ในการเรียนรู้ ควรคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และคำนึงถึงความเหมาะสม

6) การจัดการเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการจัดลำดับขั้นตอนอย่างเป็นระบบ

7) การตัดสินใจว่าจะประเมินอะไรและวิธีการประเมิน ทำให้เราทราบว่าเนื้อหาวิชาที่มีความเหมาะสมมากน้อยแค่ไหน การพัฒนาหลักสูตรมีประสิทธิภาพมากเพียงใด

8) ตรวจสอบความคงที่ และความเหมาะสมในแต่ละขั้นตอน โดยตรวจสอบตามแนวของคำถามที่มีลักษณะดังนี้ 1) เนื้อหาวิชาที่จัดขึ้นเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์หรือไม่ 2) ประสบการณ์การเรียนรู้ได้ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์หรือไม่ และ 3) ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นมีความเหมาะสมเพียงใด

จากการศึกษาทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำมาวางแผนการพัฒนากิจกรรมของโครงการพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียน มีรายละเอียดดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 การวางแผนการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย

ข้อ	การวางแผนดำเนินกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย
1	<p>การประชุมวางแผนการจัดกิจกรรม</p> <p>จัดประชุมกลุ่มกับผู้บริหาร โรงเรียน ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาฯ และครูประจำชั้น และผู้ปกครองนักเรียน เพื่อวางแผนการจัดกิจกรรม โดยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในด้านความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาฯ ครูประจำชั้น และผู้ปกครองนักเรียน มาร่วมพิจารณาวางแผนการจัดกิจกรรม ดังนี้</p> <p>2.1 ออกแบบกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักเรียน โดยระบุเนื้อหา กิจกรรม และเทคนิคการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นและวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนี้</p> <p>2.1.1 เนื้อหา กิจกรรม ครอบคลุมหัวข้อต่อไปนี้</p> <p>1) สารสำคัญของกิจกรรมพัฒนา บุคลิกภาพประชาธิปไตยประกอบด้วย</p> <ul style="list-style-type: none"> ● เหตุผลและความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมตามปกติ ● กิจกรรมและการจัดเวลาเรียน ● การจัดกระบวนการเรียนรู้ ● การวัดและประเมินผล ● การใช้สื่อการเรียนรู้

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ข้อ	การวางแผนดำเนินกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย
	2) การจัดทำกิจกรรมพัฒนา บุคลิกภาพประชาธิปไตยประกอบด้วย
	<ul style="list-style-type: none"> ● กำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็น (บุคลิกภาพประชาธิปไตย)
	เชื่อมโยงมาตรฐานการเรียนรู้กับกิจกรรมพัฒนา บุคลิกภาพประชาธิปไตยและ
	<ul style="list-style-type: none"> ● การจัดกิจกรรมในชั้นเรียน ● กำหนดหน่วยการเรียนรู้และเวลาเรียนของแต่ละกิจกรรม ● การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ การออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ ● กำหนดเกณฑ์การผ่านแต่ละกิจกรรมการเรียบเรียงกิจกรรม ● การประเมินผลกิจกรรม
	2.1.2 กิจกรรมพัฒนา บุคลิกภาพประชาธิปไตยจำนวน 4 หน่วย ประกอบด้วย
	<p>หน่วยที่ 1 วิถีประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน (วินัยในตนเอง และวินัยในครอบครัว)</p> <p>เป็นเรื่อง การยอมรับความแตกต่างของบุคคล การยอมรับในอาวุโส การปฏิบัติตามบรรทัดฐาน และวัฒนธรรมในสังคม ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่</p>
	กิจกรรมที่ 1 ดีคนละอย่าง (การยอมรับความแตกต่างของบุคคล)
	2) กิจกรรมที่ 2 เพื่อนเกลอเพื่อนกัน (ไฉ่เฉีย - การยอมรับความแตกต่างของบุคคล)
	3) กิจกรรมที่ 3 วินัยสร้างคน...คนสร้างชาติ (วินัยในตัวเอง)
	4) กิจกรรมที่ 4 เวลาอันมีค่า (ตรงต่อเวลา - วินัยในตัวเอง)
	กิจกรรมที่ 5 มันไม่ใช่ของฉัน (ไม่เอาของคนอื่นมาเป็นของตน - เคารพสิทธิผู้อื่น)
	กิจกรรมที่ 6 ฉันรักพ่อแม่ของฉัน (วินัยในครอบครัว)
	<p>หน่วยที่ 2 พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เป็นเรื่อง การพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย</p> <p>คุณลักษณะพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ประกอบด้วย 7 กิจกรรม ได้แก่</p>
	1) กิจกรรมที่ 1 ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ (ความกตัญญูต่อพ่อแม่)
	2) กิจกรรมที่ 2 ผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ (ความกตัญญูต่อครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ)
	3) กิจกรรมที่ 3 เด็กน้อยคนซื่อ (ความซื่อสัตย์ – ไม่โกหก)
	4) กิจกรรมที่ 4 ธีระกาฬรียคนขยัน (ความขยันอดทน)
	5) กิจกรรมที่ 5 น้ำใจเพื่อน (ความมีน้ำใจ)
	6) กิจกรรมที่ 6 น้ามนต์ (ความอดทนอดออม)

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ข้อ	การวางแผนดำเนินกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาชนไทย
	7) กิจกรรมที่ 7 สุภาพบุรุษประชาชนไทย (พลเมืองดีตามวิถีประชาชนไทย)
	หน่วยที่ 3 วิถีประชาชนไทยในโรงเรียน ประกอบด้วย 4 กิจกรรม
	1) กิจกรรมที่ 1 คิวรับคิว (วินัยในโรงเรียน - การเข้าแถว/การเข้าคิว)
	2) กิจกรรมที่ 2 สามัคคีมีพลัง (ความสามัคคี)
	3) กิจกรรมที่ 3 ร่วมด้วยช่วยกัน (ความร่วมมือกัน)
	กิจกรรมที่ 4 น้องแมกซ์ (ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่)
	หน่วยที่ 4 วิถีประชาชนไทยในชุมชน ประกอบด้วย 6 กิจกรรม
	1) กิจกรรมที่ 1 มีชีวิตที่ดีในชุมชน (วินัยในชุมชน)
	2) กิจกรรมที่ 2 ขยะทองคำ (การทิ้งขยะ - แยกขยะ)
	3) กิจกรรมที่ 3 คนดีศรีสังคม (พลเมืองดีในชุมชน - ความดี)
	4) กิจกรรมที่ 4 วิถีชีวิตในชุมชน (วิถีประชาชนไทยในวัฒนธรรม ประเพณีไทย)
	5) กิจกรรมที่ 5 อาสาสมัครจิตอาสา (จิตสาธารณะ)
	6) กิจกรรมที่ 6 จิตอาสา (จิตสาธารณะ)
	2.1.3 เทคนิคการจัดกิจกรรมพัฒนา บุคลิกภาพประชาชนไทยประกอบด้วย
	<ul style="list-style-type: none"> ● การรับฟังครูผู้สอนพูดคุยกับนักเรียนเกี่ยวกับกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ทั้ง 22 กิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเข้าใจในกิจกรรมแต่ละเรื่อง และมีทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมนั้นๆ ● ผู้เรียนดูสื่อ Media ได้แก่ คลิปเรื่องจริง คลิปนิทาน คลิปคุณธรรม เรื่องสั้น Power Point ฯลฯ และให้ผู้เรียนถกเถียงแต่ละประเด็นที่ครูผู้สอนได้กำหนดให้ เพื่อสร้างความตระหนักในแต่ละเรื่อง และผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี ● ผู้เรียนร่วมมือกันศึกษาเอกสารประกอบการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มเติมความรู้ และสร้างความตระหนักรู้ชั่วดี ผลดีผลเสียของการประพฤติปฏิบัติแต่ละเรื่อง ที่ได้จากการพูดคุยถกเถียงกัน และการดูคลิป ● ผู้เรียนร่วมมือกันลงมือปฏิบัติตามใบงานในแต่ละเรื่องตามที่ครูผู้สอนมอบให้ เพื่อให้ผู้เรียนฝึกการทำงานเป็นทีม มีความรักความสามัคคี รู้จักการรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ● ครูผู้สอนให้นักเรียนสรุปผลดีผลเสียของการกระทำในแต่ละกิจกรรม รวมทั้งสรุปความคาดหวังของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์และสังคม

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ข้อ	การวางแผนดำเนินกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพวิชาชีพโดย
	<ul style="list-style-type: none"> • ผู้เรียนนำเสนอผลงานที่ได้รับตามใบงาน • ครูผู้สอนทดสอบความรู้ • ผู้เรียนประเมินเจตคติในการจัดกิจกรรม
3	2.2 จัดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของครูผู้สอนวิชาสังคมฯ กับผู้วิจัย
	2.3 กำหนดวัน เวลา และห้องเรียน
	2.4 จัดทำตารางดำเนินกิจกรรม
	2.5 แบ่งหน้าที่ในการจัดกิจกรรมและเอกสารประกอบการจัดกิจกรรม
	การวางแผนการประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพวิชาชีพทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการจัดกิจกรรม
	3.1 ประเมินก่อนการจัดกิจกรรม ดำเนินการ ดังนี้
	<p>ผู้วิจัยทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ขอความร่วมมือผู้บริหารโรงเรียน ปรีกษาหารีหรือร่วมกับครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาฯ และครูประจำชั้น รวมทั้งสอบถามผู้ปกครอง นักเรียน เพื่อสอบถามข้อมูลพื้นฐานของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยสอบถามถึงความต้องการ จำเป็น วิธีการเรียนรู้ของนักเรียน และข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมให้ได้ผลดีที่สุด</p>
	3.2 ประเมินระหว่างเรียนรู้กิจกรรม
	<p>ทดสอบความรู้ของผู้เรียน และให้ผู้ตอบแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการ จัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ทั้ง 22 กิจกรรม</p>
	3.3 ประเมินหลังการเรียนรู้กิจกรรมพัฒนา บุคลิกภาพวิชาชีพโดยดังนี้
	<p>สอบถามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียถึงความสำเร็จของโครงการ และความพึงพอใจในโครงการ รวมทั้งสอบถามความพึงพอใจผู้เรียน หลังเรียนรู้ไปแล้ว 1 ภาคเรียน</p>

9. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Theory of Learning)

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Thorndike, 1975) ขึ้นอยู่กับกฎการเรียนรู้จากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองโดยการกระทำอย่างมีเป้าหมาย กฎการเรียนรู้ที่สำคัญมีดังนี้

9.1 กฎแห่งผล (Law of Effect) พฤติกรรมการตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดที่ได้รับผลที่ทำให้ผู้เรียนพึงพอใจ ผู้เรียนจะกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำๆ อีกหรือเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าไม่ได้รับผลที่พึงพอใจผู้เรียนก็จะเลิกทำพฤติกรรมนั้น

9.2 กฎแห่งความพร้อม (Law of Readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนอยู่ในภาวะที่มีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ การบังคับหรือฝืนใจจะทำให้หงุดหงิดไม่เกิดการเรียนรู้

9.3 กฎแห่งการฝึกหัด (Law of Exercise) การเรียนรู้จะคงทน หรือติดทนนานถ้าได้รับการฝึกหัดหรือกระทำซ้ำบ่อยๆ

นอกจากนี้ ทิศนา ขัมมณี (2551) ได้เสนอหลักการการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญไว้ 4 ประการ ได้แก่

1) การรับรู้ข้อมูลเกิดจากความสนใจหรือใส่ใจของผู้เรียน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนจึงควรจัดสิ่งเร้าให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน

2) ก่อนเรียนเรื่องใหม่ ครูควรทบทวนความรู้และประสบการณ์เดิมที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ใหม่ที่ต้องการเรียนรู้เพื่อช่วยให้การรับรู้ข้อมูลใหม่มีความหมายมากขึ้น และสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งที่รู้มาก่อนทำให้การเรียนรู้สิ่งใหม่ง่ายขึ้น

3) ครูควรหาวิธีให้ผู้เรียนจดจำข้อมูลให้ได้นานๆ ด้วยวิธีการหลากหลาย เช่น การจำอย่างเป็นระบบ การทำให้ข้อมูลนั้นมีความหมาย การเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับสิ่งที่ผู้เรียนมีความคุ้นเคย การท่องจำการสร้างแผนภาพความคิด เป็นต้น

4) การจัดโครงสร้างเนื้อหาที่เรียนให้เป็นระเบียบ และนำเสนอเป็นผังโนทัศน์ที่แสดงภาพรวมของสิ่งที่เรียนล่วงหน้าให้แก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถดึงประสบการณ์เดิมที่เป็นพื้นฐานในการเรียนเรื่องใหม่มาสร้างความเข้าใจการเรียนรู้เนื้อหาใหม่ที่ครูจะสอนในรายละเอียดต่อไปได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถพัฒนากิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพชาติปไทยได้ดังนี้

1) การเลือกครูผู้สอน ครูผู้สอนต้องเป็นผู้มีความรู้ และประสบการณ์ในการจัดกิจกรรม จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีพฤติกรรมที่ดีได้

2) การออกแบบกิจกรรม ควรคำนึงถึงความต้องการจำเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และออกแบบเนื้อหากิจกรรมให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ด้วย

สำหรับทฤษฎีการเรียนรู้ของ Thorndike (1975) และ Piaget (1965) ได้เสนอแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นพฤติกรรมที่ชัดเจน เฉพาะเจาะจงซึ่งทำให้สามารถวัดผลประเมินผลได้ว่าเกิดการเรียนรู้หรือไม่ โดยสังเกตจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้น และแจ้งให้ผู้เรียนทราบพฤติกรรมที่คาดหวัง

2) ก่อนเรียนควรสำรวจว่าผู้เรียนมีความพร้อมด้านร่างกาย จิตใจและมีความรู้พื้นฐานเดิมที่พร้อมในการเรียนรู้หรือไม่ เพื่อหาแนวทางในการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน

3) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำงานร่วมกัน การทำงานเป็นทีม ทำให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์ปัญหา เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลองถูกลองผิด เพื่อหาทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจเมื่อค้นพบวิธีการแก้ปัญหาได้

4) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับพัฒนาการทางสติปัญญาและสังคมตามวัย ซึ่งในระดับประถมศึกษาควรจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและเรียนรู้จากสื่อ

5) การสอนสิ่งต่าง ๆ ให้กับเด็ก ควรใช้สื่อและอุปกรณ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ VDO, Power Point, รูปภาพของจริง เรื่องสั้น ฯลฯ เพื่อช่วยให้เด็กมีความเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นดีกว่าการบอกเล่า หรือบรรยายด้วยคำพูดเพียงอย่างเดียว

6) ควรพิจารณาถึงเด็กแต่ละคนมีพัฒนาการที่แตกต่างกันแม้จะอยู่ในวัยเดียวกัน จึงควรให้เด็กมีอิสระ และได้พัฒนาไปตามความสามารถของแต่ละคนให้เด็กได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เด็กเก่งช่วยเด็กอ่อน

7) ให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนสิ่งที่เรียนรู้แล้วอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดทักษะในสิ่งนั้น เช่น การแยกขยะ การทิ้งขยะ การแสดงความเคารพต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์และผู้ใหญ่ เป็นต้น

8) ศึกษาว่าอะไรคือรางวัลหรือผลที่ผู้เรียนพึงพอใจ เพื่อใช้เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้หรือแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ซึ่งรางวัล ได้แก่ บันทึกความดี ใบประกาศเกียรติคุณ การยกย่องชมเชย ฯลฯ

โดยสรุป การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดี และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผู้ดำเนินกิจกรรมควรจัดกระบวนการเรียนรู้โดยคำนึงถึงหลักการเรียนรู้

ของผู้เรียน จัดสภาพแวดล้อมให้เกิดการเรียนรู้ และสนับสนุนให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติในกิจกรรม จะทำให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

10. การเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกัน (Cooperative Learning)

10.1 ความหมายของการเรียนแบบร่วมมือ (ทิสนา แคมมณี, 2548, 2550ก, 2550ข, 2551; อุดม รัตนอัมพร โสภณ, มปป.) หมายถึงกระบวนการเรียนที่เน้นกลุ่มหรือการมีส่วนร่วม (Cooperative) ระหว่างคณะและเพื่อน เน้นการมีส่วนร่วมที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งในส่วนผู้เรียนและผู้สอน กระบวนการศึกษาที่มีความสะดวกในการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของสังคมมีความสะดวกในการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน นอกจากนี้ การเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกันยังเป็นวิธีการเรียนรู้ด้วยกันสองคน หรือเป็นกลุ่มเล็กๆ ในการทำงานร่วมกันก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ด้วยวิธีการทำงานร่วมกันคือ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวเองสูงสุด และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งให้ได้ประโยชน์ของกันและกันมากที่สุด

10.2 องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกัน

10.2.1 มีทัศนคติที่ดีในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผู้เรียนต้องมีความตระหนักว่าทุกคนต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คนใดคนหนึ่งไม่สามารถทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้คนเดียว ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความร่วมมือ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม

10.2.2 มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ผู้เรียนต้องทำงานร่วมกันให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ฉะนั้นผู้เรียนควรมีการแบ่งปันข้อมูล การสนับสนุนช่วยเหลือกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน และกระตุ้นการทำงานร่วมกัน ซึ่งการทำงานร่วมกันนี้ จะเป็นการพูดคุยถกเถียงการแก้ปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นการตรวจสอบความเข้าใจการเรียนรู้ทั้งที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

10.2.3 ความรับผิดชอบตนเองและกลุ่ม ในกลุ่มต้องมีความรับผิดชอบเป้าหมายการทำงานร่วมกัน ส่วนแต่ละคนต้องมีความรับผิดชอบในการช่วยเหลือผู้อื่น

10.2.4 ทักษะการทำงานภายในกลุ่ม ทักษะทางสังคมนั้น จะไม่เกิดขึ้นจากการทำงานเป็นกลุ่ม ฉะนั้นต้องสอนผู้เรียนให้เกิดขึ้นได้

10.2.5 กระบวนการกลุ่ม กระบวนการกลุ่มนี้ สมาชิกในกลุ่มต้องมีการอภิปรายถกเถียงกันถึงความสำเร็จของงาน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกันในการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้แบบ Collaborative สามารถใช้ในการเรียน ดังต่อไปนี้

1. Group Process/Group Activity/Group Dynamics

1.1 เกม

1.2 บทบาทสมมุติ

1.3 กรณีตัวอย่าง

1.4 การอภิปรายกลุ่ม

2. Cooperative Learning

2.1 การเล่าเรื่องรอบวง (Round robin)

2.2 มุมสนทนา (Corners)

2.3 คู่ตรวจ สอบ (Pairs Check)

2.4 คู่คิด (Think-Pair Share)

2.5 ปริศนาความคิด (Jigsaw)

2.6 กลุ่มร่วมมือ (Co-op Co-op)

2.7 การร่วมมือกันแข่งขัน (The Games Tournament)

2.8 ร่วมกันคิด (Numbered Headed Together)

3. Constructivism

3.1 The Interaction Teaching Approach

3.2 The Generative Learning Model

3.3 The Constructivist Learning Model

3.4 Cooperative Learning

10.3 การเรียนรู้ด้วยการทำงานเป็นกลุ่ม จำแนกลักษณะได้ดังนี้

10.3.1 บทบาทของผู้สอนโดยตรง

- 1) ต้องวางแผนทักษะการทำงาน เพื่อถ่ายทอดการเรียนรู้
- 2) สอนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้
- 3) พัฒนาผู้เรียนให้มีความรับผิดชอบ
- 4) ส่งเสริมให้เกิดเรียนรู้อย่างแท้จริง
- 5) อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนสามารถประเมินตนเองได้
- 6) กระตุ้นให้ผู้เรียนเรียนรู้
- 7) ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทุกๆ คน
- 8) สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนใช้ความคิดให้มากขึ้น

- 9) ผู้สอนต้องสอนทักษะการเข้าสังคม
- 10) มีความสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับวัสดุฝึก

นักเรียนกับนักเรียน

10.3.2 บทบาททางอ้อม

- 1) คอยติดตามสังเกตการทำงานของแต่ละกลุ่ม
- 2) ให้คำแนะนำเมื่อแต่ละกลุ่มมีปัญหา
- 3) พยายามให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันทำงานหากมีการไม่ยอมรับ

สมาชิกคนใดคนหนึ่งของกลุ่ม

- 4) ให้กำลังใจ และให้คำชมเชยแก่ผู้เรียน เมื่อผู้เรียนสามารถทำงานได้

ประสบผลสำเร็จ

10.3.3 การเรียนภายในกลุ่ม มีลักษณะดังนี้

- 1) มีทัศนคติที่ดีในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
- 2) แต่ละคนมีความรับผิดชอบตนเอง
- 3) ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน
- 4) มีการสับเปลี่ยนการเป็นผู้นำ
- 5) มีความรับผิดชอบร่วมกัน
- 6) มีการอภิปรายและประเมินผลงาน และการมีปฏิสัมพันธ์กัน
- 7) การแบ่งกลุ่มมีหลายลักษณะ อาจแบ่งเป็นกลุ่มๆ ละ 2-6 คน การแบ่งกลุ่ม

ไม่ควรใช้เวลามาก ควรแบ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ

- 8) ครูผู้สอนควรแบ่งกลุ่มที่ผู้เรียนสามารถทำงานด้วยกันได้ ไม่ควรให้

ผู้เรียนเลือกกันเอง

- 9) ควรละผู้เรียนที่มีความสามารถสูง ปานกลางและต่ำให้อยู่ภายในกลุ่ม

เดียวกันให้ได้มากที่สุด

10.3.4 เงื่อนไขในการสอน

- 1) ควรสอนกิจกรรมที่เหมาะสมการเรียนรู้ให้มากที่สุด
- 2) ห้องเรียนควรจัดให้เหมาะสมและส่งเสริมผู้เรียนกลุ่มเล็กในการทำงานร่วมกันได้ และครูผู้สอนสามารถเดินไปมาหาสู่ผู้เรียนได้โดยสะดวก
- 3) วัสดุอุปกรณ์การเรียนควรจัดให้ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ใน

แผนการสอน

- 4) การสอนวิชาการควรให้รายละเอียดมากที่สุด

- 5) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ควรสอบถามผู้เรียนแต่ละกลุ่มตกลงร่วมกันว่า จะให้แต่ละคนช่วยกันทำอะไรบ้าง
- 6) สื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียน ข้อมูลต่างๆ และการอาศัยซึ่งกันและกัน ควรผลิต/จัดหาให้เหมาะสม
- 7) ผู้สอนควรมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ
- 8) ผู้เรียนทุกคนควรช่วยเหลือ และช่วยกันทำงานตามที่ได้รับมอบหมายร่วมกัน
- 9) ผู้สอนควรขับเคลื่อนการเรียนรู้จากการทำงานเป็นกลุ่ม โดยให้ความร่วมมือกับผู้เรียนอย่างแท้จริง

10) การวัดผลประเมินผลควรตั้งเกณฑ์การวัดไว้ก่อนเริ่มการเรียนการสอน

10.4 ขั้นตอนการเรียนแบบร่วมมือ (สมถวิล โชติคณาพิศ, มปป.) ขั้นตอนการสอนแบบร่วมมือ สรุปดังนี้

10.4.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ใช้เวลาประมาณ 8-15 นาที เพื่อทบทวนเรื่องที่เรียนมาแล้วและทบทวนบทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม ใช้เวลาประมาณ 8-15 นาที เพื่อทบทวนเรื่องที่เรียนมาแล้วและทบทวนบทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม

10.4.2 ขั้นทำงานกลุ่ม ใช้เวลา 25-30 นาที เป็นขั้นที่ครูแจกอุปกรณ์หรือสื่อการเรียน ผู้เรียนปฏิบัติตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ใช้เวลา 25-30 นาที เป็นขั้นที่ครูแจกอุปกรณ์หรือสื่อการเรียน ผู้เรียนปฏิบัติตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย

10.4.3 ขั้นระดมสมอง ใช้เวลา 10-15 นาที เป็นการเสนอผลงาน เสนอแนะร่วมกันทั้งห้อง ให้แต่ละกลุ่มได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น โดยครูคอยถามให้ผู้เรียนเสนอความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่และทั่วถึง

10.5 การประเมินผล

10.5.1 การเสนอผลงานของผู้เรียนด้วยวิธีต่างๆ

10.5.2 การทดสอบ

10.5.3 การสังเกตการทำงานของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม

10.5.4 การแสดงความคิดเห็นของผู้เรียนในขั้นระดมสมอง

10.6 ข้อควรคำนึงในการจัดกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือ

ครูผู้สอนควรคำนึงถึงกิจกรรมที่จะให้ผู้เรียนรู้นั้นๆ ต้อง.....

10.6.1 เป็นกิจกรรมที่เอื้อต่อการที่จะให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียน มีส่วนร่วมในกิจกรรมได้มากและทั่วถึง

10.6.2 เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ข้อมูล และเรียนรู้จากคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

10.6.3 เป็นกิจกรรมที่ต้องช่วยให้ผู้เรียนสามารถพบคำตอบด้วยตนเอง

10.6.4 เป็นกิจกรรมที่ต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกัน ควบคู่กับผลงานที่ทำ

10.6.5 เป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้จริง

10.7 ประโยชน์ของการเรียนแบบร่วมมือ

10.7.1 บรรยากาศในการเรียนจะมีความเป็นกันเองมากขึ้น ผู้เรียนจะรู้สึกปลอดภัย

10.7.2 สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เรียน เพราะสมาชิกทุกคนภายในกลุ่มรู้สึกว่าคุณเองมีความสำคัญต่อกลุ่มเท่ากัน ความเชื่อมั่นในตนเองก็จะถูกกระตุ้นให้มีเพิ่มมากขึ้น และช่วยกันแก้ปัญหาลงมือให้กับผู้เรียนบางคน

10.7.3 ฝึกความมีระเบียบวินัย

สรุป การเรียนรู้ด้วยการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนที่เน้นกลุ่มหรือการมีส่วนร่วมระหว่างคณะและเพื่อน เน้นการมีส่วนร่วมที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งในส่วนผู้เรียนและผู้สอน จะทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ละคนมีความรับผิดชอบตนเอง และมีความรับผิดชอบร่วมกัน อันจะทำให้บรรยากาศในการเรียนมีความเป็นกันเองมากขึ้น รวมทั้ง สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เรียน มีระเบียบวินัย และความสามัคคีมากขึ้นด้วย

11. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กับการส่งเสริมประชาธิปไตย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ และได้กำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีเนื้อหาเกี่ยวกับประชาธิปไตย ปรากฏไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งหลักสูตรได้กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไว้ในชั้นประถมศึกษาจำนวน 80 ชั่วโมงต่อปี มัธยมศึกษาตอนต้น 120 ชั่วโมงต่อปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 240 ชั่วโมง และเพิ่มในส่วนของวิชาประวัติศาสตร์อีก 40 ชั่วโมง การเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ขอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรมสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก เนื้อหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ 5 สาระ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) คือ สาระศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะในสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต มีเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์

ทรงเป็นประมุข สิทธิหน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างในสังคมไทยและสังคมโลก สาระที่เกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยที่นักเรียนจะได้ทำกิจกรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คือ

สาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปรากฏในตัวชี้วัดชั้นปี มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 คือ วิเคราะห์ลักษณะ ประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข ปรากฏในตัวชี้วัด

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เห็นคุณค่าในการปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี ตามวิถีประชาธิปไตย

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและทำกิจกรรมในครอบครัวและโรงเรียนตามกระบวนการประชาธิปไตย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ระบุบทบาทและหน้าที่ของสมาชิก ชุมชนในการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามกระบวนการประชาธิปไตย

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อธิบายอำนาจอธิปไตยและความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย อธิบายบทบาทหน้าที่ของพลเมืองในกระบวนการเลือกตั้ง และอธิบายความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เห็นคุณค่าในการปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี ตามวิถีประชาธิปไตย

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบระบอบ การปกครองของไทยกับประเทศอื่นๆ ที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยและเสนอแนวทางแก้ไข

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 วิเคราะห์ความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องธำรงรักษาไว้ ซึ่งการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย ปรากฏในตัวชี้วัดชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 วิเคราะห์บทบาทของไทย ในสมัยประชาธิปไตย

คุณภาพของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดคุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาแต่ละระดับชั้น ดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 คือ ปฏิบัติตนตามกฎ ระเบียบข้อตกลง คำแนะนำ และขั้นตอน ต่างๆ และให้ความร่วมมือกับผู้อื่นด้วยความเต็มใจจนงานประสบความสำเร็จ และปฏิบัติตามสิทธิ ของตนเองและเคารพสิทธิของผู้อื่นในการเล่นเป็นกลุ่ม

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คือ มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทยยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกา สิทธิ และหน้าที่ของตนเอง จนงานสำเร็จลุล่วง

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกา หน้าที่ความรับผิดชอบ เคารพสิทธิของ ตนเองและผู้อื่น ให้ความร่วมมือในการแข่งขันกีฬาและการทำงานเป็นทีมอย่างเป็นระบบ ด้วยความ มุ่งมั่นและมีน้ำใจนักกีฬา จนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายด้วยความชื่นชม และสนุกสนาน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แสดงความรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามกฎ กติกา สิทธิ หลักความปลอดภัยในการเข้าร่วมกิจกรรมทางกาย และเล่นกีฬาจนประสบความสำเร็จตาม เป้าหมายของตนเองและทีม ใช้กระบวนการทางประชาสังคมสร้างเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งปลอดภัย และมีวิถีชีวิตที่ดี อีกทั้งในปี 2553 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) ได้กำหนด จุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเพื่อขับเคลื่อนหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การวัดและ ประเมินผล ไว้ดังนี้

1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 5 กลุ่มสาระวิชาหลักเพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ 4 2) นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ทุกคนอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น 3) นักเรียนทุกคนมีความสำนึกในความ รักชาติ 4) เพิ่มศักยภาพนักเรียนในด้านภาษา ด้านคณิตศาสตร์ ด้านวิทยาศาสตร์ และด้านเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาสู่ความเป็นหนึ่งในสองของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 5) สร้างทางเลือกในการ เรียนรู้ที่เน้นให้ประชากรวัยเรียน ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง ลดอัตราการออก กลางคันศึกษาต่อและประกอบอาชีพ 6) ส่งเสริมการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง โดยการขยายผลสถานศึกษาพอเพียงต้นแบบ 7) นักเรียน ครู และสถานศึกษาในเขตพัฒนา พิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ 8) นักเรียน ครู

และสถานศึกษาได้รับการพัฒนาเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน 9) สถานศึกษาทุกแห่งผ่านการรับรองมาตรฐานการศึกษา มีระบบการประกันคุณภาพภายในที่เข้มแข็งและผ่านการรับรองจากการประเมินคุณภาพ การศึกษาภายนอก 10) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาผ่านการประเมินคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นอกจากนี้ยังมีจุดเน้นด้านคุณลักษณะที่กำหนดไว้ในหลักสูตรที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตยทุกระดับชั้น ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียงความมุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ จะเห็นได้ว่าสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เน้นให้ทุกคนมีสำนึกในความรักชาติ มีความเป็นประชาธิปไตยตามระบอบการปกครองของประเทศแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

นอกจากนี้ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2555) ได้กำหนดตัวบ่งชี้ที่ 2 คือผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ในการประเมินเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาภายนอกรอบสาม (พ.ศ.2554-2558) ซึ่งได้กำหนดตัวบ่งชี้ไว้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง

ผู้เรียนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง หมายถึง ผู้เรียนมีคุณลักษณะของการเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ได้แก่

1. บำรุง ดูแล กตัญญู สร้างความสุข ความสบายใจให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองตามอัตภาพ เช่น จัดหาหรือดูแลอาหารการกินของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง มีการดอวยพร หรือของขวัญให้ตามเทศกาล เป็นต้น
2. ช่วยทำ กิจธุระ การงาน เช่น ช่วยทำ ความสะอาดบ้านหรืองานบ้าน ช่วยซื้อของช่วย กิจธุระการงาน ที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองขอให้ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เป็นต้น
3. รักษาชื่อเสียงวงศ์สกุล เช่น การไม่เสพสิ่งเสพติด ไม่ดื่มสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง เป็นต้น
4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นลูกที่ดี เช่น เชื่อฟังคำ สั่งสอนของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ปฏิบัติตนในโอวาทของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไหว้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ก่อนไปและกลับจากโรงเรียน เป็นต้น

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน

ผู้เรียนเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน หมายถึง ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนที่ดี ได้แก่ สุภาพ นอบน้อม โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซื่อสัตย์

สุจริต มุ่งมานะในการเรียน ดูแลรักษาสถานที่และสิ่งของทั้งส่วนรวมและส่วนตัว อยู่อย่างพอเพียง รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รักความเป็นไทย และยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และผู้เรียนที่ไม่ขาดเรียน ไม่มาสาย ไม่ออกจากการศึกษา กลางคันเพราะปัญหาด้านความประพฤติ และไม่มีปัญหาด้านการปกครอง

คุณลักษณะของการเป็นผู้เรียนที่ดีของโรงเรียน ดังนี้

1. สุภาพ นอบน้อม หมายถึง รู้จักให้เกียรติผู้อื่น เป็นกันเอง จริงใจ มีน้ำใจ และเป็นมิตร เช่น ทักทาย หรือ ยกมือไหว้เมื่อพบครู ก้มตัวเมื่อเดินผ่านผู้ใหญ่ ฯลฯ
2. โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง ช่วยเหลือคนอื่นด้วยความเต็มใจ เช่น การช่วยเพื่อนนักเรียน หรือช่วยงานครู แบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ฯลฯ
3. รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น หมายถึง เข้าใจและยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ตั้งใจฟังเพื่อนอภิปราย เล่าประสบการณ์หน้าห้อง รายงานหน้าชั้นเรียน ไม่พูดคุยขณะที่เพื่อนพูด ฯลฯ
4. ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา และใจ เช่น ไม่คัดโกง ไม่พูดปด ไม่หลอกลวง ไม่ลักขโมย ไม่ลอกการบ้าน ฯลฯ
5. มุ่งมานะในการเรียน หมายถึง ตั้งใจมุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียน ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ต่อการศึกษาเล่าเรียน ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ ทบทวนบทเรียนสม่ำเสมอ ตั้งใจทำงานที่ครูมอบหมาย ฯลฯ
6. ดูแลรักษาสถานที่และสิ่งของ ทั้งส่วนรวมและส่วนตัว หมายถึง ช่วยทำนุบำรุงสถานศึกษา ดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวมและของตนเอง เช่น ทำความสะอาดห้องเรียน ปิดน้ำไฟ เมื่อไม่ใช้ ไม่ขีดเขียนบนโต๊ะเรียน ฯลฯ
7. อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ฯลฯ
8. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และรักความเป็นไทย หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของชาติไทย ประวัติของบุคคลสำคัญ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี มีความเคารพรัก ศรัทธาและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจ และดำรงรักษาความเป็นไทย ฯลฯ
9. ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจ ยึดมั่น และดำรงรักษาระบบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฯลฯ

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

ผู้เรียนมีการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม หมายถึง ผู้เรียนให้การช่วยเหลือผู้อื่นหรือส่วนรวมในฐานะสมาชิกของสังคม และปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาจนเป็นนิสัย เช่น บริจาคเพื่อสาธารณกุศล ช่วยทำความสะอาดสถานที่สาธารณะ ดูแลผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ เป็นต้น โดยผู้เรียนที่ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมทั้งในและนอกสถานศึกษาโดยผ่านกระบวนการคิด วางแผน กำหนดกิจกรรม และดำเนินการโดยสถานศึกษาหรือโดยผู้เรียนเองอย่างต่อเนื่อง

โดยสรุป สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2555) ได้กำหนดตัวบ่งชี้ในการประเมินเพื่อประกันคุณภาพการศึกษาภายนอกรอบสาม (พ.ศ.2554-2558) ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) คือให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ได้แก่ มีระเบียบวินัย เคารพกติกาสังคม มีความขยันอดทน เสียสละ มีมารยาทอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และประเทศชาติ อยู่อย่างพอเพียง ประหยัด และอดออม มีจิตสาธารณะ ซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม รักและภูมิใจในความเป็นไทย ชุมชน และท้องถิ่น

12. แนวทางการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย (The Guideline of Democratic Activity Learning-Teaching)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียนในทุกระดับชั้นได้เข้าใจระบบการเมือง การปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข วิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา หรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด โดยเฉพาะในสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นจะทำให้นักเรียนเข้าใจและปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชนเห็นคุณค่าใน การปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ในฐานะพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552) จึงได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประชาธิปไตย เพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี

ตามวิถีประชาธิปไตย สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ดังกล่าว และมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ไว้ดังนี้

1. บทบาทของผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนที่มีบทบาทหน้าที่ในการ
เอื้ออำนวยให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ผู้สอนต้องมีทัศนคติ และพฤติกรรมเป็นประชาธิปไตย ได้แก่ เคารพในความคิดเห็น
ของผู้เรียนทุกคน ยอมรับในความแตกต่างที่หลากหลายของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย บุคลิกภาพสติปัญญา
และอารมณ์
3. ผู้สอนควรรู้จักประสานประโยชน์ โดยถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ใช้เหตุผล
และปัญญาในการแก้ไขปัญหาและความขัดแย้ง
4. ผู้สอนควรได้สังเกตและบันทึกพฤติกรรมเด็กที่จำเป็นต้องแก้ไขหรือพัฒนา
คุณลักษณะประชาธิปไตยในขณะที่ยดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้หรือในการดำเนินชีวิต ทั้งใน/นอก
ห้องเรียนและในโรงเรียนด้วย เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการประชาธิปไตยให้ผู้เรียนหรือนำมาใช้
ปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น
5. ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย ผู้สอนควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตประชาธิปไตย มีเจตคติ ค่านิยม
และศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น
6. ต้องใช้วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับวัยวุฒิของ
ผู้เรียนในรูปแบบที่หลากหลาย ได้แก่ การเล่นเกมและการสังเกตการเล่นตามกฎกติกา การฟังนิทาน
และร่วมแสดงความคิดเห็น แสดงบทบาทสมมติและร่วมอภิปราย วาดภาพ เล่าเรื่องจากภาพ เขียน
บรรยายโดยเสรี สร้างแผนผังความคิด จัดนิทรรศการ ประกวดผลงาน สำรวจสภาพปัจจุบันของ
ห้องเรียน โรงเรียน ตลาด ชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การศึกษา
แหล่งเรียนรู้ การทำโครงการ การศึกษาเอกสารและตอบประเด็นคำถาม การวิพากษ์ การวิจารณ์
ข่าวสารข้อมูล และการฝึกปฏิบัติ ฝึกการวิเคราะห์จากสถานการณ์ต่างๆ

นอกจากนี้ สุทิน สุขดี (2556) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย
ดังนี้

1. ผู้สอนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
2. ให้ความสำคัญกับผู้เรียน
3. เน้นการสร้างตระหนักรู้และให้เห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามวิถี
ประชาธิปไตย
4. เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม

5. การพัฒนาผู้เรียนคือให้ผู้เรียนพัฒนาตนเอง

6. การเรียนรู้การปกครองระบอบประชาธิปไตยก็คือการเรียนรู้ในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ เสรีภาพ ภราดรภาพ และสันติภาพ

สมาคมส่งเสริมสิทธิและความเสมอภาค (2557) ได้เสนอว่า การที่เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมให้ก้าวรุดไปข้างหน้าได้นั้น เด็กและเยาวชนต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนดังกล่าว ที่ต้องพัฒนาตนเองประกอบด้วย

1. พัฒนาตนเองให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ทางด้านร่างกาย เด็กและเยาวชนต้องเป็นผู้มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงทางร่างกายและสติปัญญา รู้จักป้องกันตนเองจากโรคและสิ่งเสพติด ส่วนด้านจิตใจนั้น เด็กและเยาวชนต้องรู้จักและเข้าใจตนเอง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง และสภาพแวดล้อมต่างๆ รอบตัว ได้เป็นอย่างดี มีความอดกลั้น เป็นธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะ เสียสละเพื่อส่วนรวม ให้เกียรติผู้อื่น รู้จักฟังตนเอง รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย มีเมตตาธรรม รู้ในหน้าที่ของตนเอง มีเหตุผล เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น ขยัน อดทน

2. พัฒนาด้านสติปัญญา ได้แก่ คิดได้ คิดเป็น ประยุกต์ได้ เอาใจเขามาใส่ใจเรา

3. มีวิสัยทัศน์ พัฒนาด้านความรู้ ความสามารถและทักษะ มีจิตสำนึกประชาธิปไตย มีจิตสำนึกต่อผู้อื่น รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับด้านความรู้ เด็กและเยาวชนต้องเป็นผู้ที่สามารถรู้ลึกในแก่นสารของวิชา สามารถรู้รอบตัวในเชิงสหวิทยาการ และเป็นผู้ที่สามารถรู้การณีกฎสามารถคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคตที่จะมาถึงได้ ส่วนทักษะความสามารถ เด็กและเยาวชนต้องเป็นผู้มีทักษะในด้านการคิด ทักษะในการสื่อสาร รวมทั้งทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีทักษะการจัดการที่ดี มีทักษะในอาชีพ และทักษะทางสังคม ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น

4. พัฒนาให้มีคุณธรรม จริยธรรม รักชาติรักจะ มีความซื่อสัตย์สุจริต เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจในการทำงานสุจริต รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น

5. พัฒนาดนให้มีวัฒนธรรมที่ดี มีความคิดริเริ่ม กตัญญู กตเวที สุภาพนุ่มนวล มีสัมมาคารวะ คารวะต่อผู้มีอาวุโส มีระเบียบวินัย ยึดมั่นในความสามัคคี นิยมและภูมิใจในความเป็นไทย ภูมิใจในฐานะและสถานะของท้องถิ่นตน ประหยัดอดออม มีศักดิ์ศรีและความภูมิใจในการทำงานสุจริต

สำหรับ Kahne และ Joel Westheimer (2003) ได้ให้วิธีการจัดโปรแกรมการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียน สืบเนื่องมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอันเป็นหัวข้อสำคัญในหนังสือพิมพ์ คือ การที่มีคนเป็นจำนวนมากสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นในสังคม สาเหตุคือบุคคลเหล่านั้นไม่รู้จักความหมายที่แท้จริงของคำว่า "ประชาธิปไตย" เป็นผู้ที่ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่รู้จักใช้สิทธิของตนเองอีกทั้งยังไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นที่มาของปัญหาในสังคม

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบของโรงเรียนที่ต้องสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้นักเรียนเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่มีความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยและปฏิบัติตนได้ถูกต้องอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้โปรแกรมการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนจึงเกิดขึ้น โดยครูและนักการศึกษาได้นำมาทดลองใช้ในโรงเรียน มีการติดตามผลโดยทำการประเมินเป็นระยะ จุดมุ่งหมายสำคัญของโปรแกรมคือ การต้องการพัฒนาคุณลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนแต่ละคนให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นอกจากนั้น ยังต้องการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และใช้สิทธิของตนเองได้อย่างถูกต้อง และประการสุดท้ายเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสังคมและหลีกเลี่ยงจากยาเสพติด

โปรแกรมการสอนประชาธิปไตยได้มุ่งให้นักเรียนมีความรู้ และฝึกปฏิบัติจนเกิดเป็นทักษะทางประชาธิปไตย สามารถปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างถูกต้องไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้น โปรแกรมการสอนได้มุ่งเน้นที่กระบวนการ 3 Cs ดังนี้

1. Commitments เป็นเงื่อนไข หรือข้อผูกมัดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันตลอดเวลา ดังนั้น การจัดการศึกษาจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ต้องมีให้เกิดช่องว่างระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงถือเป็นปัญหาที่ทางโรงเรียนต้องรับผิดชอบร่วมกัน เมื่อใดก็ตามถ้าโรงเรียนกับชุมชนไม่ร่วมมือกันแล้วก็จะทำให้เกิดช่องว่าง ซึ่งเปรียบเสมือน "divorce between knowledge and social action." ดังที่ John Dewey ได้กล่าวไว้ กิจกรรมที่จัดในขั้นนี้คือ

1.1 จูงใจให้นักเรียนเห็นว่าสังคมหรือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ต้องการความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา และปรับปรุงชุมชนให้น่าอยู่ ดังนั้นจึงควรให้นักเรียนศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยอาจใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ หรือจากการอ่านสื่อต่างๆ ครูต้องให้นักเรียนเข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับนักเรียน หากไม่ร่วมมือกันแก้ไขต่อไปนักเรียนอาจอยู่ไม่ได้ หรืออยู่ได้แต่ไม่มีความสุข

1.2 จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้พบกับผู้บริหารชุมชนเพื่อขอความรู้ และเพื่อให้นักเรียนมีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น

2. Capacity สอนให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องประชาธิปไตยเป็นพลเมืองดีของสังคม ดังนั้นกิจกรรมที่จัด ควรเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดทักษะทางประชาธิปไตยด้วยการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนี้

2.1 ให้นักเรียนได้พบโลกแห่งความเป็นจริง โดยจัดกิจกรรมพัฒนาสังคมให้นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเหล่านั้นกับบุคคลในชุมชนโดยอยู่ภายใต้คำแนะนำของครู

2.2 จัดสถานการณ์จำลองในโรงเรียนให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับทักษะประชาธิปไตย เพื่อฝึกให้นักเรียนเป็นพลเมืองดีตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน

3. Connection สอนให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ หรือความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับโรงเรียนทั้งในอดีต และปัจจุบัน ที่บุคคลได้ทำสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไว้ และบุคคลในชุมชนก็ได้ทำประโยชน์ให้กับโรงเรียนกิจกรรมที่จัดจึงควรมุ่งเน้นให้นักเรียนได้รู้จัก และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3.1 จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้บุคคลในชุมชนที่ทำประโยชน์ให้กับสถานศึกษา และบุคคลในสถานศึกษาได้ทำประโยชน์แก่ชุมชน

3.2 จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เห็นตัวอย่างและรูปแบบของการปฏิบัติของบุคคลในอดีต และปัจจุบันที่สร้างสรรค์ชุมชนในสังคมให้พัฒนาไปตามจุดหมาย

ส่วน Edutopia Organization (2014) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญ 4 ประการดังนี้

1. การสอนประชาธิปไตยให้ประสบความสำเร็จ ครูต้องมีรูปแบบการจัดกิจกรรม และสอนให้นักเรียนรู้ว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาชนของประเทศ สิ่งสำคัญคือต้องให้นักเรียนได้ฝึกความเป็นพลเมือง

2. ในระบอบประชาธิปไตยในโรงเรียน นักเรียนทุกคนได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจ การออกเสียงมติ หลักการนี้ได้มีมติถึงการยอมรับสิทธิเด็ก ในการประชุมขององค์การสหประชาชาติ ดังนั้นควรจะให้เด็กมีสิทธิมีเสียงในการออกความคิดเห็นการลงมติในเรื่องต่างๆ ด้วย

3. โรงเรียนใดที่นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยเป็นที่ประจักษ์แล้ว โรงเรียนนั้นควรปฏิรูปโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริง แรงช่วยให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเป็นประชาธิปไตยโดยเร็วและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งโรงเรียนควรเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประชาธิปไตย ที่สนองตอบผู้เรียน รวมทั้งสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ และมีการวัดประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

4. นักเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะช่วยพัฒนาประชาธิปไตย นักเรียนจะรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง เห็นคุณค่าในตัวเอง มีความอดทนอดกลั้น และเคารพผู้อื่น รวมทั้งจะทำให้นักเรียนเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อีกด้วย

โดยสรุป การจัดกิจกรรมประชาธิปไตยโดยการใช้โปรแกรมการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนมุ่งเน้นการพัฒนา 3 Cs คือ Commitments ให้นักเรียนศึกษาปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับตนเอง Capacity พัฒนาทักษะของการเป็นประชาธิปไตยเพื่อความเป็นพลเมืองดี และ Connection เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนได้สร้างไว้ให้นักเรียนเข้าใจเห็นตัวอย่างเพื่อการนำไปปฏิบัติให้เกิดคุณค่าอันเป็นประโยชน์ยิ่ง (สุนันทา มั่นเศรษฐวิทย์, มปป.) โดยเฉพาะจัดกิจกรรม

พัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้ผู้เรียนมีวินัยรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน โดยการเน้นการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน อันจะนำไปสู่การมีวินัยรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน และชุมชนอย่างแท้จริง

13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวคิดและรูปแบบการประเมินที่หลากหลายของการประเมินที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐาน มินักประเมินได้นำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

วิยะดา เหล่ามตระกูล (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาวิธีการประเมินความสำเร็จของโครงการฝึกอบรมครูตามแนวคิดการประเมินที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐาน โดยการสร้างทฤษฎีโปรแกรมที่ใช้เป็นฐานในการประเมินโครงการฝึกอบรมครู รวมทั้งพัฒนาวิธีการประเมิน ประเมินโครงการฝึกอบรมครู โดยใช้วิธีการที่พัฒนาขึ้น และศึกษาผลของการใช้วิธีการประเมินที่พัฒนาขึ้น ผลการศึกษาพบว่า 1) ทฤษฎีโปรแกรมของโครงการฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียนเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการกับผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เพื่ออธิบายถึงความสำเร็จของโครงการฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียนเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยแนวคิดเชิงทฤษฎี 5 แนวคิด ได้แก่แนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากิจกรรมของโครงการฝึกอบรมครู การนำโครงการฝึกอบรมครูไปปฏิบัติ ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการฝึกอบรมครู และความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของโครงการฝึกอบรมครู 2) วิธีการประเมินความสำเร็จของโครงการฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียนเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การสร้างทฤษฎีโปรแกรมของโครงการฝึกอบรมครู การพัฒนาโครงการฝึกอบรมครู และการออกแบบการประเมินโครงการฝึกอบรมครู 3) ผลการประเมินความสำเร็จของโครงการฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียนเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา พบว่า ทฤษฎีโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสำเร็จของโครงการได้ คือ หลังเสร็จสิ้นการอบรม ผู้เข้าอบรมมีค่าเฉลี่ยผลการเรียนรู้หลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนอบรม และมีความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมมาก โดยเมื่อกลับไปโรงเรียนผู้บริหารและครูสามารถทำงานร่วมกันกับบุคลากรในโรงเรียนเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาได้ แต่ไม่สามารถปฏิบัติการกิจในการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาให้เสร็จสมบูรณ์ได้ ซึ่งสาเหตุมาจากทฤษฎีโปรแกรมบางส่วนไม่สามารถดำเนินการได้ตามที่คาดหวังไว้ โดยเฉพาะในส่วนของความรู้ความเข้าใจของวิทยากร และผลการเรียนรู้หลังอบรมของผู้บริหารและครูที่ยังอยู่ในระดับปานกลาง และ 4) ผลการใช้วิธีการประเมินตามแนวคิดการประเมินที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐาน พบว่า วิธีการประเมิน

ที่พัฒนาขึ้นเป็นวิธีการที่มีประโยชน์ มีความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ เป็นวิธีการประเมินที่มีความเหมาะสม และมีความถูกต้องของผลการประเมินในระดับมาก

ดวงเดือน ศาสตรภักดิ์ และคณะ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชนไทย โดยศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย ทักษะคิดต่อประชาธิปไตย และศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งเปรียบเทียบจิตสำนึกประชาธิปไตย และตัวแปรที่สามารถทำนายจิตสำนึกประชาธิปไตย ตลอดจนพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยและผลของการพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยให้กับนิสิต/นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ พบว่า นิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มีระดับความรู้ความเข้าใจ ทักษะคิด และจิตสำนึกประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง และศรัทธาต่อประชาธิปไตยอยู่ในระดับน้อย นอกจากนี้มีจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่แตกต่างจากนิสิตนักศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยน้อย รวมทั้งนิสิตนักศึกษาที่มีทักษะคิดเชิงบวกมีจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงกว่านิสิตนักศึกษาที่มีทักษะคิดเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 อีกด้วย สำหรับนิสิตนักศึกษาที่มีศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยมากมีจิตสำนึกประชาธิปไตยสูงกว่านิสิตนักศึกษาที่มีศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยน้อยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย และทักษะคิดต่อประชาธิปไตยร่วมกันทำนายจิตสำนึกประชาธิปไตยได้ร้อยละ 35 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งผลการจัดกิจกรรมพัฒนานุคลิกภาพประชาธิปไตยสามารถเพิ่มจิตสำนึกประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อารีย์ โพธิ์บางหวาย (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยทำการศึกษาและทดลองใช้รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตย ซึ่งได้วิจัยสำรวจปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกประชาธิปไตย รวมทั้งสร้างรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตย และศึกษาวิจัยทดลองเพื่อศึกษาผลของรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตย โดยทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ เจตคติ ศรัทธา และความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบประชาธิปไตย โดยสามารถทำนายได้ร้อยละ 35 สำหรับรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยที่มีประสิทธิผลนั้น ต้องใช้การบริหารสถานนักเรียน การพัฒนาการคิดวิเคราะห์สถานการณ์จริง การใช้กลุ่มสัมพันธ์ การแสดงบทบาทสมมติ และการคิดวิเคราะห์แบบโยนิโสมนสิการ และให้ครอบครัวดูแลนักเรียนแบบเพื่อน ส่วนผลการใช้รูปแบบทำให้จิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนที่ใช้รูปแบบสูงกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบ

ปิยพงษ์ คล้ายคลึง (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมสำหรับ ประเมินความสำเร็จของการนํานโยบายปฏิรูปการศึกษาไปปฏิบัติในสถานศึกษาโดยใช้วิธีอุปนัย และนิรนัย โดยพัฒนาทฤษฎีโปรแกรมและตัวบ่งชี้ รวมทั้งสร้างเครื่องมือและประเมินความ เหมาะสมของการใช้ทฤษฎีโปรแกรมสำหรับประเมินความสำเร็จของการนํานโยบายปฏิรูป การศึกษาไปปฏิบัติในสถานศึกษาโดยใช้วิธีอุปนัยและนิรนัย ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรกเป็นการพัฒนาทฤษฎีโปรแกรม มี 2 ระยะคือ ระยะแรก การใช้วิธีอุปนัย เป็นการศึกษาค้นคว้าและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสนทนากับครูและผู้บริหารใน โรงเรียน กรณีศึกษาที่มีผลการประเมินคุณภาพแตกต่าง จำนวน 4 โรงเรียน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาด้วย โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ MAXQDA ระยะที่สอง การใช้วิธีนิรนัยเป็นการตรวจสอบ ความตรงเชิงโครงสร้างของทฤษฎีโปรแกรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตรวจสอบความตรงของ ทฤษฎีโปรแกรมเป็นโรงเรียนสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 309 โรงเรียน เป็นครูจำนวน 1,545 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามการปฏิบัติงานของครูซึ่งเป็น มาตรฐานค่า 5 ระดับและแบบให้คะแนน 0-1 จำนวน 115 ข้อ ใช้วิธีการวิเคราะห์อภิมูล (path analysis) ขั้นตอนที่สอง การทดลองใช้ เป็นการนำทฤษฎีโปรแกรมมาศึกษาผลการใช้ โดยออกแบบ การประเมินพหุพื้นที่ (multisite evaluation) จำนวน 3 โรงเรียนที่มีผลการประเมินคุณภาพระดับดี มาก ดี และควรปรับปรุง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบตรวจสอบรายการประเมินความสำเร็จ ของการนํานโยบายปฏิบัติ แนวปฏิบัติการประเมิน และแบบประเมินความเหมาะสมของการใช้ ทฤษฎีโปรแกรมในการประเมิน ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงบรรยายและวิเคราะห์เนื้อหาจาก ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า 1) ทฤษฎีโปรแกรมสำหรับประเมินความสำเร็จของการนํานโยบายปฏิรูปการศึกษาไปปฏิบัติ ประกอบด้วย ตัวแทรกแซง 3 ตัว ได้แก่ การสื่อสารนโยบาย การ กำกับติดตาม และการสนับสนุนทรัพยากรจัดการเรียนรู้ ตัวกำหนด 5 ตัว ได้แก่ ความเข้าใจเกี่ยวกับ นโยบาย การมีส่วนร่วมวางแผนตามนโยบาย เจตคติ และการยอมรับนโยบาย ความพร้อมทำงาน ตามนโยบาย ความมุ่งมั่นทำงานตามนโยบาย และผลลัพธ์ 3 ตัว ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การสอนของครู คุณภาพของครู และคุณภาพผู้เรียน 2) ตัวบ่งชี้สำหรับประเมินความสำเร็จของการ นํานโยบายปฏิรูปการศึกษาไปปฏิบัติ มี 21 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ (1) การแจ้งข่าวสาร (2) การให้ความรู้ (3) การสร้างสังคมการเรียนรู้ (4) การศึกษาด้วยตนเอง (5) การกำกับติดตามนโยบาย (6) การสนับสนุน ทรัพยากรจัดการเรียนรู้ (7) ความเข้าใจการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (8) ความเข้าใจประเมิน การเรียนรู้ผู้เรียน (9) ความเข้าใจการวิจัยในชั้นเรียน (10) ความเข้าใจวิธีการนํานโยบายไปปฏิบัติ (11) การมีส่วนร่วมวางแผนงานตามนโยบาย (12) เจตคติต่อการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (13) เจตคติต่อการประเมินการเรียนรู้ผู้เรียน (14) เจตคติต่อการวิจัยในชั้นเรียน (15) คุณค่าของ

นโยบาย (16) การยอมรับนโยบาย (17) ความพร้อมทำงานตามนโยบาย (18) ความมุ่งมั่นทำงานตามนโยบาย (19) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครู (20) คุณภาพครู และ (21) คุณภาพนักเรียน 3) เครื่องมือสำหรับประเมินความสำเร็จของการนำนโยบายปฏิรูปการศึกษาไปปฏิบัติเป็นแบบตรวจสอบรายการ (checklist) จำนวน 115 ข้อ มีค่าดัชนี IOC เท่ากับ 1.00 ค่าความเที่ยงอยู่ในระหว่าง 0.75-0.95 4) ผลการใช้ทฤษฎีโปรแกรมในการประเมินความสำเร็จของการนำนโยบายปฏิรูปการศึกษาไปปฏิบัติในโรงเรียน พบว่า ภาพรวมการใช้ทฤษฎีโปรแกรมในการประเมินมีความเหมาะสมระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านประโยชน์ของวิธีประเมิน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติการประเมิน และการใช้ประโยชน์จากผลประเมิน

สมศรี ฐานะวุฒิกุล และคณะ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา โดยศึกษาสภาพแวดล้อมและแนวทางในการพัฒนาจิตสาธารณะ รวมทั้งสร้างกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียน และประเมินกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา โดยการวิเคราะห์ รายงานการประเมินตนเอง (SAR) รายงานโครงการ รายงานการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตสาธารณะ สถานศึกษาที่มีวิธีการปฏิบัติที่ดี และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา ส่วนในการสร้างกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษากระทำโดยนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มากร่างกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบด้วยเทคนิคการสนทนากลุ่ม โดยผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา และประเมินความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา โรงเรียนต้องมีนโยบายและแผนการดำเนินงานโดยกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และกำหนดการงานด้านจิตสาธารณะไว้ชัดเจน มีแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตสาธารณะ ครูมีความมุ่งมั่น ทุ่มเทในการปฏิบัติงานโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สำหรับกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาที่สร้างขึ้น มี 4 กลยุทธ์ ประกอบด้วย 1) กลยุทธ์เพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้เพื่อมุ่งสู่การมีจิตสาธารณะ 2) กลยุทธ์ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม เพื่อให้มีจิตสาธารณะ 3) กลยุทธ์สร้างแรงจูงใจการจัดกิจกรรมเพื่อน้อมนำกระแสพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชมาพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มีจิตสาธารณะ 4) กลยุทธ์เพิ่มมาตรการส่งเสริม ความเข้มแข็งด้านสื่อเทคโนโลยีเพื่อการมีจิตสาธารณะ ส่วนการประเมินกลยุทธ์การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษาพบว่า มีความเป็นไปได้ในระดับมาก

สุระ อ่อนแพง และคณะ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยได้ดำเนินการศึกษาเป็น 3 ขั้นตอนคือ 1) การศึกษาคุณธรรม จริยธรรมและการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารศึกษากระบวนการบริหารโรงเรียนที่มีวิธีปฏิบัติที่ดี และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 2) การสร้างรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยอาศัยผลการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 3) การประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา โดยการสัมภาษณ์รับฟังความคิดเห็นจากผู้บริหารและครูถึงความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ในการนำรูปแบบไปใช้ พบว่ารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่สร้างขึ้น มี 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 คุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา 14 ประการ 1) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ความเมตตากรุณา 3) ความซื่อสัตย์สุจริต 4) ความมีระเบียบวินัย 5) ความขยันหมั่นเพียรและมุ่งมั่นในการทำงาน 6) ความกตัญญู กตเวทิตะและรักความเป็นไทย 7) ความรับผิดชอบ 8) ความอดทนอดกลั้น 9) ความเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตน 10) ความพอเพียง 11) ความมีจิตสาธารณะ 12) ความยุติธรรม 13) ความสามัคคี 14) ความใฝ่เรียนรู้ องค์ประกอบที่ 2 วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน มี 4 วิธี ดังนี้ 1) การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ 2) การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 3) การจัดกิจกรรมโดยผู้ปกครองมีส่วนร่วม 4) การจัดกิจกรรมพัฒนาตามวิถีชีวิตในชุมชน และองค์ประกอบที่ 3 กระบวนการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การทบทวนพันธกิจ 2) การวางแผน 3) การดำเนินงาน 4) การติดตามประเมินผล 5) การรายงานผล การประเมินรูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่สร้างขึ้น มีความเป็นไปได้ในระดับมาก และมีความมีประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

ปาริชาติ เทวพิทักษ์ (2557) ได้ทำการศึกษาวิจัยและพัฒนาระบบการประเมินการเรียนการสอนภาคปฏิบัติทางการพยาบาลตามแนวคิดทฤษฎีเป็นฐาน ทฤษฎีที่นำมาเป็นฐานประกอบด้วย ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ทฤษฎีมนุษยนิยม และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) พัฒนาทฤษฎีโปรแกรมการเรียนการสอนภาคปฏิบัติทางการพยาบาล 2) พัฒนาระบบประเมิน 3) ทดลองใช้ระบบประเมิน และ 4) ศึกษาประสิทธิภาพของระบบประเมิน กลุ่มเป้าหมายในการทดลองใช้ระบบประเมินได้แก่นักศึกษาที่เรียนวิชาปฏิบัติการการพยาบาลมารดาและทารกจำนวน 63 คน อาจารย์ผู้สอน 8 คน จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสนทนากลุ่ม สังเกต สัมภาษณ์ สอบถามความคิดเห็น และทดสอบความรู้ของนักศึกษา สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน ค่าสหสัมพันธ์พอยท์ไบซีเรียล วิเคราะห์อิทธิพล และวิเคราะห์เนื้อหาผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ทฤษฎีโปรแกรมของการเรียนการสอนภาคปฏิบัติการพยาบาล ประกอบด้วย

- 1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ความพร้อมของนักศึกษา คุณลักษณะของอาจารย์ ความพร้อมของแหล่งฝึก
- 2) การดำเนินการเรียนการสอน ได้แก่ อาจารย์มีการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ นักศึกษามีกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างความรู้ด้วยตนเอง การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การประเมินความก้าวหน้าและให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสม่ำเสมอ 3) ผลผลิต ได้แก่ นักศึกษามีความสามารถในการปฏิบัติการพยาบาลและคุณลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 4) กลไกเชิงสาเหตุของความสามารถในการปฏิบัติการพยาบาลคือการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อให้ นักศึกษาปรับปรุงตนเอง

2. ระบบประเมินการเรียนการสอนภาคปฏิบัติทางการพยาบาล ประกอบด้วย 1) วัตถุประสงค์ การประเมิน 2) ทฤษฎีโปรแกรม 3) หลักการของระบบ 4) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมิน คู่มือการประเมินเกณฑ์การประเมิน 5) กระบวนการประเมิน ได้แก่ การประเมิน ความพร้อมด้านปัจจัยพื้นฐาน การประเมินความก้าวหน้าและการประเมินสรุปผลรวม 6) ผลผลิต ได้แก่ ผลการประเมินความสามารถในการปฏิบัติการพยาบาลและคุณลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเอง และ 7) การให้ข้อมูลย้อนกลับ ได้แก่ การให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม

3. ประสิทธิภาพของการใช้ระบบประเมินการเรียนการสอนภาคปฏิบัติทางการพยาบาล พบว่า ระบบมีมาตรฐานใน 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านความเหมาะสม คือ มีการเปิดเผยข้อมูลเฉพาะที่ จำเป็นแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) ด้านความเป็นประโยชน์ พบว่า นักศึกษามีพัฒนาการในการปฏิบัติการพยาบาล 3) ด้านความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ พบว่าระบบนำไปปฏิบัติได้จริง อาจารย์และนักศึกษามีความเห็นว่ามีประโยชน์ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง 4) ด้านความถูกต้องพบว่าผลการประเมินมีความสอดคล้องกันระหว่างอาจารย์และนักศึกษาโดยมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ($r=0.852, p < 0.05$) และคะแนนความสามารถในการปฏิบัติการพยาบาลมีความสัมพันธ์กับผลการสอบความรู้เพื่อขอขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพการพยาบาลและการผดุงครรภ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ($r=0.45, p < 0.01$)

จัวร์ตัน ประวาลัญญกร (2557) ได้ศึกษาวิจัยพัฒนาระบบประเมินโครงการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ โดยประยุกต์แนวคิดประเมินอิงการขับเคลื่อนด้วยทฤษฎี และแผนที่ผลลัพธ์ ผลการวิจัยพบว่า

1. หน่วยบริการสาธารณสุขมีการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานประกอบด้วย ผู้บริหารหน่วยงาน ผู้รับผิดชอบงาน ทีมสหวิชาชีพ และภาคีเครือข่ายอื่นได้แก่สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ NGO ทั้งนี้หน่วยบริการสาธารณสุขส่วนใหญ่มีแนวทางการประเมินที่แตกต่างกันตามแต่ละบริบท

2. โปรแกรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้ ต้องเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างภาคีทั้งภาครัฐ และภาคประชาสังคม โดยมีบุคลากรแกนนำที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำการดำเนินงาน โดยบุคคลดังกล่าวควรเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ และจิตสำนึกต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ มีความรู้ เกี่ยวกับการจัดการปัญหาด้านเอดส์ และเป็นคนในพื้นที่ที่รู้จักลักษณะของบริบทของภาคีเครือข่าย ชุมชน และโรงเรียน เป็นอย่างดี สามารถชักนำภาคีเครือข่าย ให้ร่วมดำเนินการกิจกรรมด้านเอดส์ได้ นอกจากนี้ยังต้อง บริหารจัดการเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาผ่านกระบวนการ ติดตามและประเมินผล ทั้งนี้กิจกรรม/แผนงาน/โครงการต่างๆ ที่จัดทำขึ้น ต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ศักยภาพของหน่วยบริการ

3. ระบบประเมินโครงการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ มี 3 ระบบย่อย คือ (1) ระบบวางแผน (2) ระบบติดตาม (3) ระบบประเมินผล และ 3 มาตรการ คือ (1) มาตรการการสนับสนุน (2) มาตรการด้านเครื่องมือ และ (3) มาตรการด้านทฤษฎีโปรแกรม

4. ผลการประเมินระบบการประเมินโครงการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ โดยประยุกต์ใช้แผนที่ผลลัพธ์ และทฤษฎีโปรแกรม พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีเจตคติที่ดีต่อการประเมินเพิ่มขึ้น ระบบมีความเป็นประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง

มยุรี เสือคำราม (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการประเมินศักยภาพนักวิจัยโดยใช้แนวคิดการประเมินที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐานเชิงบูรณาการ โดยมีขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) สำรวจวิธีการพัฒนาและประเมินศักยภาพนักวิจัยของมหาวิทยาลัย 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนาและประเมินศักยภาพนักวิจัยของมหาวิทยาลัยเอกชน 3) สร้างรูปแบบฯ และ 4) ทดลองใช้และประเมินรูปแบบฯ แต่ละขั้นตอนการวิจัยมีผู้ให้ข้อมูลหรือตัวอย่าง ดังนี้ 1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในมหาวิทยาลัยที่ประสบความสำเร็จ 2) อาจารย์และผู้บริหารของมหาวิทยาลัยเอกชน 3) ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินรูปแบบ 4) อาจารย์สังกัดคณะวิชาของมหาวิทยาลัยเอกชน ตามลำดับ เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและแบบประเมิน การวิเคราะห์ข้อมูลส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา นอกจากนี้ ยังใช้ค่าความถี่ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า

1) กรอบการพัฒนารูปแบบฯ เกิดขึ้นจากการนำการประเมินที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐานบูรณาการกับผังวงจรเชิงสาเหตุ การบูรณาการได้นำผังวงจรเชิงสาเหตุมาวิเคราะห์แทนในส่วนโมเดลการ

เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสุดท้ายของแนวคิดการประเมินที่ใช้ทฤษฎีเป็นฐาน ทฤษฎีที่ใช้เป็นฐาน ได้แก่ ทฤษฎี 2 ปัจจัย ทฤษฎีความต้องการจำเป็น ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้ทฤษฎีระบบ และทฤษฎีทุนมนุษย์ กรอบการพัฒนารูปแบบการประเมินที่ได้ นอกจากการมีทฤษฎีมาช่วยออกแบบตัวแทรกแซง อธิบายกลไกการทำงานของตัวแทรกแซง และออกแบบการประเมินแล้วยังได้แนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงศักยภาพนักวิจัยอย่างเป็นพลวัตร

2) รูปแบบฯ เกิดจากการนำกรอบการพัฒนารูปแบบในหัวข้อที่ 1 มาออกแบบการประเมิน โครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในรุ่นที่ 5 ปีการศึกษา 2557 การประเมินโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สารสนเทศในการปรับปรุงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย รูปแบบการประเมินนำเสนอลักษณะโครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย บริบทของมหาวิทยาลัยเอกชน การออกแบบตัวแทรกแซงเสริมและการวางแผนปฏิบัติ กรอบการประเมินโครงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยขั้นตอนการประเมิน การประเมินผลการดำเนินงาน และการรายงานผลการประเมินและการให้ข้อเสนอแนะ

3) ผลการประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบฯ ภายหลังการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา นักวิจัยกับตัวอย่าง 18 คน นักวิจัยระดับต้น 13 คนสามารถจัดกลุ่มการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาใน 3 ประเด็นได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) นักวิจัยที่บรรลุทั้งประเด็นความรู้การวิจัย ทักษะคิดต่อการวิจัย และแหล่งเผยแพร่ มีจำนวน 4 คน 2) นักวิจัยที่บรรลุในประเด็นความรู้การวิจัยและแหล่งเผยแพร่ มีจำนวน 1 คน 3) นักวิจัยที่บรรลุในประเด็นแหล่งตีพิมพ์มีจำนวน 5 คน โดยนักวิจัย 2 ใน 5 คนบรรลุประเด็นทักษะคิดต่อการวิจัยด้วย และ

4) นักวิจัยที่ไม่บรรลุทั้ง 3 ประเด็นมีจำนวน 3 คน ส่วนนักวิจัยระดับกลาง 5 คนบรรลุในเฉพาะประเด็นทักษะคิดต่อการวิจัยจากการพิจารณาการบรรลุเป้าหมายการวิจัย และยังพิจารณาการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนระหว่างนักวิจัย และความต่อเนื่องและการมีผลงานวิจัย ผู้วิจัยยังจัดกลุ่มนักวิจัยได้เป็น 2 กลุ่มด้วยเทคนิคการวิเคราะห์จัดกลุ่ม ได้แก่ นักวิจัยกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำ โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนานักวิจัยใน 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) คุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง 2) งบประมาณในการพัฒนานักวิจัย และ 3) คุณวุฒิและประสบการณ์ของนักวิจัย

สำหรับ Gascon (2006) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ทฤษฎีขับเคลื่อนในการวัดประเมินผลการศึกษา ในปี ค.ศ.2004-2005 โรงเรียนแคนตัน โรงเรียนประจำตำบลแคนตัน ดำเนินการวางแผนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนของนักเรียน โดยนำเสนอเครื่องมือให้แก่ครูผู้สอนในการพัฒนา และการวัดคุณค่าในการอ่าน และวิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งเริ่มดำเนินการผลักดันในการพัฒนาตามแผนของตำบลและเกณฑ์ที่ตั้งไว้ การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อรายงานข้อค้นพบการประยุกต์ใช้ทฤษฎีขับเคลื่อนในการวัดประเมินผลการศึกษาโรงเรียนแคนตัน โรงเรียนประจำตำบลแคนตันอย่างเป็นระบบ

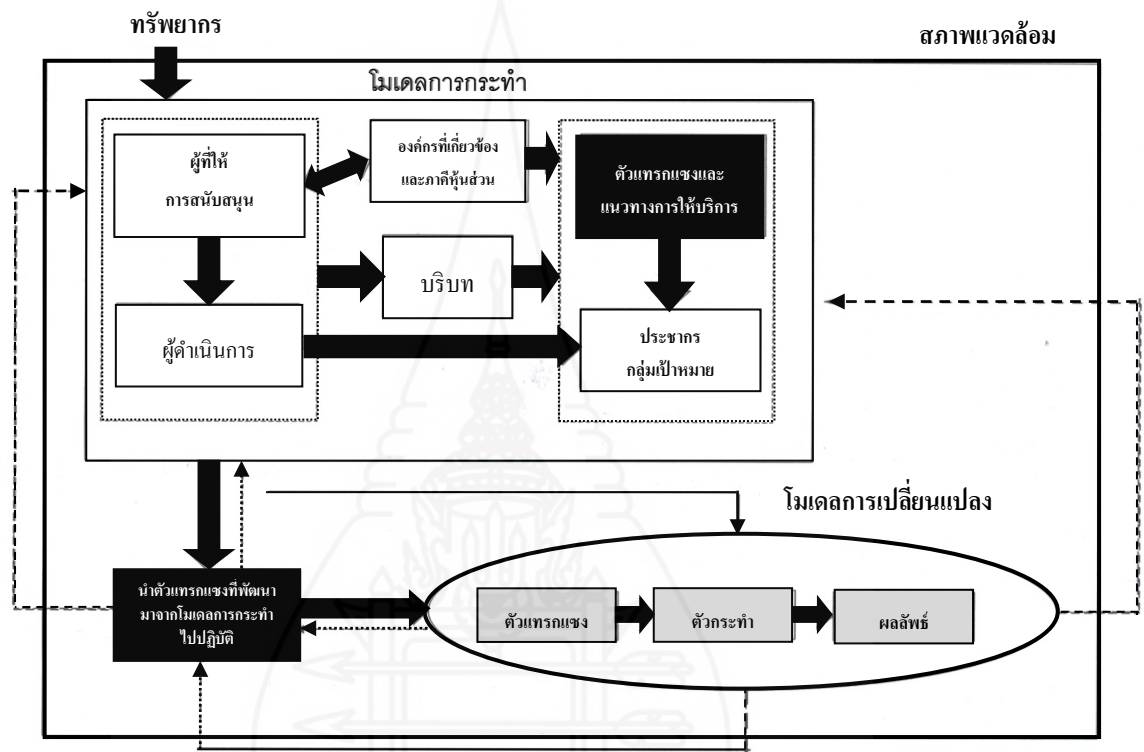
ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบสมมติฐาน 5 ข้อที่ตั้งไว้ในการประเมินผลระหว่างนักเรียนชั้นประถมศึกษา จำนวน 11 โรงเรียน การประเมินผลครั้งนี้ กรมสามัญศึกษาแห่งรัฐโอไอโอได้สุ่มโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างที่มีการเรียนการสอนยังมีปัญหาเรื่องการอ่าน และวิชาคณิตศาสตร์ที่ต้องรีบแก้ไขเร่งด่วน ในปีการศึกษา 2004-2005 หรือโรงเรียนที่ต้องการพัฒนานักเรียนให้มีศักยภาพในการเรียนให้สูงขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ANCOVA ผลการศึกษา พบว่า คะแนนที่คาดการณ์ไว้สัมพันธ์กับเกณฑ์วัดที่เป็นระบบ รวมทั้งคะแนนการอ่านของกลุ่มตัวอย่างสูงขึ้นมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในปีการศึกษา 2004-2005 และ 2005-2006 ซึ่งคะแนนที่คาดการณ์ไว้นั้น สามารถทำนายได้ว่าผู้เรียนมากกว่าร้อยละ 75 จะเป็นผู้อ่านที่มีประสิทธิภาพ สามารถอ่านได้อย่างคล่องแคล่ว ส่วนการให้คะแนนคุณค่าในระดับต่างๆ ที่ไม่ได้วางเงื่อนไขไว้ และผลที่สุ่มตามลำดับขั้นที่สัมพันธ์กับระดับการวัดความสัมพันธ์ รวมทั้งแบบและปัจจัยที่กำหนดระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน พบว่า ประสิทธิภาพในการอ่านของผู้เรียนในปีก่อนการทดลอง และในปีที่ทำการทดลอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยทางสถิติ

ส่วน Jeffery Adams และ Pauline Dickinson (2010) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การประเมินผลการฝึกหัดการสร้างสมรรถนะของแรงงานในชุมชนและสาธารณะสุข โดยประเมินกิจกรรมโครงการเพิ่มสมรรถนะของสมาชิกในชุมชนและสาธารณะสุข เป็นการสร้างสมรรถนะให้แรงงานแต่ละบุคคล และในภาพรวม รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการประเมิน และการรายงานผลที่ปรากฏอย่างแท้จริง การวิจัยเริ่มต้นจากการประเมิน โดยค้นหาและเพิ่มสมรรถนะของแต่ละคน และช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้แรงงานสามารถประเมินสมรรถนะของตนเองในชุมชนและสาธารณะสุข ประเทศนิวซีแลนด์ โดยสอนวิธีประเมินด้วยทฤษฎีขับเคลื่อน (Theory-Driven Evaluation) และสอนปรัชญาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และการเรียนรู้ประสบการณ์ ซึ่งทั้งสองเรื่องบรรจุอยู่ในหลักสูตร กิจกรรมการสอน และกิจกรรมของผู้เข้าร่วมโครงการ ผลการศึกษา พบว่า โมเดลการฝึกหัดประสบความสำเร็จในการเพิ่มพูนความรู้ และทักษะการทำงานให้แก่แรงงานได้มากขึ้น และควรส่งเสริมให้องค์กรมีความสามารถในการประเมินให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

โดยสรุป จากงานวิจัยการประเมินที่เน้นทฤษฎี โดยการสร้างทฤษฎีโปรแกรมที่ใช้เป็นฐานในการประเมิน มีขั้นตอนในการวิจัย 3 ขั้นตอนคือ 1) สร้างทฤษฎีโปรแกรมที่ใช้เป็นฐานในการพัฒนาและประเมิน 2) พัฒนาวิธีการประเมิน และ 3) ประเมินผลสำเร็จของโครงการ ส่วนการสร้างทฤษฎีโปรแกรมนั้น มีขั้นตอนในการสร้าง เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่เริ่มโครงการจนสิ้นสุดโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่ 1) การสร้างทฤษฎีโปรแกรม ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทรกแซง ตัวกระทำ และผลลัพธ์ โดยสำรวจปัญหาของเรื่องนั้น ๆ ของโครงการที่ดำเนินการ

เพื่อกำหนดตัวแทรกแซง และตัวกระทำ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
2) พัฒนาวิธีการประเมิน และ 3) ประเมินผลสำเร็จของโครงการ

14. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.11 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดทฤษฎีข้างต้น ได้กำหนดตัวแทรกแซง โดยใช้หลักกรรม 3 ประการ คือ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญารธรรม มีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย โดยมีตัวกระทำซึ่งเป็นตัวกำหนดที่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะต้องให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า/ค่านิยม รวมทั้งมีเจตคติ/ทัศนคติที่ดีต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม จึงจะทำให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยตามที่คาดหวังไว้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของดวงเดือน ศาสตร์ภัทร และคณะ (2547) พบว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยสามารถเพิ่มจิตสำนึกประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะหากผู้เรียนมีเจตคติ เห็นคุณค่า และสรีทธาต่อระบอบประชาธิปไตยมากจะมีจิตสำนึกประชาธิปไตย

สูง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับวิจัยของ อารีย์ โพธิ์บางหวาย (2550) ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ เจตคติ ศรัทธา และความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วิทยากร เชิงกุล (2551) ที่ได้กล่าวว่า การจะทำให้เกิดระบอบวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอมปลูกจิตสำนึก สร้างค่านิยม วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน ระบบการศึกษา สื่อมวลชน ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประชาธิปไตยว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย ผู้สอนควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตประชาธิปไตย มีเจตคติ ค่านิยม และศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ยังได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมเรียนรู้ประชาธิปไตยในระดับชั้นประถมศึกษาว่า กิจกรรมนั้นต้องให้เด็กเรียนรู้เรื่องของ ความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น และ รับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำอะไรจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคมจะทำให้เด็กเป็นพลเมืองดีของชาติได้ ดังนั้น การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง จึงเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองอย่างยั่งยืน โดยการปลูกฝังค่านิยมผ่านการฝึกฝน ปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ และผ่านกรอบการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (ทิพย์พพร ดันดีสุนทร, 2554; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2556) ซึ่งผู้วิจัยจึงกำหนดตัวกระทำเป็นตัวกำหนดที่เชื่อมโยงกับตัวแทรกแซงเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่คาดหวังคือ ผู้เรียนมีบุคลิกภาพประชาธิปไตย เป็นพลเมืองดีในสังคม ชุมชนและประเทศชาติต่อไป รายละเอียดปรากฏดังภาพที่ 2.14

ภาพที่ 2.12 โมเดลการเปลี่ยนแปลง: ตัวแทรกแซง (โครงการพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย) ตัวกระทำ และผลลัพธ์

โดยสรุป ในการวิจัยครั้งนี้ได้ประยุกต์การใช้ทฤษฎีในการวิจัยเชิงประเมิน โดยกำหนดตัวแปรแทรกแซงซึ่งมีหลักธรรมเป็นองค์ประกอบ 3 ประการคือ การวชิรธรรม สามัคคีธรรม และปัญญธรรม โดยมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย มีตัวกระทำซึ่งเป็นตัวกำหนดที่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะต้องให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า/ค่านิยมรวมทั้งมีเจตคติ/ทัศนคติที่ดีต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตลอดจนมีความตระหนักหรือจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม จึงจะทำให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยตามที่คาดหวังไว้อย่างแท้จริง สอดคล้องกับงานวิจัยของดวงเดือน ศาสตรภักดิ์ และคณะ (2547) พบว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยสามารถเพิ่มความตระหนักหรือจิตสำนึกประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะหากผู้เรียนมีเจตคติ เห็นคุณค่า และศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยมากจะมีจิตสำนึกประชาธิปไตยสูง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับวิจัยของ อารีย์ โพธิ์บางหวาย (2550) ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ เจตคติ ศรัทธา และความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ วิทยากร เชิงกุล (2551) ที่ได้กล่าวว่า การจะทำให้เกิดระบอบวัฒนธรรมที่เป็นประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอม ปลูกจิตสำนึก สร้างค่านิยม วิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน ระบบการศึกษา สื่อมวลชน ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประชาธิปไตยว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย ผู้สอนควรเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตประชาธิปไตย มีเจตคติ ค่านิยม และศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2552) ยังได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยในระดับชั้นประถมศึกษาว่า กิจกรรมนั้นต้องให้เด็กเรียนรู้เรื่องของความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยฝึกฝนให้รับผิดชอบตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคมจะทำให้เด็กเป็นพลเมืองดีของชาติได้ ดังนั้น การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง จึงเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการปกครองตนเองอย่างยั่งยืน โดยการปลูกฝังค่านิยมผ่านการฝึกฝนปฏิบัติ กิจกรรมต่างๆ และผ่านกรอบการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (ทิพย์พาพร ดันตีสุนทร, 2554; สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2556) ซึ่งผู้วิจัยจึงกำหนดตัวกระทำเป็นตัวกำหนดที่เชื่อมโยงกับตัวแปรแทรกแซงเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่คาดหวังคือผู้เรียนมีบุคลิกภาพประชาธิปไตย เป็นพลเมืองดีในสังคม ชุมชนและประเทศชาติต่อไป